Alles even gezond bij jou

Josepha Mendels

bron
Josepha Mendels, *Alles even gezond bij jou*. De Arbeiderspers, Amsterdam 1953

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/mend001alle01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

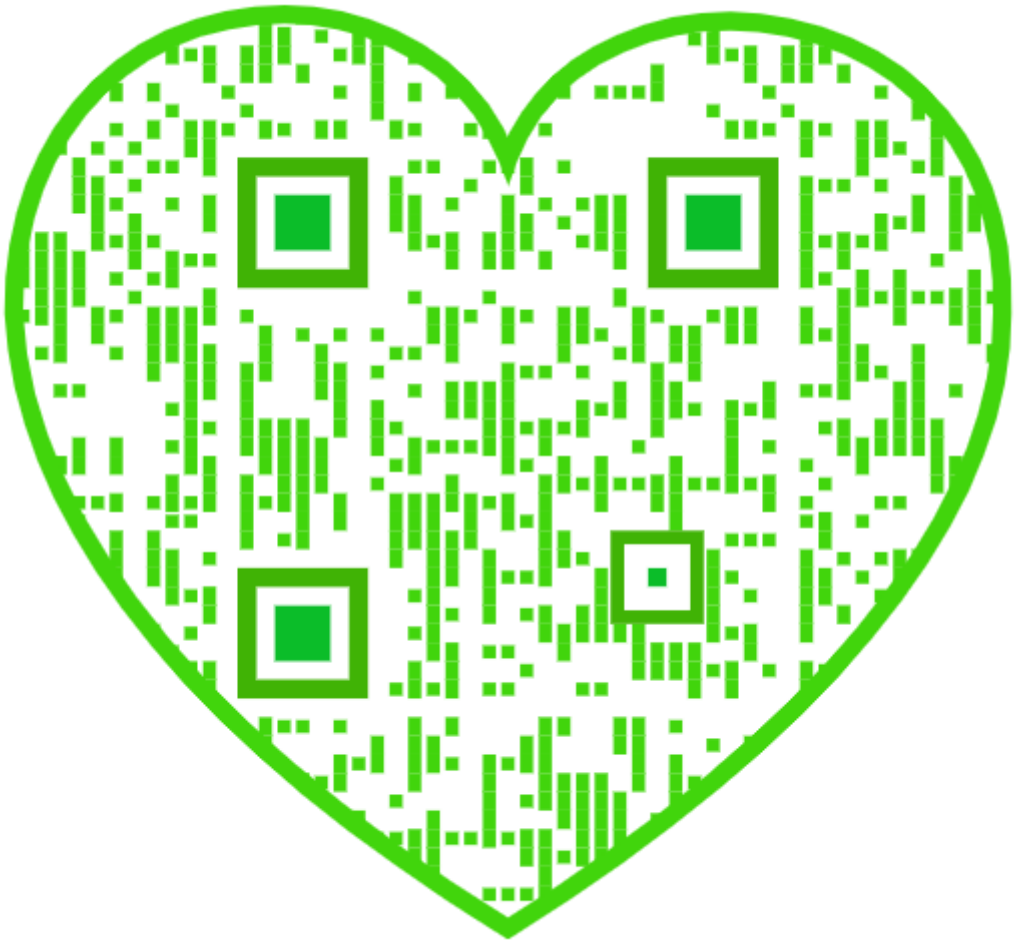

VOOR RICLAU

Paris semble à mes yeux un pays de romans.
J'y croyais ce matin voir une île enchantée:
Je la laissai déserte, et la trouve habitée... aant.

PIERRE CORNEILLE · LE MENTEUR
1642

I

Ik heb haar nooit anders gezien dan rookwolkjes blazende uit een geopend venster. Dat is eigenlijk alles wat ik van haar weet. O ja, en dan heeft ze nog eenmaal uit dat raam willen springen, maar ze werd tegengehouden door een sterke mannenhand die de tailleband van haar rok vastgreep. Nu, daar scheen ze nog dankbaar voor te zijn ook, want nog geen tien minuten later blies ze weer rookwolkjes uit. En verder kende ik haar stem buitengewoon goed. Een stem waarin alle nuances ontbraken. Een hoge stem, die niet spreken doch slechts gillen kon. De rookwolkjes verdwenen er door als vogels die voor een vliegtuig op de vlucht slaan. Een stem met kracht, uitsluitend kracht. Wie daar niet aan zou gehoorzamen, dolf stellig zijn eigen graf.

Dat dacht ik allemaal, terwijl ik zo door mijn gordijn naar haar keek. Wij waren buren, overburen. Maar tenslotte nog veel meer dan dat. Want de straat was zo smal dat een koorddanser zonder veel gevaar over een waslijn had kunnen lopen, die onze kamers zou verbinden. Maar dergelijke waslijnen bracht onze straat niet op. Wel werd op de hoogste verdieping van de huizen het goed op de daken te drogen gelegd, dikwijls bewaakt door een kater. Het leek wel of er lijm aan die pannen zat, zo strak bleef alles liggen, zelfs bij een forse wind. Die was bestond voornamelijk uit gekleurde vodden. Het bleek werkelijk

moeilijk te onderscheiden wat voor kledingstukken ze moesten voorstellen. Alleen het kindergoed herkende ik. Kleine, versleten broekjes en ouwelijke jasjes uit een grotemensen-garderobe gesneden. Ik wilde dat ik tekenen kon, dan zag u het misschien duidelijker. De schouders bijvoorbeeld. Daar waren de zorgelijke vormen van een vermoeid man nimmer uitgeklommen. Dat had zelfs de schaar niet kunnen volbrengen. Ook de rug toonde sporen van iemand die gebogen door het leven ging. Alles aan die kleertjes bolde een beetje, of er nu wel of geen wind stond. Luiers zag ik ook: een ontelbaar aantal vergeelde doeken.

Als ik al te onbescheiden door het gordijn gluurde, werd het raam met een ruk gesloten en bovendien hing die vrouw er dan nog een stuk laken voor. En wat hielp het mij tenslotte om te kijken? Ik moest haar leven bedenken, ik kende het immers niet. Ik hoorde slechts schreeuwen en overal vandaan kindergehuil. Soms zette ik mijn radio uitsluitend aan om al dat geluid te overstemmen. Het deed mij pijn, ik was het niet gewend.

Een en twintig jaren had ik op een eiland in Parijs gewoond. Men kon mij nauwelijks een grote-stadsjongen noemen. Nu was ik student. Onafhankelijk student. Mijn moeder was gestorven en na veel eenzaamheid was mijn vader tenslotte hertrouwd. Hij was op zijn eiland gebleven, maar ik had hem verlaten. Als goede vrienden waren wij gescheiden. Mijn

stiefmoeder was erg lelijk. Ik heb nooit begrepen waarom mijn vader juist haar heeft getrouwd, want ik heb haar nimmer kunnen aankijken zonder direct mijn hoofd weer af te wenden. Zij merkte dat wel doch deed of ze het niet zag. Dat gebrek aan elementaire aesthetiek maakte op mij echter zo een indruk, dat mijn gezondheid er onder begon te lijden. Zodra ik haar zag bekropen mij gevoelens van misselijkheid. En daar was toch heus geen andere reden voor. Want Tante Ghislaine, zoals ik haar noemde, was niet dom en kon over menig onderwerp meepraten. Zij behoorde tot die vrouwen, welke pas laat tot een huwelijk besluiten kunnen, omdat duizend en een bezigheden haar verhinderen een man te verzorgen. Zij had tenslotte mijn vader gehuwd omdat hij niet verzorgd behoefde te worden. Daar hadden wij onze brave Josette voor. Die deed veel meer dan zorgen. Die draafde letterlijk en figuurlijk achter je aan. Victor, riep ze bijvoorbeeld, je hebt een verkeerde das aangedaan, rood bij een groen hemd, dat staat niet! Ja, zij noemde mij Victor omdat ze mij vanaf mijn geboorte kende. En dus sinds mijn kinderjaren had kunnen bemerken dat kleuren nu niet bepaald mijn sterkste punt waren. Zij duwde mij dan eenvoudigweg de kamer in, trok de kast open en zocht de das harer keuze.

Met mijn vader was het weer iets anders. Die had de onhebbelijkheid zijn sigaretten overal neer te leggen, behalve op de asbakjes. Mijnheer, riep ze dan,

denkt u dat... Daar mijn goede vader vooruit wist wat er verder komen zou, veegde hij meteen met zijn hand alles weg. Zo hoort het, Mijnheer! Maar natuurlijk was dit afgelopen toen Tante Ghislaine haar intrek bij ons kwam nemen. Waar mijn moeder om had gelachen, dat maakte haar boos, maar zij glimlachte om datgene, waarvan mijn moeder driftig zou zijn geworden. Dat was eigenlijk het essentiële verschil tussen mijn echte en mijn onechte moeder. Misschien heeft dit er ook wel toe bijgedragen dat ik ben weggegaan. Met veel branie en weinig geld. Weggegaan van mijn eiland, naar de slagader van Parijs, waar het leven klopt en stuwt. Daar wilde ik nu alleen wijs worden. En terwijl ik er al weken over deed om mijn dakkamer iets persoonlijks te geven, terwijl ik nog steeds niet wist hoe mijn bestaan te organiseren, met veel koffie en weinig wijn of met veel wijn en weinig koffie, terwijl er in mijn onwetend brein de verrukkelijkste vrijheids-fantasieën verrezen, gebeurde er op een avond iets vreselijks.

Ik zat op het terras van een café. Het was voorjaar, en wie maar even de tijd had om van de eerste warmte te genieten, strekte voor zover dit mogelijk was, zijn benen uit en staarde wat dom voor zich heen. Ik deed mee. Ik had tot nu toe altijd meegedaan met de massa, hoewel ik mijzelf hierom verachtte. Gemakkelijk, nietwaar, niets gemakkelijker dan dat te doen wat behoort gedaan te worden. Zon: naar buiten

gaan; regen: thuisblijven; feestdagen: niet werken; andere dagen: acht uren zwoegen, enzovoort, enzovoort. Ik staarde dus precies als iedereen, toen een jongen naast mij een gesprek begon. Hij was iets ouder dan ik; ik denk een jaar of drie en twintig. ‘Vriend,’ zei hij, ‘ik heb er geen benul van wat u alzo in uw leven uitvoert of niet uitvoert, maar ik maak een studie van vrouwen. Dat kan ik mij veroorloven omdat ik werkzaam ben op een ministerie, mijn geld iedere maand in handen krijg, en des Zaterdagsmiddags en op Zon- en feestdagen vrij ben. Elke minuut die ik buiten mijn bureau en wakend doorbreng, gebruik ik dan ook om er achter te komen wat zij vrouwen van ons mannen denken. Mannen, zeg ik, want ik ben van mening dat vanaf de leeftijd dat wij het scheermes ter hand nemen, een jongen een man is geworden.’ ‘Inderdaad,’ antwoordde ik. Het hinderde mij dat hij mijn dagdromen verstoorde. Het was echter onmogelijk niet naar hem te luisteren. Zijn stem was buitengewoon aantrekkelijk. Ik zag opeens dat hij een groene das bij een blauw hemd droeg. Er was dus geen Josette in zijn nabijheid geweest die hem dit had afgeleerd. ‘U bent niet kleurgevoelig,’ zei ik. ‘Des te meer treft mij het woord,’ antwoordde hij, ‘en dan nog wel speciaal het woord van de vrouw. Mijn laatste ontmoeting was met een van dicht bij de veertig. Wat denkt u van de mannen? vroeg ik haar. Ik begon met haar te spreken, zoals ik nu met u doe. Gelukkig was ze niet preuts. Ze vond het zelfs prettig

dat zij haar mond even anders kon openen dan voor het rietje van de citroenlimonade. Met een buitengewone rapheid formuleerde zij haar zinnen. Dit gaf mij de onaangename indruk dat juist iemand mij voor geweest was. Dat was natuurlijk onzin, maar toch liet deze verdenking mij geen ogenblik meer los. Oordeelt uzelf nu eens hoe steekhoudend haar antwoord was. Ze zei, woordelijk naverteld: ik houd veel van de mannen omdat ik ze niet nodig heb. Ze zijn veelal zwakkelingen en drie kwart leeft zonder dat de jaren hun ook maar enig bestaansrecht schenken. Als wij vrouwen te royaal zijn, geven zij ons niets terug. Daarom, al zou ik dat van nature willen, ik ben het niet. Maar verder kan en wil ik nooit vergeten dat mannen eigenlijk maar stakkerds zijn die nimmer ook maar iets van het wezen der vrouw zullen begrijpen. Na dit gezegd te hebben begon zij mij hinderlijk het hof te maken. Ik riep de kellner en betaalde mijn koffie. Niet die van haar. Het bewijs, zei ze, terwijl ze haar tasje opende en die kellner terugriep, het ogenblikkelijke bewijs van mijn woorden. Ik heb u te veel gegeven met mijn antwoord. Gevolg? U geeft mij niets terug. Zelfs niet de veertig francs beleefdheids-onkosten. En wat dat andere kwart van de mannen betreft, riep zij mij nog na toen ik mij een weg baande tussen tafels en stoelen, als die dan wel bestaansrecht hebben, dan is het nog het toeval dat dit gewild heeft. Vindt u dit geen geweldige uitspraak?’ vroeg hij toen en toonde mij een schrift.

Een dik schrift. ‘Wat er in staat is heel wat minder belangrijk dan hetgeen ik u vertelde. Want de interessante mededelingen gaan direct hierin. Daarin.’ En hij sloeg met zijn vulpen op zijn voorhoofd. Ja, hij sloeg zo hard dat het dopje eraf viel. Ik bukte mij om het op te rapen. Ik dacht: wat moet ik hem antwoorden? Ik kende nog geen vrouwen. Ik had immers alleen nog maar in de onmiddellijke nabijheid van mijn moeder, Josette en mijn vriendinnen Jacqueline en Suzanne geleefd. Die van Tante Ghislaine had ik immers niet verdragen, en misschien had dus inderdaad die bijna veertigjarige vrouw met haar rappe antwoord gelijk gehad en behoorde ik ook, tot nu toe althans, tot die vijf en zeventig procent zonder bestaansrecht.

Terwijl ik nog steeds dat vulpendopje zocht, gebeurde het vreselijke. Op dit terras, temidden van al die domstarende mensen. Want toen ik weer overeind kwam zonder het gevonden te hebben, had de kellner mijn voeten weggeveegd. Tezamen met lege sigarettenpakjes, peukjes, pindaschillen en verdere rommel. Weggeveegd, zeg ik u. Mijn voeten die nu bijkans negentien jaren met mij meegelopen waren. Mijn voeten met de trotse, bruine en rubbergehakte schoenen. Splinternieuwe schoenen. Het was voor mij of de wereld verging. Intussen was de onbekende vriend verdwenen, de halve vulpen had hij op het tafeltje achtergelaten. Ik ging weer zitten en durfde

mij niet meer te bewegen. Gelukkig bevond ik mij middenin het Quartier Latin, de studentenwijk van Parijs, en dus sloeg niemand acht op mij. Iedereen had het veel te druk met zichzelf. Enkele bekenden kwamen voorbij en riepen mij iets toe. Ik antwoordde niet. Ze moesten wel denken dat ik in beschonken toestand verkeerde, en dat, terwijl er naast mij een leeg koffieglas stond. De goedkoopste consumptie.

Zo zat ik daar en langzamerhand kwam de schemering. Nu is schemering in Parijs volkomen anders dan waar ook op aarde. Niet dat ik de gehele aarde kende, ik kende op stukken na nog niet eens mijn eigen land. In het zuiden was ik bijvoorbeeld nog nimmer geweest. Van kindsaf had men mij vanwege de gezonde lucht Bretagne opgedrongen. Met goed resultaat overigens. Niet slechts wat mijn gezondheid betrof, maar ook wat mijn keuze van natuurschoon aanging. Ik hield van dit land, deels woest, deels lieflijk en de Bretons mochten mij graag omdat ze mij hadden zien groeien als de artisjokken op hun land. Ook mijn jaarlijkse periode van rijpheid viel in de warme zomermaanden. Maar om op die uitzonderlijke schemering terug te komen. Iedereen werd er een beetje onrustig van. Zowel op het terras als op straat. Er vielen harde woorden, maar ik hoorde ook fluisterstemmen. En ik zag jongens en meisjes en mannen en vrouwen die zich naar elkaar overbogen en zoenden. Ik keek naar dit alles terwijl ik met golven van weemoed aan mijn voeten dacht. Natuurlijk had ik met-

een de kellner geroepen en hem gevraagd waarom hij dit gedaan had, waarom hij zo onvoorzichtig had geveegd, en hem verzocht even voor mij in de vuilnisemmer te willen kijken. Hij had mij met steeds groter wordende ogen aangestaard en hierop gestameld: ‘voelt mijnheer zich misschien niet goed? De Eerste Hulp-Post is hier vlakbij. Als mijnheer wil dan kan ik wel even laten waarschuwen.’ ‘Niet goed?’ antwoordde ik, ‘meer dan goed ben ik, alle zucht tot onderzoek naar dingen die mij wel en niet aangingen en die mij steeds zo heeft gehinderd is immers met de voeten mee weggeveegd.’ Ik zei nog veel meer. Maar hij luisterde niet, want hij was te druk bezig om met anderen over mij te spreken. Men keek mij van alle kanten meewarig aan. De blikken dwarrelden tot onder mijn tafeltje. Maar niemand kon iets zien, want ik liet mijn krant zakken tot waar mijn voeten gezeten moesten hebben. Intussen begon ik honger te krijgen, ik verlangde naar een biefstuk met muziek. Want meestal, sinds ik daar alleen in die smalle straat woonde gebruikte ik mijn maaltijden met radio-liedjes. Dikwijls mankeerde dat ding, dat ik op de ‘vlooienmarkt’ in mijn straat gekocht had wel het een of ander. Ik liep dan onmiddellijk naar de reparateur toe. Het kon mij dan echt niet meer schelen of mijn vlees te gaar werd, iets wat ik verafschuwde; ik liep weg, ja, soms twee, drie maal achter elkaar, tot er weer muziek uit het kleurloze kastje kwam. Want muziek zou en moest het maken. Zo

was ik nu: ik voegde steeds de daad bij de gedachte. Sinds vanavond echter, was ik veranderd. Ik durfde niet op te staan om te gaan eten. En het werd steeds later. Ik bestelde een sandwich en toen nog een. Het begon opeens te regenen. De mensen vluchtten in het café. Zo bleef ik dan eindelijk alleen.

Mijn eerste reactie, het antwoord aan de kellner die had gevraagd of ik mij niet goed gevoelde, was volkomen zuiver geweest. Ik bemerkte dat ik op weg naar huis niet meer door alles en nog wat werd aangetrokken. Elke afleiding welke ik steeds gezocht had zetelde dus toch uitsluitend in mijn voeten. Toen ik de deur van mijn kamer opende was het eerste dat ik zag, mijn groene pantoffels. Ik nam ze op en gooide ze onder mijn bed. Ik greep zo maar een boek en begon erin te bladeren. Ik dacht: al die mensen die boeken hebben geschreven moeten toch eerst iets beleefd hebben. Iets vreselijks, daarvan was ik overtuigd. Maar zou ooit een van hen door een onachtzame kellner zijn voeten hebben verloren? En als dit al zo mocht zijn, zou die man of die vrouw hiervan dan het lezend publiek op de hoogte hebben gesteld? Ik kende vrij goed de moderne literatuur van mijn eigen land, iets minder die van Engeland en Amerika. Daar bleef het bij. Een dergelijke bekentenis was ik nimmer tegen gekomen. Als ik nu het boek van mijn leven zou schrijven, zou ik dus, voor mijzelf althans, volkomen origineel zijn. Een oorspronkelijk talent, ontwaakt door een afstotende gebeurtenis. Maar stel

je voor dat middenin mijn werk mijn voeten weer kwamen opdagen. Dan zou al die moeite voor niets geweest zijn. Dan zou het uit zijn met schrijven. En ik haatte onnodige arbeid. Mijn studie echter, verveelde me. Ik was te vlug van begrip om langzaam verder te kunnen gaan. Ik sloeg dus de details over en dacht die er zelf bij. In vele gevallen waren ze foutief en daarom ook werd voor mij elk examen onherroepelijk een morele catastrophe. Toch kwam ik er steeds door dank zij mijn mascotte. Een zeer bijzondere mascotte, die heus geen familie was van auto-boerinnen en -engeltjes. Een mascotte die ik iedere morgen zorgvuldig met mijn sok mee aantrok: een klein blauw lintje dat een kind eens voor mij van haar ceintuur had geknipt. Lichtblauw, maar omdat ik het nimmer had gewassen was de kleur niet meer te herkennen. Wat zeg ik, in mijn sok? Maar mijn sok beschermde immers mijn voet, de rechtervoet die met de linker mee weggeveegd was. ‘Mijn mascotte, mijn mascotte!’ riep ik wanhopig uit. Maar luister hoe goed het noodlot mij gezind was. Ik ging mijn gedachten na, ik hield ervan een dag weer op te bouwen in de avond. Eerst heb ik dit gedaan en toen dat. In tegenstelling met mijn studie waarvan ik de details haatte, beminde ik die van het leven, dat volgens mij slechts uit kleinigheden is opgebouwd. Ik behoefde dus werkelijk niet lang na te denken om eraan herinnerd te worden dat ik 's ochtends bij hoge uitzondering mijn mascotte in mijn vuile sokken had

achtergelaten. Ik trok de waszak van de muur, schudde hem uit, keerde een sok om, en daar viel het gore lintje op de grond. Ik zoende het, ja dat deed ik. Zo blij was ik. Meer dan blij zelfs. Want dit beduidde voor mij dat ik mijn boek zou kunnen schrijven.

Door mijn gordijn zag ik haar weer rookwolkjes blazende uit het geopend venster. Waarom was zij nog op, het was al zo laat. Plotseling bemerkte ik dat zij met de steel van een bezem bezig was iets uit de dakgoot te vissen. Uit de dakgoot boven haar raam en niet eronder. Iets wat haar dus niet toebehoorde. Een stuk verdwaald wasgoed. Maar ze kreeg het niet te pakken. Gelukkig, zuchtte ik, want verre van een moralist te zijn, had ik een sterke afkeer van onrechtmatig verkregen goederen. Dat had mijn moeder mij reeds in de wieg geleerd. Ik greep dan altijd naar haar parelsnoer, en dat mocht niet. Of ik pakte het kraagje van haar japon beet, en dat mocht ook niet. Soms gelukte het mij een of ander los te peuteren, bijvoorbeeld een knoop, maar juist als ik die dan in mijn mond wilde steken, pakte ze hem weer af, want dat mocht helemaal niet. Een prachtig begin voor mijn roman. Te laat. Ik ben immers al begonnen. En ik zal doorgaan met mijn twintigjarige levenservaring en nog oudere vulpen. Papier genoeg in huis. College zal ik niet meer volgen en mijn vader niet meer bezoeken. Beiden, college en Papa zal ik van mijn voornemen op de hoogte stellen, zonder hun het verhaal

van de kellner te vertellen. Laat ik dit nu dadelijk doen. Twee briefjes. En dan nog een derde aan mijn vriendin Suzanne. Dat ik voorlopig niet kan komen om haar voor een wandeling te halen. En ook niet voor een museum-bezoek of iets anders. Zij moet mij goed begrijpen, zonder ook maar in het minst iets te vermoeden. Maar wie ter wereld zou aan een dergelijk absurde mogelijkheid kunnen denken?

Aan mijn Curator:

> *Edelgrootachtbare Heer. Omstandigheden buiten mijn wil nopen mij tot mijn leedwezen voorlopig mijn studie geheel en al thuis voort te zetten. Ik ben ervan overtuigd dat ik dit kan en hoop spoedig, maar zeker niet binnen het tijdsverloop van een jaar, wederom te komen. Met de meeste hoogachting, Victor Dupuis.*
> *P.S. Gelieve geen verder onderzoek naar de reden hiervan in te stellen, daar deze door mij verzwegen zal worden. Ik voeg hierbij het verschuldigde collegegeld voor het laatste kwartaal.*

Over dit briefje dat ik zonder een doorhaling geschreven had, was ik zeer tevreden. Iets moeilijker werd het mij ten opzichte van mijn vader. Ik hoorde hem al lachen wanneer ik hem mijn voeten-geschiedenis zou voorzetten. Dit was dus bij voorbaat uitgesloten. Ik begon dan ook eerst op een kladje, verscheurde het weer en gebruikte er zo wel vier. Tenslotte schreef ik het zorgvuldig over, want ik wist

dat mijn vader moeite had mijn handschrift te ontcijferen.
Aan mijn vader:

> *Vader. Ik ben weggegaan om Tante Ghislaine niet te hinderen, u niet te laten lijden onder mijn neerslachtigheid en mijzelf de vrijheid te geven waarnaar ik sinds de komst van Tante zo hevig heb verlangd. Ik heb u door mijn, zij het dan schaarse bezoeken, blijk gegeven hoezeer ik op u gesteld ben. Trouwens dat weet u ook wel, evenals Josette die ik werkelijk mis. Want ik geloof dat de kleuren-combinaties die ik nu bedenk, bij de dag lelijker worden. Vergeef mij, Vader, als ik u voor enige tijd uit mijn leven zal bannen. Dat wil niet zeggen, uit mijn gedachten, het tegendeel is waar. Maar ik wil u niet ontmoeten. Daar heb ik een zeer speciale reden voor. Of beter: er is een oorzaak welke de aanleiding is geweest tot dit besluit. Als u mij weer terug zult zien, bent u misschien trots op mij. Misschien ook niet. Ik heb er geen notie van over hoeveel weken, maanden of jaren dat zijn zal. Vraag mij niets, Vader. En laat mij alstublieft niet zonder geld zitten. Uw Victor. Groeten voor Josette. Spreek vooral niet met Tante Ghislaine over dit briefje.*

Om Suzanne te schrijven behoefde ik mij niet bijster in te spannen. Ik was namelijk nog niet zo heel lang met haar bevriend, en ik wist dat zij dingen van mij verwachtte die ik haar nimmer zou kunnen geven.

Daarom ook was mijn houding tegenover haar bij de dag gereserveerder geworden. Hier was dus wel een goede gelegenheid om aan onze samenkomsten een einde te maken.

Aan Suzanne:

> *Lieve Suzanne. Ik zal je niet meer voor een wandeling of een museum-bezoek of iets anders komen halen. Zoek hier vooral niets achter. Ik schuw elk menselijk contact, dus ook het zijn met jou. Wacht maar niet, dat is tijdverlies, temeer daar ik vooruit niet weet of ik wel ooit terug zal komen. Bij jou dan. Je Victor.*

Gelukkig had ik postzegels in huis. Ik ging naar de brievenbus en at in een kroegje een paar warme worstjes. Toen dronk ik nog twee glazen wijn, en weer thuis, borg ik mijn beschreven papier in een nog nieuwe map en trachtte te slapen.

II

Op het Ile Saint-Louis, middenin Parijs, bewoonden wij een van die grote huizen, waar in vroegere tijden met zoveel praal festijnen werden aangericht. De helft van de kamers zijn nimmer in gebruik genomen. Daarom zijn we na Moeders dood eenvoudiger gaan wonen, maar wij bleven ons eiland trouw. De twee armen van de Seine, de een gelijk een slapende, de ander vol dartel leven omringen het kleine grondgebied met zijn vijf bruggen. Die bruggen zijn niet erg solide; een ervan is op de vooravond van Kerstmis 1939, na een botsing van een boot tegen een der pilaren in de Seine gestort en sindsdien is er een onnozel lelijk noodbruggetje bijgekomen, waar mijn vader noch ik ook maar ooit gebruik van wilden maken.

Hier op mijn zolderkamer in die smalle straat denk ik aan het zonlicht op het ouderlijk huis, zo grillig weerkaatst door het water; aan het geluid dat daar muziek gelijkt, terwijl het hier nooit minder, maar altijd meer dan lawaai is. Ik denk aan de hoge plafonds van al die wijde vertrekken, waar ik bij een ouderlijke bestraffing steeds mijn ogen op gericht hield. Hier moet ik mij bukken als ik de kamer binnenga. En nimmer heb ik een dergelijke platte taal horen spreken als waarmede ik thans dagelijks in aanraking kom. Integendeel. Een zeer mooi Frans, Frans op z'n paasbest, had ik tot voor kort ontmoet. Niet alleen de rijke bourgeoisie van het Ile St.-Louis,

maar ook de artisten, ja zelfs de winkeliers houden ervan hun taal te verzorgen. Die artisten huizen in de zeven kleine zijstraatjes van de enige lange straat die het eiland doorkruist, temidden van handwerkslieden of arbeiders. Maar allen, rijke bourgeoisie, artisten, winkeliers en handwerkslieden, zijn geen gewone Parijzenaars geworden, doch vormen als het ware een hechte groep van eiland-bewoners.

En die grote straat lijkt toch werkelijk helemaal niet op de hoofdstraat van een dorp. Hij is anders, hij heeft iets wat eigenlijk door de oude man waar mijn vader zijn rookwaren haalde, het beste is verklaard. Vader vroeg hem op een dag naar een speciaal soort sigarettenpapier. Dat merk hebben wij niet, antwoordde hij, dat vindt u in de stad. En hij wees naar de overkant. Ik begreep toen al dat een eiland een eiland is, waar geen buitenissigheden te koop zijn; de levensbehoeften blijven tot het alledaagse beperkt en de bevolking vindt dat vanzelfsprekend.

De slagers werken er als alle mannen van hun vak, maar verrijken dikwijls meer hun geest dan hun portemonnaie. Ik kende er een die, wanneer hij uitging, steeds de een of andere bijzondere uitgave van een oud boek bij zich droeg. Ook vestigde zich een slager in het oude huis ‘Chenizot’, en als uithangbord nam hij een prachtig vergulde paardekop. Dat paard noemde ik iedere dag anders. Ik wist dat die man in de winkel om mij moest lachen wanneer ik naar boven keek en het dier een naam toeriep. Maar

hij sprak nooit met mij, want wij aten geen paardevlees. Moeder had daar een verschrikkelijke afkeer van. Toen ik haar eens naar de oorzaak hiervan vroeg, antwoordde ze mij dat zij een paard het edelste dier van de schepping vond. Of het dan aanwezig was in de ark van Noach, vroeg ik haar weer. ‘Hoe kom je daaraan, Victor?’ ‘Van school,’ zei ik. ‘Ik kan je er niet op antwoorden, want ik ben zonder bijbel opgevoed.’

Vanaf dat ogenblik interesseerde mij toen de bijbel in het bijzonder. Maar pas heel veel later kreeg ik er een in handen van een man die in een café door de verkoop van het ‘mooiste en doeltreffendste boek ter wereld’, de leer van Christus wilde verspreiden. Ik ledigde mijn zakken en had juist genoeg geld bij me om het te kopen. Ik heb het Nieuwe Testament in een stuk door gelezen, en wist toen dat ik wellicht op het einde van mijn leven - wanneer tenminste alles mislukt mocht zijn - godsdienstig zou kunnen worden. Maar waarom zou alles mislukken? Dat mijn moeder zich er overigens niet in verdiepte was voor mij het bewijs dat zij aan mijn vader, mij, Josette en ons eiland meer dan genoeg had. Ik heb mij dadelijk hierop voorgenomen het Oude Testament ook door te werken, maar het is steeds bij dat voornemen gebleven.

Behalve de slagers wonen er ook nog twee visboeren. In de oorlogsjaren hadden zij altijd vis, wat in de stad heus niet het geval was. Men vertelde dat ze die

zelf - in de vroege ochtend - in de Seine vingen. Josette sprak vol waardering over deze nijvere eilanders. Ik was bij het uitbreken van de oorlog elf jaar oud. Als ik met Josette samen boodschappen deed dan kon ze niet nalaten mij te zeggen dat het deze brave lieden waren die er voor zorgden dat ik geen bleekneus werd. Hierop volgde dan steeds een kneep in mijn wang.

En dan zijn er natuurlijk de antiquiteitswinkeltjes, gevuld met de meest uiteenlopende voorwerpen. Met mijn vader heb ik daar uren en uren zoek gebracht. Hij kon met zijn smalle vingers een vaasje, een lamp, zo betasten, dat het leek of ze hem meetrokken in het verleden. Dat deze gedachte van mij juist was, bewezen wel zijn woorden. ‘Victor,’ zei hij eens - ik geloof dat het een 18de eeuwse kaarsenhouder was die hij in zijn hand hield - ‘hele werelden gaan voor mij open wanneer ik contact krijg met dit vergroende koper. Werelden wars van de moderne techniek, maar werelden van romantiek en hartstocht. Nu is hartstocht een lage drift geworden en de romantiek wordt ons gul op het witte doek vertoond.’ Meesttijds zette Vader een door hem uitverkoren voorwerp weer op zijn plaats, zonder zelfs naar de prijs te informeren. Dat vonden die antiquairs best. Maar die kaarsenhouder heeft hij toen, en zonder ook maar iets op de prijs af te dingen, gekocht. Want afdingen was zijn stijl niet. Hij heeft er heel wat bankbiljetten voor neergeteld, en sindsdien stond het oude voorwerp op het

kastje naast moeders bed. Er is nog een afgebrande kaars in. Ik heb bemerkt dat die kaars na haar dood nimmer meer gebrand heeft. Het stompje was nog hetzelfde als op haar sterfdag. O, wat hield zij ervan bij dit flauwe schijnsel, steunende op één arm, nog wat te lezen. Tante Ghislaine heeft op haar bedkastje een moderne lamp geplaatst. Zo'n metalen stengel met een gekleurde bol erop. Miserabel, heeft mijn vader het genoemd, maar dat heeft haar er niet toe kunnen brengen hem weg te nemen. En mijn vader zette de kaars toen aan zijn kant. Hij leest toch niet veel en zeker nooit in bed.

Mijn eiland telt niet overdadig veel café's. Het zijn meestal kleine kroegen die in de stad ‘bistro’ heten, maar hier nog over het algemeen met ‘marchand de vin’ aangeduid worden. Er wordt heel wat rhum gedronken, maar de vrolijkheid daalt nimmer tot dronkenschap zoals dat in mijn smalle straat gewoonte is. Hier moet je dikwijls zo maar, op klaarlichte dag, een omweg maken omdat een hoopje mens dwars over de weg ligt. Ze galmen en gillen er tot de vroege ochtend. Ik sluit mijn ramen om dit alles niet te horen. Vooral als het vrouwenstemmen zijn. Ik heb de woorden die ik eens uit zo een openhangende vrouwenmond heb opgevangen nauwkeurig genoteerd, en ze daarna opgezocht in een speciale dictionnaire. Weet u wat er gebeurde? Ik kleurde, ik kleurde, terwijl ik toch helemaal alleen was. Ik geneerde mij voor de letters die de onbeschaamdheid hadden

gehad op deze wijze naast elkander te gaan staan. Overdreven wellicht, ik weet toch heus wel waar Abraham de mosterd haalt.

Hier sluit ik dus zoveel mogelijk mijn ramen, terwijl ik die op het eiland gedurig opende om mij uit het venster te buigen en de voorbijgangers te groeten, waarvan velen mij hadden zien opgroeien. Zij zullen mij zeker missen, als ze ervan op de hoogte komen dat ik mijn ouderlijk huis heb verlaten. Geruild voor deze zolderkamer. De eigenaar van de electriciteitswinkel bijvoorbeeld zal vergeefs naar mij uitkijken. Ik kwam daar geregeld om iets voor mijn steeds gammele radio bij te kopen. Het is nog niet zo lang geleden dat hij zich ‘lampiste’ noemde. Natuurlijk heeft iemand uit de stad hem op het anachronisme hiervan gewezen. Maar dit heeft er overigens niet toe kunnen bijdragen dat zijn gezicht ook veranderde. Integendeel. Ik vind dat hij nog ouderwetser kijkt dan voorheen. Zo met ogen die van alles vertrouwen. Ik heb nu geen geld, mijn waarde, zei ik soms, mag ik aan het begin van de maand betalen? Natuurlijk wel, jonge man. En als ik nu eens niet betaal? Dat bestaat niet en mocht het al bestaan, dan zal ik het vergeten. Kunt u vergeten? vroeg ik hem. Hij staarde mij aan en antwoordde: dat is verschrikkelijk gemakkelijk. Je schuift je gedachten in een apart vakje, en hup, je doet het deurtje dicht. Maar op uw leeftijd is er nog niet zoveel te vergeten, nietwaar? Meer te onthouden, zei ik, een heleboel te onthouden. Dat

ik helaas weer vergeet. Bestaat er ook een sleutel voor het onthoud-hokje, Mijnheer? Geen sleutel, antwoordde hij, maar een wil. Dat is het sterkste slot dat ooit is vervaardigd. Die woorden heb ik in mijn dagboek genoteerd. En ondertekend: Lampiste van St.-Louis. Het klinkt bijna zo mooi als Honoré de Balzac.

Er kwam toen eens een lente dat de oevers van de Seine tot strand werden bevorderd, terwijl vroeger alleen de honden er gewassen mochten worden. Dat de zwervers zich daar een of twee keer per jaar eens verschoonden, werd om der wille van de volkshygiëne oogluikend toegestaan. Maar mijn vader die van de eilandgebruiken goed op de hoogte was, zei dat het strandgedoe daar aan de rand van de stad, werkelijk was verboden. Niemand scheen zich hier echter aan te storen. Had ik eigenlijk het initiatief ertoe genomen? Het ging als met de uitvinder van de boekdrukkunst. Het werd bestreden en moest worden uitgevochten door twee jongens en een meisje, die alle drie zeiden (een van die drie was ik): ik heb mij hier het eerste van iedereen in badpak vertoond. Guy had zelfs een getuige, zijn oom die op het scheepsverzekeringsbureau werkte, dat op de kade was gevestigd. Die oom kwam er dus bij, maar hij wilde niets weten van mijn argument, namelijk dat ik des ochtends om zeven uur op de een en twintigste Mei met mijn regenjas over mijn badpak uit huis was gegaan en aan de oever in de zon was gaan liggen. Een agent die daar reeds maanden achtereen surveilleerde

had gevraagd: wat betekent dat? Niets, antwoordde ik. Weet je dan niet dat het verboden is, zee en strand te maken van een rivier als de Seine? Neen, Mijnheer. Toen was hij verder gelopen.

Maar het meisje Jacqueline stond nog veel sterker dan ik. Zij was een afstammelinge van Baron Pichon, de grootste feestenfabrikant anno 1900, toen er langs het water kleurige lampions brandden, en muziek en licht als geliefden de gehele nacht lang over de Seine dansten. Tot, tenslotte door het daglicht opgevangen, ze naar huis gestuurd werden. Precies zoals dit met Baron Pichon en zijn vriendenschaar geschiedde. Jacqueline Pichon behoefde dus eigenlijk niets te zeggen. Guy en ik zwegen toen zij ons haar naam bekend maakte. Maar ze bleek even deftig als sportief. En ze zei: laten wij ons dan samen als de oprichters van dit Seine-strand beschouwen. Daarin stemden wij toe. Toen moest er nog een naam voor gevonden worden. Maar wat wij ook alles bedachten, niets was welluidend genoeg om de heerlijkheid van deze zon-opvang-vlakte aan te duiden. Zodat we het tenslotte maar opgaven.

Ik moet nu opeens aan Guy en Jacqueline denken. We zijn zulke goede vrienden gewrorden en zij zullen zich nu langzamerhand ook wel afvragen waar ik gebleven ben, vooral Jacqueline die mij nogal het hof maakte. Maar ze is rossig, natuurlijk rossig, en dat kan ik eenvoudigweg niet uitstaan. Tenminste niet in een wat intiemere verhouding.

Hadden wij dan ook al onze liefde niet gemeen, een andere deelden wij volledig. Die voor Baudelaire. Urenlang lazen wij elkander zijn gedichten voor. Het is Jacqueline zelfs eens gelukt door te dringen tot het oude ‘Hótel Lauzun’ waar Baudelaire gewoond heeft toen dit nog ‘Hôtel Pimodan’ heette. Hij huisde daar in een dakkamer op het noorden, een koud melancholiek hok. Wie kon aan de afstammelinge van de vrolijke baron Pichon ook maar iets weigeren?

Wij hebben er toen samen voor het raam gestaan. Het was winter. En Jacqueline zei:

L'Aurore grelottante en robe rose et verte
S'avançant lentement sur la Seine déserte aant.

En toen, terwijl ze mijn hand greep: Victor, als jij in die tijd en onder zulke omstandigheden geleefd zou hebben, hier op het eiland, dan zou je misschien ook een groot dichter geworden zijn.

Wie weet, antwoordde ik lakoniek.

III

‘Wat wil je worden, Heleen?’ ‘Ik? Dokter, zoals jij en Grootvader.’ ‘Maar dat is een heel moeilijk beroep voor een meisje, weet je dat wel?’ ‘Ja, dat weet ik heel goed.’ ‘En wil je dat nu alleen omdat je vader het is en je grootvader het ook was?’ ‘O neen, toch ook omdat ik zo graag zieke mensen wil helpen.’

Barend Hubrechts keek zijn dochter aan. Ze stond daar voor hem, een klein maar fier meisje. Het blonde haar liet haar voorhoofd vrij. Een mooi voorhoofd, dacht Barend, hoog en zuiver, ze zal wel kunnen studeren maar voorlopig heeft ze nog de tijd. Dat was in negentien honderd en twaalf. Juist voor het uitbreken van de eerste wereldoorlog verlieten vader en dochter Amsterdam waar enige maanden tevoren Heleens moeder was overleden aan een kwaal die Barend Hubrechts en al zijn knappe collega's toch niet konden genezen. Na haar dood verkocht hij het grote grachtenhuis, ja, zelfs tot de meubels toe en reisde met Heleen door Frankrijk, van noord naar zuid, van oost naar west, schafte zich hier een boerderij aan, daar een oud kasteeltje of een vrijstaand atelier.

Heleen werd niet meer naar school gestuurd. Barend was van mening dat zij eerst de Franse taal maar eens moest leren. Het kind miste haar moeder en haar schoolvriendinnetjes, haar eigen Hollandse opvoeding en omgeving en werd zo moe van al dat

reizen en trekken. Want nergens bleven zij lang. Ze zag bergen en meren en evenveel blauwe als grijze zeeën, en ze dronk wijn en at onbekende spijzen. Dat alles maakte een diepe indruk. De wereld is groot, dacht ze, en overal lopen en zitten en liggen mensen. Mooie en lelijke mensen. Vooral de lelijke boeiden haar. Eens vroeg ze aan haar vader: ‘is daar nu niets aan te doen?’ ‘Wat zou je er aan willen doen?’ ‘Opereren,’ antwoordde ze. Hij verbaasde zich over dit antwoord. Maar hij was van mening dat, wanneer een volwassene zich gedurig over een kind verwonderde, het dan pas goed en normaal genoemd kon worden.

Toen hij tenslotte genoeg huizen had gekocht, nam hij haar mee naar Parijs, ging weer in een hotel, en zei haar dat hij er nu tenslotte toe was overgegaan, haar alleen te laten slapen. ‘Je bent al zo groot.’

‘Maar ik ben bang Vader,’ antwoordde zij, ‘neem toch alsjeblieft weer een tweepersoonskamer.’ Dat deed hij toen. En zei haar goedennacht, terwijl hij een vlecht maakte van haar lange haren, zo'n vlecht met van onderen een knoop erin, zonder lintje. Toen ging hij aan de tafel voor het raam zitten om nog wat te werken. Zij volgde vanuit haar bed al zijn bewegingen. Hij wist het nu niet eens meer dat zijn dochter bij hem was en was omringd door boeken en instrumenten. Hij had het raam opengelaten en op een boom zat een vogel. Dat was niets bijzonders, als het maar geen avond geweest was. Nu sliepen al die andere en deze, die zong nog op de koop toe. En

niet ver van hem zat op een tak een eenzame vogelverschrikker, zo eenzaam en groot als een man met een lange zwarte jas en een hoge hoed maar zijn kan. Die vogel keek ernaar maar zong toch verder door de stille avondlucht heen. ‘Vader!’ riep Heleen, ‘vind je dat niet vreemd?’ Maar hij hoorde haar niet. ‘Vader!’ riep ze weer, maar nu klonk haar stem onzeker, want ze hield niet van herhalen. Hij keerde zich om en zei meteen: ‘dat die vogel nog op is? En zingt, en niet bang is voor een vogelverschrikker? Ach, hij heeft er misschien al zoveel gezien dat hij denkt: het is een grapje van de mensen. En ìk zal die verschrikker nu eens bang maken met mijn gezang. Daarom is hij opgebleven. Helemaal alleen. Geloof je dat Heleen? Het is een prachtig onderwerp om daar een verhaaltje van te maken.’ Dat zei hij om haar te plagen. Want fantasie had zij niet. Ze was reeds volkomen ingesteld op logica. Ze antwoordde niet. Ze dacht aan haar moeder. Voor ze slapen ging dacht zij altijd aan haar moeder. Dan zag ze haar gezicht voor zich. Dat is toch zo mooi, Moeder, ik zou alle mensen zo mooi willen maken...

In de nacht kreunde haar vader. ‘Ben je ziek?’ vroeg ze. ‘Ja, ik heb hoofdpijn.’ ‘Je hebt te lang gewerkt,’ zei ze op de toon van een jong vrouwtje dat haar man nu eens bestraffen wil. Toen legde ze haar hand op zijn voorhoofd. ‘Het helpt, Heleen werkelijk, het helpt.’ Zij trok voldaan zijn deken recht, deed het licht weer uit en gaf hem een zoen.

Heus, er zijn later nog heel wat nachten geweest dat ze met een man een kamer moest (of wilde) delen. Maar deze kon ze toch nooit meer vergeten.

Natuurlijk bleven zij niet altijd in een hotel wonen. Natuurlijk bleef Barend Hubrechts geen weduwnaar. Uit vele vereersters koos hij tenslotte een vrouw die slechts acht jaar ouder was dan Heleen, maar twintig jaar jonger dan hij. Zij woonden nu gedrieën in een ruim appartement bij het Bois de Boulogne. Heleen had haar eigen slaap- en werkkamer. Ze leefde volkomen zelfstandig en kwam slechts bij de maaltijden te voorschijn. Ze noemde Geneviève, de nieuwe moeder, bij haar naam. Geneviève, een verwend kind-vrouwtje was nog juist verstandig genoeg zich niet met Heleen te bemoeien. Zo viel er in al die vier jaren dat Heleen nog het lyceum bezocht, nimmer een boos woord tussen deze drie. Heleen wist dat dit voortkwam uit de liefde en de grote eerbied die zij, maar ook Geneviève, Barend toedroegen. In Barend bleek de vader sterker dan de echtgenoot, ja, zelfs dan de minnaar. En alles wat hij in de jaren na de dood van Heleens moeder met zijn dochter besproken had, dat bleef nu ook voor haar bewaard, alleen voor haar.

Reeds voor haar eindexamen weet Heleen meer van geneeskunde af dan van verschillende vakken die op haar klasserooster voorkomen. Want niet alleen thuis

maar ook tijdens de lange zomervacanties in de verschillende buitenhuizen van Barend, brengt zij uren zoek in haar vaders medische bibliotheek. Dat zij zich in de aesthetische chirurgie wil specialiseren is nu een vaststaand feit voor haar geworden. En zij is werkelijk niet meer van een echte Française te onderscheiden. Ze spreekt nog wel Nederlands, maar met een vreemd accent. Het enige dat haar er zo nu en dan aan herinnert dat Frankrijk toch haar geboorteland niet is, is haar paspoort. Als zij gaat studeren gaat zij alleen in Montparnasse wonen. Eens, laat op een avond, krijgt Barend lust zijn dochter te bezoeken. ‘Ik loop een eindje om,’ zegt hij tegen Geneviève. Als hij dan aan Heleens deur klopt krijgt hij geen antwoord. Barend zoekt dus zijn toevlucht in een van de café's die de gehele nacht geopend blijven. Hij kijkt gedurig op zijn horloge; na twee uur zitten houdt hij het niet meer uit, betaalt zijn consumptie, klopt opnieuw aan die deur. Weer geen antwoord. Dan wacht hij nog tot drie uur, en probeert het voor de laatste keer, zonder resultaat. Hij neemt een taxi terug naar huis en slaapt niet, zo ongerust is hij.

De volgende ochtend vroeg, staat hij weer voor haar deur. Nu doet zij open. ‘Goddank,’ zegt hij, en: ‘waar was je vannacht, Heleen?’ Hij kijkt haar zo verschrikt aan dat zij begint te lachen. ‘Wat een vraag, Vader. En hoe kan jij weten dat ik niet thuis was?’ ‘Waar?’ zegt hij nog eens, ‘waar?’ ‘Vader,’ antwoordt zij terwijl ze hem een stoel toeschuift, ‘je

hebt mij volkomen onafhankelijk opgevoed. Bijna alsof ik je zoon was inplaats van je dochter. Ik kan dus zeker wel het leven leiden wat ik zelf verkies. Wat ik zelf, nu ja...' Ze trekt haar schouders op, een gebaar, zo denkt hij, van haar moeder. Hij voelt zich opeens oud en niet één, maar twee generaties ten acher. 'Dus,' zegt hij, 'je brengt je nachten niet alleen door.' 'Dat ligt er aan, Vader. Soms wel, soms niet. Al naar ik zin heb.' 'Heleen, hoe durf je?' 'Vader, hoe durf jij? Daden van een kind zijn voor een groot deel het logische gevolg van zijn opvoeding. En als ik doe wat ik wil, is dat uitsluitend omdat jij mij steeds hebt laten doen wat ik verkoos, zonder je verder om mij te bekommeren.' 'Maar je was steeds op de goede weg, tenminste...' 'Dat ben ik nog. Ik volg maar één weg in mijn leven, die van de vrijheid.' 'En maakt dat je gelukkig?' 'Dat is iets anders,' antwoordt ze, 'in ieder geval krijg ik ervaring. Alle mogelijke ervaring.' Dan keert ze zich om. Hij ziet haar rug, een trotse rug, een Hubrechts-rug. 'Ik heb vertrouwen in je, Heleen, en laten we er dus maar niet verder over spreken. Ik wil het ook eigenlijk niet weten. Hoe gaat het met je studie?' Maar toch begint hij er even later weer over. Hij bemerkt dat het hem nu meer intrigeert dan hindert. 'Wil je trouwen?' vraagt hij. 'Heb je tenminste een vaste vriend? Je spreekt alsof je, nu ja... Een vaste vriend zou nog door de beugel kunnen, begrijp je. Maar...' 'Vader, lieve Barendje, als je je nu eens met je eigen zaken bemoeide. Laat mij

maar gaan. Ik weet heus wel wat ik doe, ik ben er zelf altijd bij. En blijf voortaan 's nachts maar liever bij Geneviève, inplaats van in een café rond te hangen. Je wordt er toch niet wijzer van.' Hij staat op en zoent haar. 'Tot Zondag,' zegt ze, 'ik kom voor het avondeten thuis.'

IV

Middenin Schönbergs ‘Verklärte Nacht’ stond een van de toehoorders op en riep: ‘aan al deze mensen doet muziek meer dan mij! Waarom, mijn God, waarom?’ De zaal wachter kwam op hem af en verzocht hem de rij te verlaten. Heleen zat op de hoek, en zij en de bezoeker naast haar moesten opstaan om de man die nog naar zijn programma greep, te laten voorbijgaan. Hij zei niets meer en ging rustig mee. Gedurende dit incident had het orkest niet opgehouden te spelen. Heleen ging weer zitten en trachtte zich opnieuw te verdiepen. Zij kende ook het gedicht van Richard Dehmel, het onderwerp van deze muziek, en wist daarom dat ze thans bij het zwaar-romantische deel gekomen waren:

> *Ich trag ein Kind und nicht von dir*,
> *Ich geh' in Sünde neben dir*...

Ze trachtte zich de heldin voor te stellen, maar het gelukte haar niet. Het lag haar zo verre, deze valse romantiek van: ich hab' mich schwer an mir vergangen, ich glaubte nicht mehr an ein Glück... En door de muziek heen dacht ze: iets voor Barendje, liefde is zondig als je het stadhuis overslaat en er toch een kind komt... Ze moest opeens lachen. De bezoeker naast haar zag het. Hij fluisterde: ‘is het voor u ook moeilijk er weer in te komen?’ ‘Ja,’ ant-

woordde ze, ‘vooral omdat ik steeds woorden hoor spelen, waarmee ik het niet eens kan zijn.’ Toen zwegen ze beiden weer, tot het geluk in golven door de zaal welde:

Er fasst sie um die starken Hüften,
Ihr Atem küsst sich in den Lüften,
Zwei Menschen gehen durch hohe, helle Nacht. aant.

Tijdens de pauze bleven ze beiden zitten. Hij wendde zich weer tot haar en begon een gesprek. Eerst over muziek, toen over de slechte plaats die toch duur genoeg was geweest. Zij antwoordde met een paar beleefdheids-woorden. Ze was nu afgestudeerd en werkte en woonde in een ziekenhuis. Haar kleine flat in Montparnasse stond leeg, en alleen op haar vrije dagen kwam ze daar nog. Dit leven beviel haar niet. Wel hield ze veel van haar werk, maar het gedurig samenzijn met anderen vermoeide haar en knaagde aan haar onafhankelijkheid. Het zou echter stellig nog enkele jaren zo door moeten gaan.

Toen het concert beëindigd was vroeg hij of zij zin had met hem iets te gaan drinken. Hij vroeg het schuchter, misschien wel omdat hij minstens vijftien jaar ouder was dan zij? Zij stemde uit concert-verveling toe en hij liep met haar naar zijn auto en bracht haar naar een klein café. ‘Wat wilt u drinken?’ Zij antwoordde: ‘cognac.’ ‘Cognac?’ herhaalde hij. Hij had grijzend haar, een langwerpig gezicht

met buitengewoon kleine, maar scherpe ogen en een mond waarvan de lippen bijna ontbraken. Zo smal en zuinig getekend waren ze. Zijn handen waren lang en mager, hij droeg geen ring - gelukkig geen pinkring, dacht zij - zijn nagels waren kort en hoekig geknipt. Zijn pak was verzorgd maar vrij schamel van snit. Dit alles nam zij in zich op terwijl hij vertelde. Hij praatte maar door, vroeg haar niets en het leek er veel op of hij haar had meegenomen om nu eens rustig te kunnen spreken over dingen waarvoor hem anders de luisteraar ontbrak. Heleen hield van het gluren in andermans leven en hij had dus een goede partner gekozen. Hij sprak de taal van eenvoudige, maar wel ontwikkelde mensen, zonder mooie zinnen te gebruiken. Integendeel, hij moest zijn simpele woorden dikwijls nog bij elkaar rapen, en zijn woordenkeus was zo beperkt dat zij hem met haar vlugge geest soms even te hulp schoot. ‘Inderdaad,’ zei hij dan, ‘u hebt gelijk. Dit bedoelde ik ermee. Een gescheiden man is een eenzaam man, en een man die alleen in zijn buitenhuis verblijf houdt, is nog eenzamer. Mijn tuin is mijn enige vriend. Behalve dan wat boeken, schilderijen en een radio.’ ‘Dat zijn er dus vier,’ zei Heleen. ‘Inderdaad,’ antwoordde hij weer, ‘velen hebben helemaal niets. Ik heb er nog vier die tegen mij spreken, elk in hun eigen taal. Daarom wellicht, kom ik zo moeilijk uit mijn woorden. Ik ben opgeleid als landbouwkundige, ik stam van een eenvoudige boerenfamilie uit de Mayenne.

Een heerlijk land. Wij waren drie broers. Ik ben alleen gebleven, zij zijn in de oorlog gesneuveld, in 1918, het laatste jaar. Ik ben getrouwd geweest, zoals ik u zei, maar heb geen kinderen. Misschien is dat eeuwige buitenwonen wel de oorzaak van dat eenzame gevoel in mij. Ik denk er soms over een huis in de stad te kopen. Maar ik heb de moed niet, zo alleen. En is dit werkelijk wel mijn diepste verlangen? Ik zou nog eens willen trouwen, ik zou een zoon willen hebben.' 'Dat begrijp ik,' zei Heleen. Wat moet ik anders antwoorden, dacht ze. 'Niet zo gemakkelijk een vrouw te vinden,' zei hij weer. 'De mensen, drie kilometer verder in het dorp, zeggen altijd: schrijft u toch eens op een advertentie. Er bestaat een prachtig vertrouwd blad voor. Daarin grijp je nooit mis. De helft van de bevolking is er zo getrouwd. De andere helft sloot een huwelijk uit zuiver zakelijke familie-overwegingen. Op een paar uitzonderingen na, maar het vreemde is dat die paar mensen nu juist het slechtste bedeeld zijn met geluk. Ik ben ook van mening dat liefde opgebouwd moet worden. Wanneer alles er al is bij het begin, wat kan er dan nog komen? Een vruchtboom die het eerste jaar al in volle bloei staat, zal in de toekomst niet veel meer opbrengen. Een wonderkind wordt meestal een zeer middelmatig kunstenaar. Maar een hart is niet te koop. Zelfs niet een hart dat nog braak ligt en terdege bewerkt moet worden. U vindt het misschien wat vreemd dat ik dit alles zo tegen u, een volkomen on-

bekende, uitspreek. Neemt u mij niet kwalijk, maar ik vond het vreemd dat u zo, zonder enige bijgedachte, tenminste zichtbare bijgedachte zonder meer met mij in de auto stapte. Wij kennen elkander niet anders dan door dat vreemde incident. Wel had ik u reeds van te voren aangekeken, uw profiel beviel mij. Het deed mij denken aan een miniatuurtje dat ik eens bij een antiquair heb laten liggen. Ik heb er nog spijt van. Bent u uit het noorden van Frankrijk afkomstig?'

'Van nog noordelijker streken.' En zij vertelde hem van Nederland, van alles wat zij er nog van wist. Hij was als een echte Franse boerenzoon nimmer buiten de grenzen van zijn land gegaan. 'Zeer interessant,' zei hij. 'Ik zou daar wel eens een kijkje willen nemen.' 'Dat is niet zo moeilijk.' 'U vergist zich. Het is heel moeilijk om de vruchtbomen in de steek te laten, de... Ach, daar weet u niets van, dat heb ik al lang gemerkt. Het zou mij werkelijk plezier doen wanneer ik u mijn huis eens mocht laten zien. Misschien een voorstel waarop u niet zult ingaan. Ik heb een huishoudster, dus u bent niet alleen met mij.'

Hij haalde een visitekaartje te voorschijn, en schreef er zijn telefoonnummer bij. Heleen las: Georges Dupuis. 'Een naam uit duizenden, nietwaar?' Hij lachte verlegen. 'Ik heet Heleen,' zei ze toen, 'Hélène Hubrechts.'

V

Hoe dat botervlootje er die Zondag op tafel is gekomen, dat weet niemand. Maar het mooiste is nog dat het er staat of het nooit is weggeweest. Of het deel uitmaakt van de rest van het oude zilver, en porceleinen servies. Het is namelijk ook van zilver, en eerst kortelings gepoetst. Dat is zeer goed zichtbaar. Het is verder ovaalvormig en op het deksel staat een haantje met twee bloedkoralen ogen. Maar het merkwaardigste van alles is dat, als Georges Dupuis tijdens het hors d'oeuvre het Heleen aanreikt, er een deuntje uitkomt, een deuntje van lijzige muziek, waarvan zij werkelijk allebeide schrikken. Die schrik breekt dan tevens het ijs. Georges neemt het botervlootje weer in zijn handen en wil het nog eens proberen. Maar zo eenvoudig blijkt dit niet. Je krijgt de gevoelige plek alleen maar te pakken, door een bepaald punt aan te raken en dan nog iets harder dan gebruikelijk is. Het lukt hem niet. Nu drukt Georges ook weer, maar ditmaal op de tafelbel, en Josette komt binnen. ‘Wat is dat?’ vraagt hij, ‘hoe kom je aan dat ding?’ Josette, zeer verbaasd, zegt dat ze er niets van afweet. ‘Ik heb gewoon de tafel gedekt, Mijnheer, en de boter ligt zoals altijd op de hors d'oeuvre-schaal.’ Nu neemt ook zij het vlootje in haar handen. ‘Wat een vreemd ding,’ en ze betast het overal met haar grove duim. Als er dan tenslotte weer muziek uitkomt laat ze het bijna vallen. Bijna. ‘De tovenarij is de wereld nog niet uit.’

Dan begint buiten opeens de hond te blaffen. ‘Neem het van tafel af, Josette, tot ik weet waar het vandaan komt.’ ‘Dat nooit! Het zal wel net zo weer verdwijnen als het gekomen is.’ En, met het hoofd om de deur: ‘ik ben benieuwd of het u geluk zal brengen, Mijnheer.’ (Met de nadruk op u.)

De noorderling draaide de zuiderling de rug toe en keerde zich naar het westen. De noorderling was van Stockholm naar Parijs toegekomen met een fiets en een boot. Het was een heel bijzondere avonturier, en als hij maar even een mogelijkheid had gezien zou hij het zee-traject per fiets en dat aan wal per boot hebben afgelegd. Want hij draaide graag alles om. Zo droeg hij bijvoorbeeld zijn pull-over omgekeerd, dat wil zeggen, met de halsuitsnijding op de rugzijde. En zijn pet met de klep naar achteren. Hij verwekte hiermee in Parijs toch niet het opzien dat hij zich had voorgesteld; dit was zijn eerste tegenvaller. Zijn tweede was de geringe toeschietelijkheid van de Franse meisjes en de derde, enige tegenvaller waarop hij had gerekend, bleek tenslotte een meevaller te zijn, want zijn kennis van de Franse taal was zodanig, dat hij zich best kon redden. Hij veranderde Peter in Pierre, zocht een baan en maakte onderdehand zijn spaarduiten op. Werk interesseerde hem maar weinig. Hij was huisschilder van beroep, maar was beter geschikt geweest voor sneeuwruimer, zo'n aangeboren afkeer had hij van gedurig bezig zijn, anders dan

met zijn fiets. Die haalde hij minstens eenmaal per week uit elkaar, bekeek de onderdelen en maakte er wederom een geheel van. Een merkwaardig man, die Pierre, een heel bijzondere avonturier. En deze kerel moest die goede Josette op haar levenspad ontmoeten.

Ze was toen al tegen de dertig en woonde een vijf en twintig kilometer van Parijs, in St.-Cyr-L'Ecole. Ze nam iedere ochtend de trein om in de stad in een van de grote modehuizen haar atelierwerk te doen, en 's avonds in bed droomde zij van een cadetofficier van de Hogere Krijgsschool in het dorp, een ‘St.-Cyrien’. Met dat werk ging het niet vlot en die droom werd met de jaren ook doffer. ‘Zoek liever een plaats als dienstbode,’ zei haar vader. ‘Jij bent de oudste van zes en je moet meer inbrengen. Of ga trouwen.’ Dat laatste zou de beste oplossing zijn, dacht Josette, die op zomeravonden uren alleen door het bos wandelde, dat aan hun huis grensde. Het was er heel stil en zij had er zelden andere mensen ontmoet dan wat dorpelingen die dan reeds het hout voor de winter bijeen raapten.

Hoe Pierre daar nu toch had moeten zijn met zijn fiets, waarvan de remmen juist weigerden toen hij een helling afging. En waarom moest zij hem te hulp komen op het ogenblik dat hij vijf meter verder lag, naast die fiets. ‘Dat is de voorzienigheid,’ zei hij wijs. Zijn knie was in een wanordelijke toestand, en zij nam hem mee naar huis. Nu is een vreemdeling in een Frans arbeidersgezin een evenement; het kan

goed, maar ook slecht draaien. O, maar wat begon het goed te draaien. Pierre, eenmaal van de schrik bekomen, diste de prachtigste verhalen op. En het was vooral Josette die luisterde. En het was vooral Josette die hem verzorgde. Wat kwam dat juist goed uit. Ze had haar modehuis verlaten en nog geen plaats als dienstbode gevonden. Als de moeder des avonds het zijden pronkkussen van haar bed haalde en de gehaakte sprei opvouwde, dan glimlachte ze bij de gedachte aan die aardige jongen, die daar boven op zolder sliep. ‘Hij is stellig van goede familie,’ zei ze tegen haar man, ‘je moet toch eens naar Parijs gaan om inlichtingen te vragen bij de Zweden. Die lieve Josette. Ik zou er ik weet niet wat voor over hebben om haar goed verzorgd te zien. Als zij maar daar in het noorden kan wennen, zij met haar Marseillaanse bloed van jouw kant. Het is zo ver en zo koud. Maar die inlichtingen moet je toch eerst halen, beloof je het mij?’ ‘Ja,’ zei de man, maar het was een ja uit Marseille dat niets met St.-Cyr-L'Ecole te maken had. Dus ging hij niet en Pierre bleef. Pierre haalde de fiets van het jongste zoontje uit elkaar en trachtte er vervolgens weer een geheel van te maken. Ook verfde hij de wanden van de schuur van groen tot geel. En verder zei hij dat hij op een postwissel wachtte en zoende Josette. Maar de postbode bracht zelfs geen ansicht uit Stockholm, laat staan een postwissel. En iedere keer als nu de moeder des avonds het zijden pronkkussen van haar bed haalde en de gehaakte

sprei opvouwde, werd haar glimlach kleiner. Daar was nooit iemand bij, maar heus die glimlach glansde eerst zo ver en kwam op het laatst niet eens de slaapkamer meer door.

Een paar weken later ging Pierre zijn rugzak opruimen. Om dit te volbrengen stortte hij de inhoud pardoes op de vloer. Er viel van alles uit: drie zakmessen, een kapot kopje, twee dassen, een ijzeren bord en een stapeltje brieven dat hij dadelijk weer in zijn zak deed. ‘Wat is dat?’ riep Josette opeens, terwijl zij een ovaalvormig voorwerp in de hoogte hield. Een ding met een deksel. Een ding met een haantje met bloedkoralen ogen! Opeens klonk er een lijzig deuntje door de kamer, een deuntje van tralala, tralala. Dat wras me een schrik. De kater sprong ervan uit het venster, de koekoek kwam ervan uit zijn klok en het gas plofte uit. En Pierre zei: ‘dat is een botervlootje, een botervlootje van thuis. Ik wil het jou geven, Josette.’ Een botervlootje? Zo een ding kenden ze niet in Frankrijk, niet in zilver en niet in aardewerk. ‘En dat haantje blijft erop?’ vroeg ze, blij als een kind. ‘Natuurlijk, want dat kan de vier windhoeken aanwijzen, noord en zuid en oost en west en alles wat daar nog tussen ligt.’ ‘Maar er is in de kamer toch geen wind,’ zei de moeder. ‘Het is ook niet voor kamers, Mevrouw,’ antwoordde Pierre. ‘Deftige mensen gebruiken het voor hun buitenhuizen, als ze op het terras eten. Het is een familie-erfstuk. Nu wilde ik het Josette schenken. Want ik ga weer reizen.

Gisteravond heb ik mijn fiets goed in elkaar gezet. Voor de zoveelste maal. En terwijl ik bezig was kon ik mijn lust tot verder trekken haast niet meer bedwingen. Als de postwissel komt, houdt u hem dan maar.' Josette begon hard te lachen. 'Rare, lieve jongen,' zei ze en zoende hem. 'Heb je al gezien wat Moeder voor ons heeft gekocht?' En ze opende de kast. 'Kijk eens, zes lakens en vier slopen. En ook nog vier badhanddoeken. Dat is al vast een begin.'

'Voor jou?' vroeg hij. 'Voor ons,' verbeterde zij. Nu was hij het die hard begon te lachen. 'Zottin, je hebt toch niet gedacht dat ik je zou trouwen.' Toen stond de vader die zich met het hele botervloot-geval niet had bemoeid op, en zei: 'u durft...' Meer niet. Hierop draaide de noorderling de zuiderling de rug toe, nam zijn rugzak en fiets en keerde zich naar het westen.

Nog geen week later had Georges Dupuis, Josette in dienst genomen. Het meisje had ongetwijfeld goede huishoudelijke kwaliteiten en toen de proefmaand ten einde was had hij haar gezegd dat ze kon blijven. Dat was nu juist op de kop af drie jaar geleden.

Maar de dag dat Heleen Hubrechts als enige gast bij haar Mijnheer aan tafel was genodigd, had Josette het botervlootje uit haar kast gehaald, en het toen gevuld, tussen het zilver en porcelein naast het hors d'oeuvre geplaatst. 'Ik ben benieuwd of het u geluk zal brengen, Mijnheer.' (Met de nadruk op u.)

VI

Het was uit eerbied voor haar vader dat Heleen tot nu toe alle huwelijksaanzoeken van de hand had gewezen. Maar letterlijk van de hand. Want wanneer het weer zo ver gekomen was dat degene die zij als haar vriend beschouwde, van een tijdelijke verhouding een vaste band wenste te maken, schoof zij hem van zich af, met een vreemd gebaar waarvan zij zelve de herhaling bemerkte. Het waren dan ook altijd mannen geweest die of physiek, of geestelijk, of physiek en geestelijk haar mindere waren. Nu trok een lichamelijke afwijking, een zeker soort lelijkheid haar juist aan, maar iemand die geestelijk niet haar gelijke was kon ze eenvoudigweg tegenover haar vader niet aanvaarden. Hij zou het afdalen genoemd hebben wanneer zij haar verdere leven had gedeeld met een echtgenoot die niet door de wetenschap, en uitsluitend door de wetenschap aan zijn boterham kwam.

Hoe kon Heleen het dan verklaren dat zij reeds drie maanden na ‘Schönbergs Verklärte Nacht’ ja zei tegen Georges Dupuis, op de vraag of zij met hem wilde trouwen. Gewoon ja, zonder meer. Het leek zelfs of zij helemaal niet nadacht. Of had zij wellicht van te voren reeds met deze mogelijkheid rekening gehouden? Hoe het zij, Georges Dupuis schrok ervan. Hij deinsde zelfs even achteruit. Het leek op een wankelpas. ‘Durf je?’ vroeg hij. ‘Je bent nu vijf keer bij me geweest, je kent op stukken na nog niet al

mijn eigenaardigheden. En daarbij, Heleen, je weet zoveel meer dan ik, tenminste zo vele andere dingen waarin ik je nooit zal kunnen benaderen.' 'Jij weet ook weer andere dingen,' antwoordde zij. En dat was waar. Want nog steeds vertelde hij haar urenlang over zijn tuin, hij toonde haar de goede en de slechte gronden, hij wist precies hoeveel pruimen er het vorige jaar aan die boom hadden gezeten, hoeveel peren aan gindse. 'Kijk,' zei hij eens toen hij met haar door de tuin liep, 'wat een verscheidenheid van schilderijen. Hier is alles teer en vol gratie met lichte pasteltinten, en daarnaast, ja vlak daarnaast, zie je dan lugubere schaduwen. Sta vooral nooit onverschillig tegenover de natuur, Heleen. Ik ben er in opgegroeid. Ieder voorjaar heb ik opnieuw gezien hoe alles ging groeien. Voor mij is zij als een weldadige moeder, die ons gelukkig wil maken.'

Al sprekende verzamelde hij de afgevallen vruchten in een mand die hij bij zich droeg. Hij gaf haar ook altijd een paar. Ze waren aangestoken, soms zelfs gedeeltelijk verrot. De eerste keer wierp ze die dan ook zonder meer weer in de korf terug. 'Het was bedoeld om te eten,' zei hij, 'je spuwt het slechte stuk uit, het gezonde vruchtvlees heeft dan juist zo'n prettige smaak. Een beetje zo en een beetje zo, een beetje pervers,' liet hij erop volgen. Toen at zij ze toch maar, om hem plezier te doen.

Dikwijls pronkte hij nu opeens met een buitenissig woord als een ander met een ring. Ze was er al

spoedig van overtuigd dat hij deze aanwinst uit zijn encyclopaedie had gehaald. En soms vertelde hij haar - geheel onverwacht - over vreemde koningen, wier naam zij sedert lang was vergeten. Ook hierover had hij zich van te voren gedocumenteerd. Van bloemen en vogels, ja, eigenlijk van de hele planten- en dierenwereld was hij volkomen op de hoogte. Tegenover politiek nam hij een zeer eigen standpunt in. Maar hiermee bemoeide Heleen zich niet. Zij was a-. En zijn oordeel dat volgens hem niet falen kon, beroerde haar allerminst.

Zij had lang geaarzeld haar vader over haar voorgenomen huwelijk in te lichten. Tenslotte moest ze hem wel zeggen dat ze spoedig van Heleen Hubrechts Heleen Dupuis zou worden. ‘Een naam om van te rillen,’ antwoordde hij, ‘maar als het jouw geluk is, wat moet ik er dan tegen doen? Ik had graag gewild dat je je verdere leven aan de een of andere professor gewijd zou hebben.’ Hij noemde zelfs een naam erbij. Het was heus niet alleen bij de boeren gebruikelijk huwelijken te arrangeren. Hij had dat ook best gekund, nu had hij er wel wat spijt van; uit eerbied voor zijn dochter echter had hij zich hiervan onthouden. ‘Mijn zegen heb je,’ zei hij, en toen moest hij denken aan Heleens moeder die altijd des avonds Heleen op haar open ogen goedennacht had gezoend: rechteroog: dat God, linkeroog: je bescherme, rechteroog: mijn lief, linkeroog: dierbaar kind. Dat was wel een andere zegen geweest, want zonder die was

Heleen toch nooit dezelfde vrouw geworden die zij nu was. Barend Hubrechts was een te bescheiden man om te willen geloven dat hij tot de vorming van zijn dochter ook maar iets had bijgedragen. Hij wist daarbij helemaal niet hoezeer Heleen in zichzelf teleurgesteld was. Waarom ging zij dit huwelijk sluiten, juist dit en geen ander. Maar dat vroeg zij zich af en niet hij. Hij dacht: ze wil als iedere vrouw tenslotte een gezin maken. Eens moest het er immers toch van komen. Het was niet zo heel vroeg meer, maar geenszins te laat. Zij dacht: je vergroeit met een man en dan vergroei je weer met een ander en op het laatst merk je toch dat je helemaal alleen verder groeit. Maar ik ben nu een meter twee en zeventig, dat is een hele lengte en verder groeien zal ik niet. Ze spotte zelf om deze vervorming van een woord, maar daar ze van vervormen hield, aanvaardde ze haar eigen gedachtengang. Dat moest ze ook wel want voor Heleen was ja, ja, en neen, neen. Tussenwegen bestonden er niet. Een man als Georges Dupuis had ze nooit eerder ontmoet. Hij was deels boers, deels zéér heer-achtig en wat opschepperig uit inferioriteitsgevoel. Hij was volkomen anders ingesteld dan zij: een ochtend-mens en ging dus vroeg naar bed. Altijd, op de enkele keren na dat hij met haar was uitgegaan, lag hij om half tien 's avonds te slapen. Om zes uur was hij weer wakker en wat erger was, stond op. Een ideale vader! Nimmer draalde hij hier mee. ‘Het zou mij volkomen onmogelijk zijn,’ had hij haar ge-

zegd, ‘een minuut langer in bed te verwijlen.’ Ja, verwijlen had hij gebruikt. ‘Ik moet dadelijk actief worden. Maar tegen de avond knap ik af. Het is dan of mijn rug een stengel is die de bloem niet meer kan dragen. En dat is heus niet omdat ik reeds de veertig ben gepasseerd, maar het eindigen van de dag maakt mij moe. Het brengt mij het trieste besef dat ik maar een mens ben. En daar kan ik werkelijk niet tegenop. Denk jij dat je eraan wennen kunt?’ vroeg hij haar, want ze had hem verteld dat ze juist een avond-mens was. ‘Wennen,’ antwoordde ze, ‘ik geloof niet dat dat nodig is. We doen beiden wat we willen, zo bewaren we onze onafhankelijkheid.’ ‘Je bent nog naief,’ zei hij hierop. Een ideale vader!

Behalve een vroege slaper was hij ook nog een koukleum. Hij zei eens: ‘wanneer ik in de lente sterf zal dat mij werkelijk spijten, maar als dit in de winter gebeurt, dan zal het laatste wat jij van me ziet een lach zijn, omdat ik de koude voorgoed zal verlaten.’ ‘Jij bent nog naief,’ zei zij hierop.

Ze bracht nu dikwijls een week-end bij hem door. Hij liet haar in een grote tweepersoons-logeerkamer slapen en behandelde haar met een bijna ouderwets respect waarop zelfs Josette niets had kunnen aanmerken. Bij de copieuse maaltijden zat zij tegenover hem. Hij was een goede kok en legde soms zelf de laatste hand aan de gerechten. ‘Maar dat kan ik voortaan aan jou overlaten, Heleen.’ Alles was uiterst

goed toebereid en onverschillig of er reeds een ander dessert aan was voorafgegaan, een grote schaal met appels kwam tot slot steeds op tafel. Het leek wel of hij hierin de mand uit de tuin, zonder enige selectie te verrichten, had geledigd. Nooit kon Heleen eens naar hartelust in zo'n appel bijten, een deel was aangestoken, een ander voor de helft verrot. Eens vroeg ze hem waarom hij toch geen betere op de schaal legde. ‘De bomen hangen immers vol, Georges.’ ‘Die kunnen wachten,’ antwoordde hij, ‘deze niet.’ En hij bracht ook later in die gewoonte geen verandering.

Bij hun huwelijk waren slechts haar vader en een nicht van Georges tegenwoordig. Josette had voor een feestmaaltijd gezorgd. Barend Hubrechts zei: ‘je hebt uit velen Georges Dupuis gekozen, Heleen. Om welke reden, dat kan jij alleen maar zeggen. Het feit dat Georges van jou een Franse burgeres maakt verheugt mij, want dit zal je bij het uitoefenen van je beroep slechts tot nut kunnen strekken.’ De nicht sloeg haar ogen neer, zij bleef logeren, maar Barend vertrok onmiddellijk na de maaltijd.

Heleen was zeer verwonderd over de teleurstelling van Georges - welke hij geenszins verborgen hield - dat zijn vrouw de mannen reeds kende. Hij zei: ‘ach ja, je bent immers dokter.’ En weer wat later: ‘heb ik je daarvoor de maanden die ons huwelijk voorafgingen op de logeerkamer laten slapen?’ Gelukkig was zij, wijs door ervaring, wel in staat zijn zeurige

bruiloftsstemming weg te werken. Hij zei dat hij haar lief had en dat ze hem een zoon moest geven. ‘Een zoon, en daarmee uit. Victor moet hij heten. Als jij die naam tenminste goed vindt,’ voegde hij er nog aan toe.

Na een paar weken begreep Heleen al dat ze nooit aan dat buitenleven zou kunnen wennen. Ze wist eigenlijk met haar tijd geen raad. Ze had, voorlopig althans, haar werk opgegeven. En nu leken de dagen zo ontzettend lang. Hoe Georges die doorbracht, daar bekommerde ze zich niet om. Hij ging dikwijls naar Parijs, maar had haar nooit gevraagd of ze misschien ook mee wilde. Zij had er niet op aangedrongen, want ze vond het niet eens zo onaangenaam als hij weg was. Ze maakte dan beter kennis met al de kamers van het huis, maar ook met Josette. Dat was wel noodzakelijk, want de huishoudster was in de beginne verre van vriendelijk tegen haar, omdat ze gewend was zonder toezicht haar eigen gang te gaan. Maar zoals de slakken in Georges' tuin eerst wat wantrouwend en schuchter waren voor ze volledig uit hun huisje kropen, zo verging het ook Josette, tot zij tenslotte bemerkte dat Heleen zich met niets bemoeide. En spoedig hierop voelde zij zich dan ook tegenover haar Mijnheer, zo aan de zijde van een vrouw, heel wat sterker. ‘Josette?’ vroeg Heleen, ‘hoe zou jij het vinden als wij naar Parijs verhuisden?’ ‘Wilt u dit hier verkopen?’ ‘Natuurlijk, wij kunnen er

geen twee woningen op na houden.' 'Middenin de stad leven, in de een of andere nauwe straat? Want ik ken Parijs goed, Mevrouw. Dat nooit.' 'Dat nooit,' zei ook Georges, 'toen ik alleen was heb ik er zo je weet, over gedacht, maar nu met ons tweeën heeft het geen zin meer. Of ben jij niet gelukkig hier, Heleen?' 'Ik zie zo tegen de winter op,' zei ze, 'die lange avonden. Als we uit willen moeten we immers toch in Parijs overnachten. We zouden eens kunnen zoeken.' 'De enige wijk waar ik het misschien nog zou kunnen uithouden,' antwoordde Georges, 'is op het eiland, het Ile Saint-Louis.'

Heleen zou Heleen niet zijn wanneer zij niet de kans had waargenomen om eerst toch ergens anders te kijken. Zij hield nu eenmaal veel van de Leeuw van Belfort, die daar zo statig staat en plechtstatig schouwt over de drukke Place Denfert-Rochereau. 'Er zijn mooie atelier-woningen in de rue Froidevaux, hier vlakbij,' zei ze, 'ik houd van zoiets.' 'Dacht je dat je mij daarin kreeg? Wat moet ik in die sombere straat met het uitzicht op een begraafplaats? De doden tellen? Altijd maar de doden tellen?' Heleen dacht, nog voor ze zoiets denken wilde: wat is erger, beurse appels eten of doden tellen? Misschien allebei even erg.

Toen volgde ze hem naar het Ile St.-Louis. Onmiddellijk kwam zij onder de bekoring van dit eiland. Zij kende het slechts heel oppervlakkig. Zij merkte op

hoe - in tegenstelling met de andere straten van de stad - de kinderen hier rustig op straat speelden, touwtje sprongen en balden. Het deed haar denken aan haar eigen jeugd in Amsterdam. De meeste winkeliers hadden buiten hun waar uitgestald. Georges begon een gesprek met een oude man. ‘Mijnheer kan zeggen wat hij wil, de tijden zijn veranderd, misschien overal maar niet hier. Wij leven als het ware afgescheiden van de rest van de bevolking. Mijnheer moet eens op een Zondag-ochtend komen. Dan is er altijd een van ons die bij een ‘marchand de vin’ een tombola organiseert. En het mooiste ervan is dat de bewoners eraan kunnen deelnemen zonder dat zij hun huis behoeven te verlaten. Iedereen schreeuwt uit zijn raam het nummer waarop hij wil zetten, en gooit het geld in een papiertje op straat. Kippen kan je er mee winnen, Mijnheer, en tegen Kerstmis zelfs een kalkoen. Zodra er een prijs is uitgekomen roept de tombola-ondernemer het nummer af. Het lawaai dat hierop volgt kun je tot ver aan de overkant van de Seine horen. Ja, ja, tot ver aan de overkant, en u weet het misschien niet, maar met die mensen daar hebben wij niks te maken, net zomin als zij met ons. En wat komt Mijnheer eigenlijk hier doen, als ik vragen mag?’

‘Wij wilden eens zien of er wat te koop is,’ antwoordde Heleen. ‘Koop de kerk,’ zei de man hierop, ‘dat is het lelijkste wat we hebben en daar willen we graag van af.’ ‘En waar moeten de mensen dan

bidden?' Hij trok zijn schouders op. 'Mijnheer, na mijn communie, en u kunt wel zien dat dit gisteren niet was, heb ik nooit meer gebeden. En zie ik er niet best uit?'

Hij had gelijk, die kerk was lelijk. En hij stond daar eigenlijk bewust van zijn volstrekt gemis aan schoonheid, in de schoot van het eiland, om maar niet opgemerkt te worden. Het leek zelfs of de bescheiden, ja bijna afzichtelijke toren hem ietwat hinderde bij dat verstoppertje-spelen. 'Er liggen tenminste twee beroemde doden onder,' zei de man, 'de schilder Lebrun en Guinault, de opera-fabrikant. Wat doet Mijnheer, als ik vragen mag?' 'Niet beroemd zijn,' antwoordde Heleen.

Het leek bijna onmogelijk bij dit allereerste bezoek reeds te zullen slagen. Er was voor Heleen zoveel nieuws te zien. Maar Georges wilde doorzetten. 'Nu of nooit,' zei hij, 'je moet mij mijn gang laten gaan, anders blijven we maar rustig buiten wonen.' Tenslotte kozen zij een van die grote huizen op de kade. Er was een ontelbaar aantal kamers, zon en licht. Dit zou nu hun woning worden. Dit huis daar, tussen al die particuliere eigendommen in, behoorde voortaan aan Georges en Heleen Dupuis. Dit huis op dat eiland zonder marktplein, zonder monumenten, dit huis baadde op zomerdagen in een zilveren licht, waarvan de parelmoeren stralen in de oude ruiten krijgertje speelden.

'Wat zullen wij hier gelukkig zijn, Georges,' zei

Heleen. Ze zei het, en op dat ogenblik meende zij het ook.

Er gingen maanden overheen voordat eindelijk alles was ingericht. Op het laatste ogenblik wilde Georges zijn buitenhuis dat reeds gedeeltelijk leeg was, niet verkopen. Maar toen hij de sommen geld optelde die de verhuizing hem al had gekost, ging hij er toch toe over. Dat was een trieste dag, de laatste die hij in zijn tuin doorbracht. Heleen begreep heel goed dat zij hem maar alleen moest laten. Ze voelde zich wat schuldig en borg zich bij Josette in de keuken, als een klein meisje dat gestraft is en niet aan tafel mag eten. Josette begreep ook. En de beide vrouwen kwamen niet eerder te voorschijn voordat Georges en de auto het definitieve vertrek meldden.

Diezelfde ochtend nog had Georges Dupuis langs zijn vruchtbomen gelopen. Hij had een blauw linnen jak aan en een vreemd rond petje opgezet. Telkens wandelde hij tot het hek en dan weer terug. Hij leek wel een gevangene, een nobele in ballingschap. Zijn magere kop met de samengeknepen lippen was bleker dan ooit. Zo nu en dan is hij ook blijven staan om te luisteren. Hoorde hij de rupsen over de rozenstruiken kruipen? Hoorde hij de pad door het grint schuiven? Een boer is over de zandweg gekomen. ‘Gaat het toch door?’ heeft hij gevraagd op een toon alsof hij over een begrafenis sprak. En: ‘als u heimwee krijgt, u

kent ons adres. U bent altijd welkom.' 'Dank u,' heeft Georges gezegd. Dat is een van de weinige woorden die hij met de bevolking heeft gewisseld. Want die woorden zijn schaars geweest evenals zijn daden tegenover hen. Sommige inwoners zinnen reeds jaren op wraak. En het is wel uitzonderlijk te noemen dat deze ene boer de dag van zijn vertrek het woord tot hem heeft gericht. Wraak, maar waarom wraak? Georges Dupuis heeft niets gedaan of misdaan. Men heeft hem echter niet kunnen vergeven dat hij meer wist dan de anderen. Meer weten, dat is toch het domein van de onderwijzer, notaris of dokter. En Georges Dupuis was een boerenzoon als zij, nietwaar?

Ja, Georges Dupuis was een boerenzoon, met het accent op was. Een huis neemt de kleur en geur van zijn meester, maar wie kan zeggen hoe dikwijls het is geschied dat een meester zich naar zijn huis heeft geschikt? In hem voltrok zich met het wonen op het Ile St.-Louis een verandering, zo diepgaand en snel, dat Heleen nauwelijks bekomen van de ene verbazing, reeds weer in de andere viel. Het merkwaardige was dat hij nu opeens allerlei vrienden ontving. Het was haar niet duidelijk of hij deze mensen - een slag lieden welke zij noch in haar vaders kring noch in haar eigen omgeving ooit had gezien - eerst kortelings voor de eerste maal had ontmoet, of dat hij ze reeds langer frequenteerde. De eerste veronderstelling leek

haar de meest waarschijnlijke. Deze mensen nu, konden het beste aangeduid worden met de ‘le beau monde’. Ouderwets, opschepperig en zonder een werkelijk diep gedachtenleven. Aan tafel bijvoorbeeld werden alle Parijse gebeurtenissen tot in de finesses besproken. Iedereen wist van alles iets af, politiek werd geminacht evenals de film. Maar het theater daarentegen werd verheerlijkt. Zij - die soms op eensgezinde broers geleken - hadden een afkeer van journalisten, maar elk van hen kende er toch minstens één, om, indien nodig een dienst te vragen. Wanneer Heleen en Georges met hen uit eten gingen, dan zochten ze niet zoals Heleen van haar vader gewend was een klein onbekend restaurant, waarvan Barend reeds op straat de goede keuken raadde, maar ze namen plaats in een met een befaamde reputatie, waar de verveling der eeuwig uitgaande wereld over de menu's heen op de borden kroop. Hiervan echter bemerkten al die conventionele vrienden van Georges niets. Ze hielden zich voorts bij oude nationale tradities, en waren heel trots dat zij juist even hun mond konden open doen om over Engelse schilderkunst, Duitse muziek en Scandinavische literatuur iets te beweren.

Heleen sprak hierover eens met haar vader. Ze zei niets van de verandering welke zich in Georges had voltrokken, maar vertelde over de mensen waarmee hij omging en zij dus vanzelfsprekend nu ook mee om moest gaan. Haar vader lachte er hartelijk om. ‘Vijf en twintig jaar zijn ze achter, daar kan je over-

tuigd van zijn. Ze dragen zeker ook een ring aan hun pink?' 'Ja, maar Georges niet.' 'En hebben ze niet een klein, maar duur hondje bij zich?' 'Sommigen, Georges heeft zijn spaniel gehouden.' 'En dragen ze mooie schoenen, Heleen?' 'Ik geloof het wel.' 'Spreek ze eens over een modern boek. Beloof mij dat je dat zult doen. Ze zullen eenparig antwoorden: stellig, er zijn goede passages in. Dat wil dan zegen dat ze het nooit gelezen hebben. Maar kan Georges zich dan maar zonder meer aan deze mensen adapteren?' Heleen antwoordde: 'adapteren is het woord niet. Ik geloof ook dat dit niet in zijn bedoeling ligt. Maar om de een of andere reden die mij wel altijd duister zal blijven, heeft hij ze in zijn naaste omgeving gebracht. Misschien uitsluitend als ruggesteun. Hij luistert naar hen, zegt ook zo nu en dan wat, werkelijk zinvoller dan zij doen, maar blijft zichzelf. Eigenlijk krijg ik hoe langer hoe meer respect voor hem. O, ja, en als hij ze ontvangt dan komt Josette handen te kort om alles op tijd op tafel te brengen. En de wijnkelder van ons huis wordt gedurig aangevuld. Kom toch ook eens op zo'n bijeenkomst van zijn 'beau monde', Vader.'

'Dank je, Heleen, ik houd er meer van als jullie samen bent. En nog meer, als jij alleen bent.'

Heleen zei niet: maar wat er ook gebeurt, ik moet nog steeds aangestoken, ja zelfs half-verrotte appels eten. Waar hij ze hier in de stad vandaan haalt, dat weet ik niet, maar iedere keer als we met ons tweeën,

dus zonder gasten aan tafel zitten, dan liggen ze daar weer in dat oude fruitmandje. Dan ziet hij weer mijn tegenzin om een vrucht te eten en zegt: kom, kom, je snijdt het bruine, weke ervan af en je eet het gezonde vruchtvlees op. Dat smaakt juist zo prettig, een beetje zo en een beetje zo, een beetje pervers...

Toen zij besloten had weer aan het werk te gaan - ze hield zich thans uitsluitend bij de aesthetische chirurgie - zei ze tegen hem: ‘ik ben zwanger, Georges.’ Vanaf die dag lagen er in het oude fruitmandje glimmend rode appels.

VII

Het moeilijke bij het totstandkomen van dit boek - dat ik helaas vanaf de eerste bladzijde tot de laatste toe zelf moet schrijven - is, dat ik steeds gedwongen word het heden te verlaten om naar het verleden terug te gaan. Hoeveel liever zou het mij geweest zijn, de toekomst te kunnen grijpen.

Nadat dus mijn moeder dit aan mijn vader had verteld, heb ik haar van uur tot uur, ja, van minuut tot minuut gevolgd. De eerste maanden ging haar leven door zoals het altijd was gegaan. Zij hervatte toch haar werk, omdat zij voor alles gewoon wilde doen. Trouwens ze zei verder aan niemand dat ik aanwezig was om mij aan moedertjes-koek te verlustigen. Niemand zag ook iets aan ons. Ze bleef heel lang even slank en kwiek als zij altijd was geweest. En wanneer zij nu het mes hanteerde, leek het of haar hand nog vaster was geworden. Ze scheen er een ongelooflijk behagen in te scheppen om vooral vrouwen op de een of andere manier mooier te maken. Ik hoorde haar soms inwendig lachen als zij bijvoorbeeld een grove hang-buik gefatsoeneerd had. ‘Die kan weer even mee,’ zei ze dan, en wat later tegen de zieke: ‘hoeveel pond vet denkt u wel dat ik eraf heb gehaald? U zult het niet willen geloven, het waren er zes, zes op de kop af.’ Op een dergelijke bekentenis volgde dan soms: ‘waar hebt u ze gelaten, dokter?’

Dan lachte mijn moeder, en eens antwoordde ze: ‘niet in de soep die u vanmiddag zult eten.’ Dat waren eigenlijk helemaal geen woorden voor haar maar ze wist dat zij de zieke een plezier deed er een grof grapje over te maken. Het scheen wel of ze filosofisch te werk ging, of ze bij de dosis smart van de geopereerde dezelfde hoeveelheid vreugde wilde gieten, afgaande op de wijsheid van Plato en Kant dat vreugde en verdriet altijd gemengd zijn. En dat dit mengsel het evenwicht terug zou geven aan het in verband gewikkelde menselijke wezen daar in het ziekenhuisbed. Zij deed werkelijk alles om het de patiënten zo prettig mogelijk te maken; ze sprak met hen over hun dagelijkse moeilijkheden en gaf raad. Mijn vader zei altijd: ‘je had beter psychologie kunnen studeren, dat ligt meer op je weg.’ Maar dan toonde mijn moeder hem haar forse duimen, lelijke duimen zei ze zelf, en uitsluitend bedoeld om haar beroep van aesthetische chirurgie uit te oefenen.

Ja, zij deed in de eerste plaats alles voor haar patiënten, dan voor mijn vader, dan voor Josette en dan pas kwam ik aan de beurt. Het was dikwijls of zij mijn bestaan vergat. Nu was ik ook helemaal niet lastig. Ik bracht haar geen onpasselijkheid, ik leefde bescheiden en rustig verder en zorgde er tevens voor dat ik haar dagelijkse tredmolen niet verstoorde. Dat duurde zo drie maanden lang. Toen, op een dag dat het ongeveer vijf en negentig graden in de schaduw was, wachtten wij tezamen op de autobus die haar

van haar werk naar huis terug zou brengen. Ze bezat wel haar eigen kleine auto, maar in dat drukke zomerse stadsverkeer verkoos ze dit openbare vervoermiddel. Mijn moeder keek wat rond; ze had het erg warm, en ze maakte de bovenste knoopjes van haar japon open. Ik had haar enkele dagen geleden tegen mijn vader horen zeggen dat ze zo spoedig mogelijk naar buiten wilde vertrekken. Maar ze wist nog niet wanneer ze precies vacantie zou kunnen nemen. ‘Vacantie,’ zei mijn vader, ‘je zult nu toch eindelijk wel met werken ophouden, Heleen.’ ‘Dat zal ik zelf moeten beslissen,’ had ze geantwoord. Ze zei het nogal snibbig en daar ik tenslotte haar sleur-verstoorder was, kreeg ik een gevoel van overbodigheid: eerste bijdrage tot mijn vorming als mens.

Mijn moeder, loom van het wachten en de zon, ging onder het scherm van een der café's wat koelte zoeken. Zij keek door de grote ramen naar binnen. Het was er niet vol. Juist voor de brede vensterbank zat een jonge man. Hij haalde zijn sigarettenkoker te voorschijn en nam er langzaam een sigaret uit, precies zoals sommige mensen dat kunnen doen, met een gebaar van: dit is mijn vijfde vandaag, er resten er nog vijf, dan is de portie weer op. Hij poetste daarna eerst zijn aansteker en stak toen de sigaret aan. Dit alles zag mijn moeder, dat alles nam haar gedachten in beslag. Maar op hetzelfde ogenblik liep zij naar een hoek van het terras, hield haar beide handen tegen mij gedrukt en gaf toe aan een eerste onpasse-

lijkheid. ‘Hoe dat nu mogelijk is,’ zei ze later tegen mijn vader, ‘ik die zelf zoveel rook, ik kan nu niet meer verdragen dat een ander een sigaret aansteekt.’ Of beter, ze zei: ‘ik wist wel dat dat mogelijk was, maar niet voor mijzelf. Ik achtte mij daar te sterk voor.’ Kort hierna vertrok ze met mij naar buiten.

We gingen niet ver van Parijs waar mijn moeder een kamer met pension nam in een ‘auberge’, een klein hotel. Ze wandelde iedere dag, zelfs als het regende. Ze liep met een flinke pas en ik vond dat prettig. Onderweg zong ze Hollandse kinderliedjes met veel getralala en gedodelidijn er in. Op haar kamer had ze een radio. Die zette zij reeds des ochtends vroeg in bed aan. Dat was bij uitstek het uurtje voor mij. ‘Victor,’ zei ze dan, ‘luister goed. Ik wil dat je heel jong reeds Bach uit allen herkennen zult. Dat je Mozart nimmer met Mendelssohn zult verwisselen, maar dan ook zelfs geen maat, en dat Chopin je in sentimentele verrukking zal brengen, zoals zijn muziek mij doet.’

Dikwijls ook kon ze het in bed niet uithouden. Ze trok dan haar nachthemd strak over haar buik heen om goed te zien dat ik bestond. Ik danste wat met haar door de kamer. We waren heel vrolijk en het was meestal op dit moment dat mijn vader uit Parijs opbelde om te vragen of wij goed geslapen hadden. Hij had verder niet veel te vertellen. ‘Geniet maar,’ zei hij, ‘de winter is zo lang en van veel uitgaan zal in deze toestand wel niets komen.’ Soms voegde hij

eraan toe dat hij het toch zo jammer vond dat juist nu zijn buitenhuis verkocht was. Het was voor de zoon zoveel beter geweest op te groeien tussen bomen en bloemen, dan op een eiland in de stad. ‘Daar kan je nu nog niet over oordelen,’ antwoordde mijn moeder, ‘je kent zijn aard immers nog niet. Misschien zal hij ons wel eeuwig dankbaar zijn dat wij hem het Ile St.-Louis hebben meegegeven. Misschien zelfs - al gaat hij er eens vandaan - zal hij er steeds weer terugkomen.’ Als de telefoniste tot twee maal toe geroepen had: ‘de drie minuten zijn om,’ gooide mijn vader de telefoon op de haak, niet zonder aan zijn vrij eentonige conversatie het een of ander lief slotwoord toegevoegd te hebben. Daarna serveerde een neger ons het ontbijt in de kamer. Zwarte koffie met suiker en brood met boter en jam. Zij liet geen stukje ervan staan; moeder-koek verheugde zich hierover, dat voelde ik.

Hierna begon dan onze wandeling. Drie kilometer naar rechts of vier naar links. Zonder rusten. De mensen die wij zo op onze weg tegenkwamen, waren veelal oud. Ze groetten ons en bedelden met hun ogen om een praatje. Een bank betekende voor ons het eindpunt, want in de directe omgeving was er geen. Daar gingen wij dan zitten. Weer oudjes, weer praatjes. Mijn moeder luisterde geïnteresseerd. Dikwijls werd er voorspeld dat ik een jongen zou worden, omdat ik haar buikje in een punt had veranderd. ‘Meisjes maken de moeder rond en breed. Bent u tevreden?’ ‘En

of, mijn man en ik willen niet anders dan onze Victor.' 'Maar een jongen loopt weg, een meisje blijft langer thuis.' 'Je wilt toch dat je kind kan lopen,' antwoordde mijn moeder dan. Ook aan goede raad ontbrak het niet. 'Vooral geen uien eten,' zei er een. En een ander: 'zodra het beweegt moet u geen koffie meer drinken.' En weer een derde: 'als u de zoon van de smid tegenkomt, moet u hem uit de weg gaan. Hij heeft de duivel meegekregen met zijn rode haren.' Mijn moeder beloofde alles goed te zullen opvolgen. En verrijkt met deze wetenswaardigheden gingen we dan weer naar onze 'auberge', waar de neger voor de lunch allerlei heerlijkheden serveerde. Moeder nam mij ook mee naar het huis van Maurice Ravel. Een oude vrouw liet ons alles zien, zijn vleugel en zijn muziek. 'Het staat er nog precies zo alsof hij morgen terug zal komen,' zei ze met een ontroerde stem. Mijn moeder kon er uren doorbrengen. Ze bekeek alles zorgvuldig en het was of ze de klanken die daar nog ronddansten voor mij wilde opvangen en bewaren. Ik zal nooit die vreugde vergeten toen na een dergelijk bezoek haar radio juist de 'Boléro' bracht. 'Luister Victor,' zei ze weer, 'luister goed.' En ik en mijn goede moedertjes-cake lagen bewegingloos in haar warme buik en door haar nog gave ronde navel stroomden dan de muzikale golven tot ons.

De maaltijden waren voor mij wel het hoogtepunt van de dag. Wij hadden samen een tafeltje, er waren

weinig andere gasten. Een bleek, bloed-arm juffrouwtje, dat stellig in een ‘Maison de Couture’ werkte, en hier was gekomen om wat op te knappen, zei mijn moeder altijd vriendelijk goedendag. Dat was werkelijk het enige ogenblik dat die fletse ogen een beetje vrolijk werden. Ze was somber als de moedervlek op de hand van de negerbediende en dat was dan ook de reden dat mijn moeder op een dag met de rug naar haar toe ging zitten onder voorwendsel dat het licht haar hinderde. Maar om op die maaltijden terug te komen, we kregen dus de heerlijkste gerechten voorgezet. En mijn moeder at alle schaaltjes leeg en ik wist dat zij het voor mij deed, maar wel vroeg ik mij af, of wanneer alles niet zo geraffineerd bereid zou zijn geweest, zij dan ook zo enorm veel gegeten zou hebben. Ik was ervan overtuigd dat hierop het antwoord ‘neen’ moest zijn en dat bracht mij mijn tweede eigenschap: achterstelling. Ik was met de bijdragen overbodigheid en achterstelling dus al een aardig eindje op weg mens te worden, en zowaar, daar begon ik mij op een dag te bewegen.

Wij waren toen reeds weer terug bij mijn vader, maar ik sliep met mijn moeder niet bij hem omdat hij zo snurkte en haar daarmee wakker hield. Hij zei: ‘ik snurk al zolang we getrouwd zijn. Je hebt er nooit een aanmerking op gemaakt. Het komt dus door de zoon dat je slaap niet meer zo vast is als vroeger. Hij hindert je, die kleine Victor.’ Inderdaad, deze derde bijdrage - hinderlijkheid genaamd - (welk

een snelle aaneenschakeling tot het vormen van mijn wezen!) deed mij inzien dat het geen zin meer had nog langer zo muisstil te blijven liggen. Ik wist dat moeder-cake tegelijk met mij het daglicht zou aanschouwen, maar dat zij hoogstens kon dienen om de medische wetenschap te verrijken, en dan nog uitsluitend wanneer zij afwijkingen vertoonde. Volgens mij vertoonde zij er geen, want zij smaakte zo wonderlijk zoet, dat ik mij soms afvroeg of die negerbediende allemaal copieën van haar op tafel had gebracht. Werkelijk, in mijn verdere leven heb ik nimmer meer zoiets mogen proeven, zelfs de borstmelk haalde er niet bij. Ik begon mij dus te bewegen. Ik schoof wat heen en weer en krabde wat tegen de buikwand. Het was een allervermakelijkst spelletje. Op een Novemberdag bemerkte mijn moeder dit voor het eerst. Ze krabde terug, want zij dacht dat het haar huid was die jeukte. Toen boog ze zich voorover om te zien of zij wellicht door het een of ander insect was gestoken. Niets, maar werkelijk niets was er te zien dan het blank van haar vrolijke puntbuikje. Toen pas drong het tot haar door dat ik het was. ‘Victor!’ riep ze, met een stem die ik daarna nooit meer van haar gehoord heb. Al de verrukkingen van een heel leven lagen hierin besloten. ‘Victor, kleine guit’ - ja, woordelijk, kleine guit - ‘jij bent het, Victor.’ Ach, die armoede dat ik niet eens in staat was haar anders te antwoorden dan met nog een kriebelarijtje. Of door nog eens een ander bonsje te

geven. Zij scheen er echter meer dan tevreden mee te zijn. Want na deze eerste keer bleef ze soms uren liggen om mij weer te kunnen horen. Ik hield mij dikwijls expres stil. Dat was een prettig spelletje. Ik maakte haar eerst dus wat ongerust en daarna dubbel gelukkig. ‘Plagerij’ heette mijn vierde bijdrage. Ik kwam juist op de meest onverwachte ogenblikken terug, en heus nooit als zij daar zo stil op mij lag te wachten. Ik wilde haar die tijd-verspilling afleren. Maar het gelukte mij niet, integendeel, zij is het geweest die mij zo'n goede dosis dagdromerij meegegeven heeft. Zij liet zich werkelijk niet door mij op haar kop zitten. Ze gaf mij onmiddellijk de vijfde bijdrage ‘ondergeschiktheid’, door toch net zo lang te blijven liggen, tot ik het tenslotte was die het niet langer kon uithouden, en dus wel moest bewegen of ik wilde of niet.

Op een dag ging ze met mij naar de naaister, want ze wilde haar rok laten verwijden. Maar de vrouw was niet thuis en zo werd mijn moeder door de man van de naaister, die kleermaker was, ontvangen. ‘Ik zal wel vast even de maat nemen, Mevrouw,’ zei hij, ‘dan gaat het wat vlugger, want er is natuurlijk haast bij.’ Dat kon mijn moeder niet ontkennen. Zij ging achter een gordijn staan, kleedde zich uit, en deed de te nauwe rok aan. ‘U kunt komen!’ riep ze tegen de kleermaker. Hij had heus geen bochel zoals deze handwerkslieden vroeger zo veelvuldig toebedeeld kregen. Neen, het was een mooie jonge man met

helblauwe ogen en zwarte wimpers. En zijn geplakte haren roken naar bosviooltjes. Ik hoorde zelfs hoe mijn moeder die geur opsnoof, maar dichtbij mij kwam die toch niet. ‘Inderdaad,’ zei de man die op zijn knieën voor haar ging liggen, ‘die rok kan zo niet meer mee.’ Hij trok er wat aan en keek naar de ruimte die er nog inzat. ‘Ha,’ zei hij, ‘aan weerszijden zie ik een flinke inslag.’ Op het ogenblik dat hij met een wit band de wijdte mat, dus dit band om mijn moeders taille spande, bekroop mij de lust me te laten zien. Het was heus niet warm, want we liepen al aardig naar Kerstmis toe, maar mijn moeder droeg zomer of winter steeds dezelfde portie ondergoed. Geen hemd, maar slechts een bustehouder en een minuscuul broekje, dat thans slip genoemd wordt. Wat deed ik nu? Ik kriebelde niet meer, ik bonsde niet meer, ik duwde zelfs niet, maar ik trapte, twee, drie maal, totdat de kleermaker verschrikt zijn handen terugtrok en pardoes overeind kwam. Mijn moeders wangen werden rood. ‘Pardon,’ zei ze. Dat was nu wel een heel raar woord voor zo een gebeurtenis. Dat vond die man ook. ‘De natuur laat zich niet dwingen,’ antwoordde hij, ‘en wanneer de vrucht lust gevoelt van houding te veranderen, dan is dat slechts verheugend.’ Het was een prachtige zin. De vrucht... Mijn moeder keerde haar hoofd om. Kreeg zij reminiscenties aan aangestoken appels? Ik schaamde mij. ‘Schaamte’, zesde bijdrage tot de vorming van mens. Ja, heus het speet me. ‘Spijt’, zevende bijdrage

enzovoort. Ik hield mij dus verder heel kalm en even later zei mijn moeder: ‘gaat u maar verder.’ Toen kwam gelukkig de naaister binnen, die het werk overnam.

We liepen dus naar Kerstmis toe, zei ik. En ik werd steeds groter. Mijn moeder zong veel. Er werd een sparreboom in huis gebracht waar zij allemaal glinsterende dingen in hing, en de avond van de vier en twintigste December belden er heel veel mensen, en Josette had het verschrikkelijk druk. ‘Je moest eigenlijk eerst wat gaan rusten, Heleen,’ had mijn vader gezegd, ‘het zou onprettig zijn als je niet volkomen fit was voor de gasten.’ Dat deed zij dan ook. Ze hield echter niet op te neuriën. Allemaal lijzige deuntjes, dat behoorde zeker bij dit feest. Maar juist toen ze dan tenslotte was ingedommeld, kwam mijn vader haar halen. ‘Het is hoog tijd,’ zei hij, en trok de deken van haar af. ‘Josette heeft al een paar vrienden binnengelaten.’ Mijn moeder stond op en kleedde zich. Ze maakte met veel zorg haar gezicht op. Ze was heel mooi met die donkere randen om haar lichte ogen. Toch bleef ze niet lang voor de spiegel staan. Want weer kwam mijn vader die zeide dat zij niet langer moest dralen.

Het was opmerkelijk dat alle invité's relaties van hem waren. Het leek wel of mijn moeder geen enkele vriend of vriendin uit haar meisjesjaren had overgehouden. Tot er toch nog, als laatste, een kleine, wat oudere vrouw binnenkwam. Ze had een groot, breed

gezicht met een uitdrukking welke mijn moeder scheen te bevallen. Want zij keek haar gedurig aan. Ze noemde haar Mickey en stelde haar voor als een zeer bekwame schilderes. Zij was de enige die zonder echtgenoot was gekomen en daarom had mijn moeder haar zeker aan het diner, rechts van zich geplaatst. ‘Over een jaar of wat zal Victor je tafelheer kunnen zijn,’ lachte ze. ‘Als hij op jou lijkt, Heleen,’ antwoordde Mickey met een zachte stem, ‘dan wens ik heus niets anders. En, als ik het zo alleen nog vijftien jaar kan uithouden in Parijs. Want soms wordt het mij te machtig en wil ik toch...’ ‘Nu niet een dergelijk gesprek, ik bid je,’ zei mijn moeder, want ze zag hoe mijn vader naar haar keek. Toen ging ze zich met de gast aan haar linkerzijde bemoeien. In mij welde medelijden. Reeds de achtste bijdrage! Er was stellig iets mis met die vrouw, waarom deelde ze anders niet in de vreugde van de anderen? Slechts op het ogenblik dat haar Kerstcadeautje te voorschijn kwam, lachte zij en omhelsde mijn moeder. Het was een klein boekwerk, en mijn vader die zij de hand drukte zeide haar dat het een zeer zeldzame uitgave van Barbey d' Aurevilly was. Hij zelf hield niet van deze auteur, maar Heleen had gedacht dat zij er juist wel op gesteld zou zijn. Hiervan was een literair gesprek het gevolg, waarbij zij de hoofdtoon voerde. Eens zelfs werd zij zeer heftig, namelijk toen ze bemerkte dat een van de gasten voorgaf van alles en nog wat gelezen te hebben, en toen zij er verder op

in wilde gaan bleek dat zijn kennis niet meer was dan een bordpapieren decor. ‘Zij valt uit de toon,’ zei mijn vader die mijn moeder even apart nam. ‘Je moet haar niet meer met mijn vrienden tezamen inviteren. Het is een vrijgevochten vogel die in ons milieu niet thuishoort. Ik houd mijn hart vast bij ieder woord dat ze uitspreekt.’ Zij vond dat hij ongelijk had en daar liet ze het bij.

Langzamerhand werd iedereen vrolijker. Mijn moeder had veel gedronken en scheen zich goed te amuseren. Iedereen maakte haar complimentjes. Aan haar en aan mij. Ik weet niet hoe zij hierop reageerde, maar mij gaf dit zo in het middelpunt der belangstelling staan, een sensatie van welbehagen. ‘Welbehagen,’ negende bijdrage tot vorming enzovoort. Later op de avond dansten wij. Maar nu deed ik dit niet alleen met mijn moeder. Een lange, zeer magere man hield haar heel stevig vast. We draaiden en draaiden maar in de rondte. De kerstboom brandde al sinds lang niet meer en stond vergeten in een hoek. Opeens ging mijn moeder zitten. ‘Ik ben zo moe,’ zei ze. Mijn vader - zonder een ogenblik na te denken - tilde haar op en legde haar op haar bed. Hij maakte haar japon los en ook de veter van haar corset. Zij zuchtte bevrijd. Ik deed werkelijk mijn best mij zo stil mogelijk te houden. Maar het lukte niet. Ik bewoog zelfs meer dan ooit. ‘Als er maar niets gebeurt,’ zei mijn vader, ‘zal ik de dokter roepen?’ ‘Neen,’ antwoordde mijn moeder, ‘verontschuldig mij maar, en

doe de deur dicht.' Hij was nog geen vijf minuten weg toen er geklopt werd. 'Wie is daar?' riep mijn moeder. 'Ik,' antwoordde een diepe stem, en reeds werd de knop omgedraaid. De lange zeer magere man kwam binnen. Hij sloot de deur weer achter zich, heel voorzichtig. 'Mijnheer!' riep mijn moeder, 'hoe durft u...' 'Sssttt...' zei hij, en ging op de rand van haar bed zitten. 'Ik wilde dat je je kon herinneren, Heleen, wie ik eigenlijk ben. Het is al heel lang geleden. Jij zat nog in de hoogste klasse van het lyceum en ik deed mijn laatste jaar medicijnen. Het was ook Kerstmis, wij waren beiden geïnviteerd om 'réveillon' te vieren. Zegt dat je niets?' 'Neen,' antwoordde mijn moeder, 'neen, Mijnheer. En ik verzoek u dringend mij alleen te laten.' Maar hij stond niet op, hij ging door: 'na die fuif ben ik met je meegegaan. Jij woonde toen bij het Bois de Boulogne met je vader en diens vrouw die je Géneviève noemde. Ik ben boven in je kamer geweest en pas om zes uur 's morgens weer verdwenen. Herinner je je nu iets, Heleen?' 'Neen,' zei mijn moeder weer, maar het klonk veel vager, 'neen, heus niet' en: 'ga alsjeblieft weg, Robert.' Toen bukte hij zich en zoende haar. 'Ga nu weg!' riep ze, want ze hoorde voetstappen in de gang. Het was te laat. Reeds stond mijn vader in de kamer. Maar er gebeurde niets. Want Robert haalde een klein instrument uit zijn zak en legde dat op het hart van mijn moeder. Hij zei: 'ik voelde het als mijn plicht, Georges, de gezondheid van je vrouw te con-

troleren.' En even later: 'Alles wel aan boord. Moeder en kind maken het uitstekend. Maar feesten als deze moeten ze toch liever tot na de geboorte uitstellen. Tot ziens, Mevrouw,' zei hij, terwijl hij mijn moeder de hand reikte, 'laat u mij eens weten of het een jongen of een meisje is geworden.' 'Een jongen,' zei mijn vader, 'hij heet reeds Victor Dupuis.'

Het bleek mij onmogelijk uit dit voorval mijn tiende bijdrage tot vorming van mens te formuleren. Deels voelde ik bedrog, deels liefde, en dat alles vermengd met jaloezie en handigheid. Doch geen van deze vier was volledig. Ik kon dus moeilijk van negen op dertien springen. Tot numero tien tenslotte stiptheid werd. Ik was in het bezit gekomen van een geweten.

De laatste maanden gingen nu heel vlug voorbij. Iedere middag maakten mijn moeder en ik een wandeling op het Ile St.-Louis. Soms bleef zij even stilstaan om iets te kunnen lezen in een rood boek, dat zij mee had genomen. Want zij hield er niet van dingen half te weten. Zij liet zich niet slechts doordrenken met de schoonheid van ons eiland, of met de dorpsheid ervan, maar ze wilde ook iets kennen van de geschiedenis rondom het huis waarin ze leefde. Zo liepen wij eens op de Pont Marie en zij las dat de eerste steen van deze brug op 11 October 1614 gelegd was door Lodewijk de Dertiende en Maria de Médicis. Maar op één Maart 1658 bezweken twee pij-

lers en behalve zestig mensen werden er in de stroom ook nog twintig huizen meegesleept, tien van elke kant. Ze deed het boekje weer dicht en ging over de leuning hangen. Ik voelde dat haar gedachten somber waren als de lucht, grijs als haar wijde jasje, en week als mijn lichaam. Zij zag ons opeens tezamen wegspoelen in dat grauwe water. Hoe jammer zou het zijn, daar zij van mij toch werkelijk niets anders kende dan het geklop tegen haar buikwand. Zij redeneerde thans als een zwangere en wat weinig was voorgekomen, haar fantasie werkte.

Ik kreeg een gewaarwording van trots. Trots, elfde bijdrage tot mijn vorming tot mens. Maar het geweten met de negen andere was reeds gesloten en zo bleef deze er als reserve bijhangen. Het waren er nu werkelijk voldoende om als een volledig mens op de wereld te komen. Ik weigerde dan ook de laatste weken welke nu volgden, nieuwe te accepteren. Het kostte mij geen moeite, want ik voelde mij vermoeid en lusteloos. Eeuwig die duistere buik. Het was er heerlijk warm, dat moet gezegd, en ik vroeg mij af of dit steeds zo zou blijven. Werkelijk, ik begon me te vervelen. En ik had maar één wens: er uit, er uit. Zo nu en dan plofte ik wat naar beneden toe, steeds dichter naar de uitgang. Niet zonder vrezen, dat moet ik eerlijk bekennen. Want stel je voor dat ik middenin zou blijven steken, of dat ik me vergiste en zou verdwalen? Ik lag er nachten van wakker en hield zo mijn moeder ook uit de slaap. Dan stond ze maar

op, ook al was het buiten nog geheel donker, opende de kast en speelde wat met mijn uitzet. Ze maakte stapeltjes en veranderde ze weer; alles was wit en blauw. Vreemde, kleine jasjes waren erbij, die ze telkens anders vouwde. Dan lagen de mouwtjes bovenop, dan naar binnen gekeerd. Ik begreep dat dit alles op mij wachtte. Maar ik kon mij onmogelijk haasten. De datum was vastgesteld op de eerste week van April.

Het was nu een prachtige Maartmaand. Mijn moeder zat veel voor het open raam, ze had geen lust meer uit te gaan. Als mijn vader thuis was, hield hij haar gezelschap. Eens hoorde ik vreselijk harde woorden tussen hen. Het was mijn vader die begon: ‘ik vind het een schande, Heleen, dat een vrouw van onze standing in een gewoon hospitaal wil bevallen. Een hospitaal van de stad Parijs, en dan nog wel in een van de armste wijken.’ En mijn moeder: ‘standing, wat standing, Georges. Jij bent een gewone boerenzoon en toen ik je leerde kennen gaf je ook niet voor meer te zijn. Die rare ouderwetse vrienden van je, die je je hier om de een of andere reden hebt aangeschaft, hebben je hoofd op hol gebracht. Zou het vroeger ooit in je gedachten zijn gekomen een nieuw vest eerst wat vuil te maken, opdat het er vooral wat oud zou uitzien? Tegenwoordig - ik heb het al een paar keer opgemerkt - durf je iemand niet eens meer op de man af iets te weigeren, je laat altijd nog hoop,

al weet jij dan ook heel goed van te voren dat daar geen enkele kans voor is. Ik noem het verjaarde opschepperij. Maar ik laat je er vrij in. Laat mij dan ook vrij om in een hospitaal mijn kind te krijgen. Ik vind dat prettig omdat ik er heb gewerkt. Ik wil daar ook eens tussen al die vrouwen liggen die ik zelf zolang verzorgd heb. Gewoon een van haar zijn.' Hierop mopperde mijn vader iets wat ik niet verstond, en liet haar alleen.

Op de avond van de vijfde April begon ik mijn moeder te waarschuwen dat ik nu werkelijk niet langer meer wilde blijven. Eerst kon zij het niet geloven, want ze nam een boek en begon te lezen. Dat duurde zo een uur, tot ik haar nogmaals een seintje gaf. 'Het is precies de dag,' zei mijn vader, die zag hoe ik mijn moeder pijn deed, want haar gezicht vertrok. 'Laten we dus maar gaan.' Hij haalde zijn auto en bracht ons weg tot het 'Hôpital St.-Antoine'. Daar liet hij ons alleen. Mijn moeder moest zich bij de portier melden, en daarna een formulier invullen. Een verpleegster onderzocht haar. 'U kunt meteen beginnen,' zei ze, 'kleedt u zich maar uit.' Ze trok mijn moeder een goor wit jak aan, begeleidde haar door de oude kloostertuin - eens in vroegere tijden een moreel rustoord voor lichte meisjes - en bracht haar naar de 'werkzaal'. Daar waren veertien kinderen in hetzelfde stadium als ik, bezig hun moeder te hinderen. Sommigen gingen hierbij zelfs zo grof te werk dat die

moeder, gillend van pijn, de lakens verscheurde. Het was even boeiend als afstotend om te zien. Ergens, een paar bedden verder, stond de dokter met een kind in zijn arm: een zwarte kuif, iets roods, iets onsmakelijks. Ik vroeg mij met angst af of ik ook zo lelijk zou zijn. ‘Uw best doen, Mevrouw,’ zei hij toen hij bij ons kwam. ‘Veel instructies behoef ik u niet te geven, al is het dan ook de eerste.’ ‘Ik doe mijn best,’ antwoordde mijn moeder, ‘maar als het kind niet meewerkt dan kan het nog wel even duren.’ Het klonk als een verwijt aan mij gericht. Ik voelde mij schuldig. Mijn geweten begon reeds voor mijn geboorte te werken. Toch talmde ik nog even. Het afscheid van die trouwe moedertjes-koek viel mij niet licht. Maar reeds was ik los van haar en had ik er nog slechts voor te zorgen niet in mijn navelstreng verstrikt te raken.

Er waren intussen heel wat jonge mensen bij mijn moeder gekomen. Studenten, die van mij moesten leren, maar ik liet ze op hun professor wachten. Een sterk machtsgevoel maakte zich van mij meester. Een machtsgevoel dat evenals de trots geheel buiten mijn geweten stond. En waarmede doordrongen, ik dan tenslotte ook op de wereld kwam. Want, of ik wilde of niet ik moest mij nu wel bewegen. Ik werd door vreemde krachten gestuwd en hield al mijn aandacht op die gevaarlijke navelstreng gericht. Mijn moeder gilde niet zoals de andere vrouwen. Maar ze ging rechtop staan en wilde uit bed springen. Ze riep dat

het een onmenselijk gedoe was, op het dierlijke af. De studenten trachtten haar tot bedaren te brengen. Het hielp niet. Zij wilde lopen. Maar ze werd vastgegrepen. ‘Waarom wij en jullie niet?’ riep ze. Dat was nu weer niets voor mijn moeder zoiets te zeggen en ik denk dat zij zich over deze klassieke gemeenplaats wel geschaamd heeft toen ze haar dit later verteld hebben. Opeens kwam er een andere, gebruinde dokter op haar af. Het leek wel of hij zojuist een zonnebad had genomen. Hij vroeg: ‘waarde collega, mag ik je een narcose geven?’ Mijn moeder knikte ja. Ach, zij was zo moe nu, en ik trachtte mij nog even kalm te houden, maar het gelukte me niet. Ik zakte steeds lager en lager, maar het bleef donker. Donker en warm...

Dit alles gebeurde tussen middernacht en half twee. Ik voelde hoe een vreemd instrument naar mij zocht. Het was van een andere materie dan de handen die mij tot nu toe hadden aangeraakt. Het voelde koel, maar deed mij pijn. Het trok mij verder naar beneden toe, steeds verder. Ik hoorde mijn moeder niet meer praten. Zij had stellig zoals ik, geen weerstand meer. Ik liet mij maar trekken. Om precies vijf minuten over half twee begon ik te schreeuwen. Een vrouw tilde mij op, waste en woog me en wikkelde mij vervolgens van top tot teen in doeken, toen trok ze mij kleren aan van blauw katoen, en om mijn hals knoopte zij bovendien een gestreept dasje. Ook naaide

zij nog een wit bandje, waarop een nummer stond, om mijn rechterpols en bracht mij zo naar mijn moeder. ‘Een jongen,’ zei ze, ‘een mooie jongen, alleen een beetje mager, nauwelijks vijf pond weegt hij.’ Mijn moeder strekte haar handen uit. Dat was het eerste wat ik nu eindelijk van haar te zien kreeg. Sterke handen met een paar lichte aders er doorheen. Ze hield mij in de hoogte en keek mij aan. ‘Welkom, Victor,’ zei ze, en: ‘wat een ogen heb je. Hoe kom je toch aan zulke donkere, grote ogen?’ Zij zoende mij heel voorzichtig op mijn voorhoofd. ‘Pardon,’ stamelde zij en nog eens: ‘pardon.’ Waarom ze dat zei heb ik nimmer begrepen. En toen kwamen dan de woorden waarop ik had gewacht: ‘o, wat houd ik van je, mijn zoon.’

Zij nam mij in haar armen. Heel dicht tegen zich aan. En het was voor het eerst, vanaf dat ik naar buiten was gekomen, dat ik het weer een beetje behaaglijk warm kreeg. Mijn moeder keek mij aan tot mijn ogen dicht vielen. Toen sliepen we beiden, urenlang.

VIII

De dagen in het ziekenhuis waren buitengewoon eentonig. Eentonig van regelmaat maar ook van klank. Wij waren ongeveer tachtig die allen onder het teken van de ram geboren waren. Sommigen waren reeds ouder dan ik, wat je ook heel goed aan hun stem kon horen. Mij interesseerden de nieuwelingen die er iedere dag bij kwamen en die dus jonger waren. Wij huilden veel, soms om beurten, maar tegen de maaltijden in koor. Het was een hels lawaai en ik had medelijden met mijn arme moeder die gelukkig op de gedachte kwam geluiddempende balletjes in haar oren te stoppen. Ik had al vlug begrepen dat er verschillende maaltijden bestonden: 's ochtends en 's avonds de borst en voor de rest een flesje. Ik vond dat laatste heel wat prettiger. Die borst, daar moest je toch zo mee oppassen; al had je dan nog geen tanden, je beet er toch maar in voor je het wist. En dan had ik mijn moeder weer eens onnodig pijn gedaan. Zonder iets te zeggen legde ze mij aan de andere kant, maar je moest toch weer zo hard trekken voor er eindelijk iets uitkwam. Toch, als het tenslotte in mijn mond droop, ja, dan was het ook wel heerlijk. En mijn moeder keek mij aan alsof zij zeggen wilde: dat geef ik je nu Victor, ik, en het is alleen voor jou, voor jou. Dus ik en jij. Daaruit was haar moederschap opgebouwd. Met het flesje ging ze ook heel handig om. Ik vond dat smakelijker omdat

het minder zoet en slijmerig was. Maar toch wendde ik mij steeds weer naar haar borst.

Wij hadden kleine bedjes van wit gelakt ijzer, die aan het voeteneinde van de bedden der moeders stonden. De matras was hard en ik dacht soms met spijt terug aan die zachte en warme buikwand. Ik lag uren en uren alleen, sliep wat en keek rond. Vrouwen liepen mij voorbij, ze droegen witte schorten. Zo nu en dan haalde een mij uit bed, kleedde mij uit en wikkelde mij weer in schone kleertjes. Het witte bandje met het nummer werd er nooit afgehaald.

De bruine dokter kwam dagelijks naar ons kijken. Hij sprak altijd langer met mijn moeder dan met andere vrouwen, druppelde wat in mijn ogen die pijn deden en zei dat alles goed ging. Dan was er nog het bezoek-uur, het hoogtepunt van de dag. De eerste die voor ons kwam was mijn vader. Ik schrok van hem, hij was zo lang en zo mager en keek heel ernstig. Hij raakte me niet aan, hij zei: ‘al die microben van mij daar zal ik hem voor beschermen.’ Iedere keer als hij terugkwam bleef hij wat langer voor mijn bed staan. Ik begreep niet dat hij helemaal geen belangstelling voor de andere kinderen had. Die scheen hij niet eens te zien. Hetzelfde gold voor de andere vrouwen, hij had alleen aandacht voor mijn moeder. Hij bracht nooit wat mee. Zelfs geen bloemetje. Alle nachtkastjes naast de bedden stonden vol met geschenken: vruchten, flessen wijn, dozen bonbons. Op dat van mijn moeder lagen slechts een paar boeken

die ze zelf had meegenomen. Toch was mijn vader niet onvriendelijk tegen haar. En voor mijn bed staande, kwam er langzamerhand een glimlach op zijn ernstige gezicht. Ook nam hij het op den duur niet meer zo nauw met die microben. Hij raakte eerst mijn hand aan en gaf mij toen een tikje op mijn wang. Vooral dat laatste vond ik prettig en bemoedigend. Ik had mij wel op willen richten om hem hiervoor mijn dank te betuigen, maar ik begreep dat dit nog niet mogelijk was. Dus bleef ik stil liggen en maakte een paar onnozele geluidjes. Of hij ook tegen mijn moeder lachte, dat weet ik niet, want wanneer hij zich met haar onderhield stond hij altijd met de rug naar mij toe. Eens hoorde ik hem zeggen: ‘heb je dat voorhoofd van onze jongen gezien, Heleen? Daar zit wat in.’ ‘Het is nog te vroeg om dat te kunnen beoordelen, Georges,’ antwoordde zij. Zo kwam mijn vader ieder bezoekuur trouw terug. Op eenmaal na, toen mijn moeder hem vooruit had gewaarschuwd dat dit de dag van Mickey was. ‘En je geeft immers niets om haar. Dan hebben wij het net zo gezellig samen.’ ‘Zoals je wilt, Heleen,’ zei hij, en bleef dus die bewuste Vrijdag weg.

Mickey zocht lang voor ze het bed van mijn moeder had gevonden. Zij liep eerst naar een andere vrouw toe, bemerkte haar vergissing pas toen ze haar hand reeds had uitgestoken, kreeg een kleur, verontschuldigde zich en vroeg toen aan de zuster naar

Madame Dupuis. Maar wat gebeurde er? Ze zag mij eenvoudigweg niet. Ze deed of ik niet bestond. Zij omhelsde mijn moeder alsof ze maanden en maanden gescheiden waren geweest, ging op het bed zitten en pakte haar tas uit. Ze had van alles meegebracht, tot een potje boter toe. Alles voor haar maar niets voor mij. Toen ze na tien minuten nog geen enkele belangstelling voor mij aan de dag legde zei mijn moeder: ‘en moet je Victor nu eindelijk niet eens begroeten?’ Maar ik hield expres mijn ogen gesloten. Ik deed net of ik niet leefde en zij tuddelde maar van tjjje, ttje, tttje. Ik bewoog niet. ‘Hoe vind je hem, Mickey?’ ‘Week,’ antwoordde ze, ‘afschuwelijk week. Ik haat pasgeboren kinderen maar jij bent er des te mooier om, Heleen.’ ‘Hij is toch schattig,’ zei mijn moeder weer. ‘Moet je zijn handjes eens zien, met die goed gevormde nagels. En als hij nu zijn ogen maar eens zou willen open doen.’ ‘Dwing mij niet meer naar hem te kijken,’ zei Mickey, ‘ik kan nog niet van hem houden. Ik, ik...’ ‘Wat?’ ‘Neen, niets.’ ‘Ik begrijp je, Mickey,’ zei mijn moeder toen, ‘maar jij hebt je schilderijen. Dat vergoedt veel.’ Deze troost echter beviel Mickey allerminst. ‘Over vergoeden gesproken,’ antwoordde ze, ‘Victor moet jou veel vergoeden. Ik heb mijn kunst in mijn macht, jij weet niets van je zoon af, hij kan wel een misdadiger worden, een deugniet, een dronkenlap.’ ‘Mickey,’ zei mijn moeder op bestraffende toon, ‘wat draaf je weer door, als ik je niet beter kende...’ Toen barstte

Mickey in tranen uit. De vrouw rechts van mijn moeder en de vrouw links van mijn moeder keken beiden op en ook haar bezoekers. Ik vond het een buitengewoon pijnlijk incident, en had graag de hoofdzuster willen roepen om Mickey de zaal uit te geleiden. Gelukkig ging juist hierna de bel en een ieder haastte zich om afscheid te nemen. Mickey stond ook op, zij omhelsde lang mijn moeder, heel wat langer dan mijn vader dat gewoonlijk deed, en kwam toen, tot mijn grote verbazing, nog eens voor mijn ijzeren bedje staan. Nu hield ik expres mijn ogen open. Dat was soms wel een beetje moeilijk omdat een van de twee nog steeds ontstoken was. Ik had namelijk bij het luier-verwisselen op de tocht gelegen. Mickey zei weer: tjjje, ttjje, tttjje, daarna nog kiekeboe en kwam toen met haar grote gezicht vlak bij me. Ik begon te schreeuwen en laf als ze was, nam ze vlug de benen. ‘Hij heeft zeker dorst!’ riep ze nog tegen mijn moeder.

Het merkwaardigste bezoek was dat van mijn grootvader. Hij kwam volkomen onverwacht. Mijn vader was juist weggegaan, hij had niet zijn tijd kunnen uitzitten: ‘een dringend rendez-vous, Heleen,’ verontschuldigde hij zich, ‘en nog wel aan het andere einde van de stad.’ Mijn moeder die op niemand meer rekende trok toen de dekens over zich heen en probeerde wat te slapen. Ik was klaar wakker. En ik zag hoe een oude man met een grappig grijs baardje regel-

recht op haar bed afkwam. ‘Heleen!’ riep hij. ‘Heleen, ik ben het, Vader.’ O, die blijdschap van mijn moeder. ‘Waar kom je vandaan?’ vroeg ze, nadat ze hem wel drie keer had gezoend, ‘ik dacht dat je in Mexico zat.’ ‘Daar was ik ook,’ antwoordde hij, ‘maar ik had zo'n verlangen kennis te maken met mijn kleinzoon. Is hij dat, dat wezentje daar?’ Hij keek mij heel aandachtig aan. ‘Een echte Hubrechts,’ zei hij toen, ‘behalve de ogen, maar die kunnen nog wel lichter worden. Hij lijkt precies op jou, Heleen, toen jij zo oud was. Goedenmiddag,’ zei hij tegen mij, en nog eens: ‘goedenmiddag, Victor Dupuis.’ Het speet mij werkelijk weer dat ik niet in staat was anders te reageren op deze vriendelijke tonen, dan door het uitstoten van een raar en schriel keelgeluidje. Maar grootvader vond dat prachtig. ‘Hij merkt dat ik tegen hem spreek,’ zei hij, ‘het is een intelligent jongetje. Ik zal hem, zodra hij kan spreken de Nederlandse taal leren.’ (En dat heeft hij gedaan ook.) ‘Heb je hem al naakt gezien, Heleen?’ ‘Nog niet,’ antwoordde mijn moeder, ‘dat gebeurt pas de dag van mijn vertrek. Overmorgen. Dan krijgen we les in het verzorgen en aankleden. Maar ik heb al zoveel baby's in mijn handen gehad.’

Zoals bij Mickey de bel te laat ging, zo klonk hij nu te vroeg. Veel te vroeg zelfs. Grootvader moest overhaast afscheid nemen. Hij zei dat hij ons binnenkort zou weerzien, en verdween.

Overmorgen brak reeds spoedig aan. Een paar uur

van te voren was mijn moeder opgestaan, had wat door de zaal gelopen en de negen en zeventig andere kinderen bezichtigd. Soms bleef ze lang bij een bedje dralen. Dan kon met zekerheid worden aangenomen dat de baby die daar in lag nog lelijker, magerder en roder was dan ik. Liep zij echter onmiddellijk verder, dan had ze stellig iets heel moois gezien.

Wat later nam ze mij in haar armen en ging met mij naar een kamer. Daar kleedde ze mij uit. Ze hield de veiligheidsspelden niet tussen haar tanden geklemd zoals de zusters altijd deden, maar prikte ze op haar japon. Een heel rijtje. Eindelijk zag ze mij dan zoals ik op de wereld was gekomen. Spiernaakt. Ze betastte me overal, net zoals de bruine dokter gedaan had: mijn schedel, mijn oren, ja ze kneep in mijn buik en klopte op mijn knieën. ‘Alles even gezond bij jou,’ zei ze. Op datzelfde ogenblik zag ze mijn voeten. ‘Wat?’ riep zij uit, ‘hoe kom je daaraan, Victor? Zulke rare, losse voeten heb ik nog nooit gezien. Wat moet dat worden?’ Ze stopte ze vlug weg in een paar lichtblauwe sokjes, waarover weer lichtblauwe, gebreide slofjes gingen. ‘Je bent er nu al uitgegroeid,’ zei ze nog en wikkelde mijn benen in een flanellen doek. Toen ging ze op een bank zitten, haar koffertje naast zich en mij in haar armen. Ze sprak nog wat met de zusters en wachtte tot mijn vader ons kwam halen.

IX

Terwijl ik schrijf is er beneden in mijn straat een hels lawaai. Het gaat maar door, maar tot nu toe ben ik niet opgestaan om te kijken. Ik blijf voor mijn tafel zitten, het lijkt wel of mijn pen het papier niet meer wil loslaten. Nu en dan steek ik een sigaret op, maar ik rook veel minder dan mijn gewoonte is, uitsluitend omdat ik zo weinig mogelijk naar buiten wil gaan. Thans echter kan ik het niet meer uithouden. Ik schuif dus mijn tafel weg om zo het raam te kunnen bereiken. Ik stoot tegen de plank waarop mijn radio staat en bedenk opeens dat ik het ding volkomen heb vergeten. Zo hebben mijn herinneringen mij vastgehouden.

Aan de overkant hangt de vrouw weer uit het venster en blaast rookwolkjes. Ik buk mij om te zien wie of wat toch zo'n lawaai maakt. Maar er is niets bijzonders. Er gaan mensen voorbij, en vanuit de kroeg klinken stemmen. Een dronken man tracht zich staande te houden en een vrouw slaapt op. het trottoir. Het leven om haar heen schijnt haar niet te deren. Ben ik dan wellicht als zij in een roes geraakt? Is het lawaai een wereld apart waarin ik niet meer behoor? Het is drukkend warm, het zweet staat op mijn voorhoofd. Ik trek mijn hemd uit en blijf zo, met een naakt bovenlijf uit mijn raam hangen. Alles lijkt mij opeens volkomen onbelangrijk. Zelfs de pagina's die ik heb geschreven. Ware het niet heel wat

belangwekkender geweest wanneer ik over de vrouw aan de overkant gesproken zou hebben? Bijvoorbeeld, waarom zij iets uit de dakgoot heeft willen vissen wat haar niet toebehoort. En hoe het haar later toch nog is gelukt. En of die bovenbuur van haar het gemist heeft, ja of nee. Ik had best onder een of ander voorwendsel bij haar naar binnen kunnen gaan om te vragen: Mevrouw, verstelt u wellicht ook kleren? Ik ben een eenzaam student die veroordeeld is op zijn voeten te wachten, als ze tenminste ooit nog terug zullen komen. Wast u ook ondergoed? Ik vermijd namelijk zoveel mogelijk uit te gaan. Misschien zou ze geantwoord hebben: arme jongen, wat ik voor je doen kan zal ik niet laten. Wil je misschien ook dat ik voor je kook? Daar had ik stellig ja op geantwoord, want tijdens de maaltijden zou ik dan in aanraking gekomen zijn met de mensen die deel uitmaken van haar familie. En al deze volslagen vreemden zouden mij misschien wel tot het schrijven van iets geweldigs hebben geïnspireerd.

Nu zet ik slechts neer wat ik zelf heb meegemaakt. Dat kan iedereen. Daar is geen fantasie voor nodig. Het is zo eenvoudig, dat het mij eigenlijk wanhopig maakt. Ik had juist verwacht iets heel moeilijks te ondernemen. Hij kan dan wel door niemand zijn geschreven, die roman van de jongen wiens voeten door een onachtzame kellner werden weggeveegd, maar voor mij is het al te gemakkelijk geworden op het ogenblik zelve dat ik dit voorval met mijn pen

openbaarheid heb gegeven. Daarom denk ik dus nu onder het schrijven aan mijn volgende werk, maar ik geef dit onderwerp dat reeds in mijn hoofd spookt, voor niets ter wereld prijs. Want ik ken helaas de oneerlijkheid der mensen om zich toe te eigenen wat het hunne niet is.

Intussen blaast zij maar rookwolkjes. Op haar rug hangt een schriel vlecht je. Ze draagt een wit gewaad, iets dat op een nachthemd moet lijken. Het is dus weer tijd om te gaan slapen. Voor haar tenminste. Ik kijk op mijn horloge. De grote wijzer staat op twee. Het tikt niet meer. Ik zal dus, voor ik weer naar buiten kom, niet kunnen weten hoe laat het precies is. Dit brengt mij het gevoel in de eeuwigheid te leven. Ik neem een stuk droog brood uit de kast en begin te eten. De vrouw aan de overkant ziet het. Zij lacht en roept: ‘honger?’ Ik antwoord niet. ‘Honger?’ roept ze weer. Dan draait ze zich om. Ik zie dat ze tegen iemand spreekt. Er komt nu een bleek meisje voor het raam. Ze barst in een hysterisch gelach uit. ‘Wat een vent!’ roept ze, ‘waar komt die vandaan?’ Ook zij draait zich om en een derde verschijnt, een man met een pet op. Ik staar hen aan. Inplaats van mijn venster te sluiten, blijf ik daar bewegingloos staan. Het meisje zegt nog: ‘die hoort hier niet, dat zie je zo.’ Dan klimt ze op een stoel om beter op straat te kunnen kijken want ze hoort evenals ik de claxon van een politiewagen. Ze heeft een heel dikke buik. Wellicht kijk ik onbeschaamd. Want

op het ogenblik dat die wagen juist onder mijn huis stilhoudt, voel ik iets nats tegen mijn hoofd. Het is een stuk van een dweil. Ik sluit mijn raam en ga op bed liggen. Het is nog schemerdonker als ik weer wakker word, en ik prevel als ochtendgebed vier regels van Mirmont: Et puis voici, l'île Saint-Louis, la plus déserte de toutes les îles... aant.

Terwijl mijn vader achter het stuur zat, lag ik in de armen van mijn moeder en maakte mijn eerste tocht door Parijs. Schoner ogenblik had ik zeker niet kunnen kiezen. De Lente was dat jaar heel vroeg en de meeste bomen waren reeds uit. Mijn vader nam een omweg en zo kwamen we door een wondermooi park met een groot paleis erin. Mijn moeder zei: ‘dat zijn de Tuilerieën, Victor.’ Maar ze zei niet: dat is ons huis, en dus reden we verder. Mijn vader rookte de ene sigaret na de andere en mijn moeder hield haar hand voor mijn gezicht en deed de capuchon van mijn blauwe cape telkens dichter om mij heen. Dit vond ik zeer hinderlijk en ik begon te huilen. ‘Houd toch eens op met roken, Georges,’ zei ze toen, maar hij antwoordde dat hij nooit en te nimmer mijn slaaf wenste te worden en dat ik reeds jong aan alles moest wennen. Hierop zweeg mijn moeder en legde mij in haar andere arm, zodat ik mijn vader niet meer kon zien.

Tot nu toe ondervond ik van alle bijdragen tot de vorming van een volwaardig mens, van de onder-

geschiktheid de meeste last. Ik kon immers niet doen wat ik wilde!

Toen wij dicht bij huis gekomen waren zei mijn vader: ‘luister Victor naar dat verre gemurmel van vervlogen eeuwen. Je bent nu op het Ile Saint-Louis...’ Veel, veel later wist ik, dat deze zin niet van hem maar van de Gebroeders Tharaud afkomstig was. Het feit echter dat hij hem op het juiste moment wist te grijpen, heeft mijn volle bewondering.

Nog voor mijn vader de auto kon parkeren, had Josette reeds de huisdeur geopend. Zij wist nog niet hoe ik er uitzag, omdat ze verkouden geweest was en dus niet in het ziekenhuis had mogen komen. Ze hielp eerst mijn moeder bij het uitstappen en nam mij toen van haar over. ‘Wat een mooi kindje,’ zei ze. ‘Dat heeft Mevrouw goed gedaan. Zo gaaf en lief.’ Zij liep vooruit en bracht mij naar een grote kamer. ‘Die is voor jou, Victor, en hier staat je wieg.’ Het was een heel ander ding dan het gelakte ijzeren ledikant waaraan ik nu al zo gewend was. Aan die wieg, en van die wieg was alles blauw, tot de lakens en het sloopje toe, en toen zij mij erin legde was het zo heerlijk warm. Het deed mij even terugdenken aan mijn moeders buik. De borsten waren gelukkig op non-actief gesteld, en het flesje kwam nu om de drie uur bij me.

Ik sliep heel veel. Zo nu en dan keek ik eens om mij heen, schreeuwde of gaapte. Ik wist dat ik leefde, maar ik voelde ook dat het grote avontuur: hoe dat

leven tot stand was gekomen, voor altijd was afgelopen. Ik was ook veel minder onafhankelijk dan toen mijn moeder mij nog bij zich droeg. Toen deed ik waartoe ik lust gevoelde, zij kon mij immers toch niet zien. En daarbij kon ik haar ook nog van minuut tot minuut, ja van seconde tot seconde volgen. Nu zag ik haar soms uren niet, eens ging er zelfs een week voorbij zonder dat ze ook maar naar mij had omgekeken. Wel had Josette mij verteld dat zij met Grootvader op reis was, maar dat was niet goed tot mij doorgedrongen. Toen ze terugkwam zei ze dat ik zo flink was gegroeid en ze zoende mijn armen en mijn benen, maar toen ze bij mijn voeten kwam begon ze opeens te lachen, en maakte er weer een opmerking over. Ik hield ze zoveel mogelijk schuil onder mijn benen, dat ging toen heel goed, want alles aan mij was immers nog van krakerige materie.

Die eerste maanden waren werkelijk heel saai. Temeer daar ik een loop-neusje had en de kinderspecialist zei dat ik voorlopig maar niet naar buiten moest gaan. ‘Jammer, we hebben zo'n heerlijke wagen voor hem,’ antwoordde mijn moeder, en ik had eigenlijk meer medelijden met haar dan met mezelf. Ik kende mijn kamer nu al heel goed. Er stond een oude kast waarin mijn kleren lagen. Verder waren er drie stoelen en een tafel, en op de grond lag een kleed vol vreemde figuurtjes. Daar hield ik meestentijds mijn ogen op gericht. Het amuseerde mij meer dan het vreemde schilderij aan de muur. Dat was een groot

wit doek, in een witte lijst. Er waren kleine zwarte stippen op getekend, met in het midden een enorme rode bal. Die bal hinderde mij en ik begreep niet dat die stipjes niet van hem wegliepen. Ik begreep ook niet wat die bal eigenlijk met die stipjes te maken had. Tenslotte begreep ik helemaal niets meer, en wist ik alleen nog maar dat ik al mijn wijsheid uitsluitend uit mijn moeders gedurige aanwezigheid had geput. Zonder haarwas ik niets meer. Daarom trachtte ik ook haar zo lang mogelijk bij me te houden. Er was een heel eenvoudig maniertje op. Ik behoefde maar telkens andere kunstjes uitte halen, om haar te boeien. ‘Hij lacht!’ riep zij op een ochtend uit, maar er was niemand anders in de kamer om dit te horen dan ikzelf. ‘Hij lacht!’ Of ik maakte bijvoorbeeld een heel dwaze beweging. Of - en dat vond zij geloof ik het allerprettigste - ik raakte haar wang aan, helemaal uit mijzelf. Dan werd ze nog lieflijker dan anders.

Zo in haar nabijheid had ik tenminste een eigen bestaan, al moest ik nu ook altijd haar gedachten raden, die ze mij voor de geboorte steeds zonder meer had meegedeeld. Hoe het ook zij, hoe ik het ook bekeek, ik was er in alle opzichten hard op achteruit gegaan sinds ik de navelstreng die mij met haar had verbonden, verbroken had. Of zij dit ook zo onderging weet ik niet. Bij dit alles was er nog een andere, vreemde gewaarwording. Ik voelde mij tegen de borst van Josette geleund bijna even veilig, ja misschien wel net zo veilig als wanneer ik in mijn moe-

ders armen lag. Daarbij droeg Josette altijd een kinderachtige rozenzeeplucht bij zich, die ik met welbehagen opsnoof. Zij was ook zachter, weliger dan mijn moeder, en ik kon mij dus beter in haar verbergen. Wat rechtvaardigde dan eigenlijk dat mijn moeder mijn moeder was en zij niet? Voor mijn geboorte had ik dit waarlijk nimmer in twijfel getrokken, maar nu begon ik ook wat mijn gevoelens aanging, te wankelen. Ik maakte dus voor Josette minstens evenveel, zo niet meer kunstjes, en zij stoeide met mij voor zover mijn broze ledematen dit toelieten, en wiegde mij in haar armen. Ook nam ze me wanneer het duister mij begon te vervelen, des nachts even op. Dan liet ze mij de sterren zien die over het Ile St.-Louis schitterden en begon voor mij te zingen met zachte stem. Ik drukte mij tegen haar aan en viel weer in slaap.

Toen ik vier maanden oud was nam op een vroege ochtend mijn vader mij mee uit. Mijn moeder had ik weer een paar dagen lang niet gezien en ik was dus geheel aan Josette overgelaten. Eerst had mijn vader lang met haar gesproken. Hierop wikkelde zij mij in een geheel nieuw en smetteloos wit pakje met bijpassende muts. Zij zelf trok een lange zwarte mantel aan, knoopte een doek om haar hoofd en nam plaats achterin de auto. Ze hield mij in haar armen en bekeek me aandachtig alsof ze me vandaag voor het eerst zag. Ik wist natuurlijk niet waar wij

naar toe zouden gaan, maar dat rijden vond ik een prettige afwisseling in mijn saai bestaan. Ik had immers nog zo weinig gezien en nu gleden we dan over bruggen en drukke asphaltwegen, langs bomen en water, en soms hoorde ik de banden over het grint knarsen. Josette had een flesje bij zich met wat lauwe melk die door haar warme handen lauw bleef, en ik dronk, en wilde juist gaan slapen, toen eindelijk de auto stopte. ‘Hoe prettig,’ hoorde ik Josette zeggen, ‘om dit dorp terug te zien, Mijnheer. Maar het zal u vreemd te moede zijn, nietwaar?’ Mijn vader antwoordde niet. Hij had het heel warm, droogde zijn voorhoofd met zijn zakdoek, nam zijn hoed af en mij - bij hoge uitzondering - in zijn armen. Wij gingen een grijs stenen huis in, met een torentje erop. Het bleek een kerk te zijn. Josette volgde ons. Ze schikte wat aan mijn muts die te veel van mijn gezicht bedekte en liep op haar tenen. Beiden, en mijn vader en zij, sloegen een kruisje zodra zij binnen gekomen waren. Ik wist niet wat er met mij zou gebeuren en begon te huilen. Huilen is het woord niet, ik zette het op een schreeuwen, zo bang werd ik. En dat werd nog erger toen een man met een lange zwarte jas aan, tegen mij begon te spreken. Daar las hij mij zowaar wat voor uit een boekje, raakte mij aan en gaf me wat te drinken. Ik dacht juist: ze menen het toch zo kwaad niet met me, toen ik iets zouts op mijn tong voelde branden. Mijn geduld was nu ten einde; ik schopte en trapte om me heen, zodat mijn vader mij

zelfs niet langer in zijn armen durfde te houden. Hij gaf mij aan Josette, maar de man met de lange zwarte jas strekte zijn handen uit, en nam mij van haar over. Ik keek naar hem en werd op slag rustig. Hij had vriendelijke, doch uiterst kleine blauwe ogen. ‘Victor Dupuis,’ zei hij, ‘je bent nu een van ons.’ Josette maakte weer een kruisje, mijn vader nam een boekje en prevelde wat, en twee onbekenden die ik tot nu toe niet had opgemerkt, kwamen naar mij toe en zoenden me. Het bleken mijn peetoom en peettante te zijn.

Toen gingen we langs de banken de kerk weer uit. Een paar mensen zeiden dat ik een alleraardigst kindje was, maar dat ik nooit meer zo moest huilen. Of ik misschien tandjes kreeg, vroegen ze aan Josette. Josette schudde van neen. Of ik dan wel goed gezond was. Je weet het soms niet, misschien een gevoelige lever? ‘Hij is alleen wat geschrokken van de vreemde omgeving,’ zei ze, ‘’t is een flinke jongen maar nu moet hij vlug weer naar huis en de wieg in.’ De twee onbekenden schreven iets in een groot boek en mijn vader kreeg een papiertje. Eindelijk konden we dan terugreizen. De auto reed nu heel hard. Thuis wachtte mijn moeder. ‘Waar zijn jullie geweest?’ vroeg ze. Op het antwoord dat mijn vader toen gaf volgde een lang en hard gesprek. Ik hoorde nog dat hij zei: ‘dan maak je zijn zusje maar protestant.’ ‘Zijn zusje!’ riep mijn moeder, ‘één is voldoende, Georges, maar ik vind het ongehoord dat je dit tijdens mijn

afwezigheid hebt laten doen. We waren het nog niet eens geworden.' 'Het was hoog tijd, Heleen,' antwoordde mijn vader en: 'later zal je zien dat ik gelijk heb gehad.' En weet je wat die lieve moeder van mij toen zei: 'misschien heb je gelijk, Georges.' Dat zei ze, terwijl, voor zover ze het wist tenminste, er in haar protestantse familie nog nooit iemand was gedoopt.

Had nu Josette zoiets kunnen zeggen? Rozenzeeplucht en een warme borst, het lijkt op een moeder. Maar mocht ik toch nimmer zo dom meer zijn mij hierdoor te laten verwarren. Mijn moeder kon een antwoord geven dat haar verhief, verre verhief boven iedereen, een antwoord dat ik later zou willen geven, in al zijn grootte en fierheid. Daarom was dit mijn moeder. En omdat ik dit voelde, was ik, Victor Dupuis, haar zoon. Ik moest dit dus wel op de een of andere manier aan Josette duidelijk maken. Eerst deed ik minder kunstjes voor haar, waarop zij zeide dat ik nu een heel zoet kind begon te worden. Toen begon ik wanneer zij in mijn nabijheid kwam, telkens erg hard te huilen. Ze vroeg aan mijn moeder: 'hebt u hem misschien de schrik voor mij op 't lijf gejaagd?' Vervolgens keerde ik mijn hoofd om als ik haar in de gaten kreeg. Dit noemde zij schalks en zij begon dan ogenblikkelijk met mij te spelen. Daar kon ik werkelijk niet tegen en och, die rozengeurzeep deed de rest. Zodat ik het tenslotte maar opgaf haar het bewijs te leveren dat zij slechts een vreemde was.

Waarom is die vrouw aan de overkant een vreemde voor mij? Uitsluitend omdat zij mij niet heeft gebaard? Waarom is dat meisje met die dikke buik haar dochter - dat veronderstel ik tenminste - en waarom schreeuwt zij dan tegen die dochter en kijkt ze mij zo nu en dan met een rare, vertederde blik aan? Houdt die dochter dan niet van haar moeder, of omgekeerd?

Ik heb altijd een groot en zuiver gevoel gehad wanneer ik aan mijn moeder dacht. Ik heb het nog. Maar dat neemt niet weg dat ik tegenover haar critischer ben geweest dan tegenover wie ook, en zo bracht haar nabijheid mij dikwijls een onrust die een vreemde mij nimmer geven kon. Zodat er werkelijk perioden geweest zijn dat mijn verbondenheid met haar mij meer hinderde dan vreugde schonk. Dan keerden welhaast alle bijdragen tot vorming van een mens, welke zij mij toch van binnenuit had geschonken om zo volledig mogelijk op de wereld te komen, zich een voor een tegen haar. Zij werd overbodig, ik stelde haar achter bij anderen, zo gezegd zij hinderde mij, ik plaagde haar, ja ik schaamde mij zelfs voor haar of beschuldigde haar wanneer de dingen - buiten haar wil om - anders gingen dan ik ze verwachtte. En steeds overheerste dan mijn machtsgevoel.

Hierna welden dan weer spijt en medelijden in mij op. En dan kwam de trots, de trots dat zij mijn moeder was die dit alles verdroeg, de trots dat zij op dergelijke momenten elke bijdrage een geheel andere

naam toedeelde dan welke zij bij het scheppen daarvan bedoeld had, de trots dat zij aanvaardde en begreep, en dat ik ondanks alles toch steeds haar zoon zou blijven.

X

Nu wordt er op mijn deur geklopt. Op het ogenblik dat ik schrijf dat ik ondanks alles steeds de zoon van mijn moeder zal blijven. Al behoort zij dan ook niet meer tot de levenden. Ik denk aan haar en de tranen komen mij in de ogen. Ik wil juist de gordijnen sluiten als ik dat kloppen hoor. Ik geef geen antwoord. Onnodig mij onder het bed schuil te houden, al tracht men dan ook de kruk van mijn deur om te draaien. Ik heb immers altijd mijn sleutel aan de binnenkant en op slot. Even is het stil. Ik luister naar de passen die zich verwijderen. Maar nog geen twee minuten later klinken er stemmen. Die van de eigenares van mijn hotel-zolderkamer: een harde, zelfverzekerde stem: ‘wanneer een gast zijn deur op slot doet, dan betekent dit dat hij niemand wil ontvangen. Dat moet u begrijpen, Mevrouw.’ En dan Mevrouws stem... mijn God, het is Tante Ghislaine! ‘Hij is mijn zoon, ik wil hem zien. Hij is mijn zoon en heeft mij te gehoorzamen.’ ‘Het gaat mij niet aan, hij betaalt en dat is alles waarmee ik te maken heb. Ik verzoek u beleefd doch dringend hier geen lawaai te maken, daar er mensen zijn die slapen.’ ‘Wat slapen, het is nog geen zeven uur, u herbergt toch zeker geen kinderen?’ Ik grijp meteen weer naar mijn horloge en zet het bij. Nog eens Tante Ghislaine: ‘ik verzoek u...’ En nog eens die onvolprezen eigenares van mijn hotel in de rue Mouffetard: ‘u hebt niets

te verzoeken. U staat hier op mijn grondgebied en als u het niet vrijwillig wilt verlaten, dan roep ik een agent. Het is niet moeilijk er hier een te vinden.' Dan hoor ik niets meer. Ik heradem. Maar ik ben gestoord in mijn werk. Dit intermezzo heeft mij - en wel speciaal omdat Tante Ghislaine er bij betrokken was - geheel uit mijn onderwerp gehaald. Ik heb nu geen rust meer in mijn kamer. Ik ga naar de bakker en koop een brood. Ik sluit mij voor de winkel van de slager aan, bij een rij wachtende vrouwen. Het meisje met de dikke buik staat net voor mij. Men duwt mij tot in haar welige zwarte haar. Het ruikt niet naar parfum, maar naar petroleum. Ik wijk achteruit. 'Au,' zegt een vrouw, 'u staat een etage te hoog, Mijnheer.' Ik houd nu mijn evenwicht tot het mijn beurt is voor de biefstuk. Juist als de slager aan het snijden is wordt er op mijn schouder getikt. 'Waar zit u tegenwoordig?' Ik heb even moeite hem te herkennen. Ik ben nimmer een goed physionomist geweest. Vooral niet als iemand bij de eerste ontmoeting een hoed heeft gedragen en bij de volgende blootshoofds is. Dit is nu het geval. Ik zie donkerblond gekruld haar, en het is moeilijk dat bij die grijze ogen thuis te brengen. Maar ik ken die ogen. De jongen noemt de naam van een café. Ik schrik. Maar ik laat hiervan niets merken. 'U hebt uw halve vulpen op het tafeltje laten liggen,' zeg ik, 'en ik heb de dop gevonden en die er naast gelegd. Hebt u het ding teruggehaald?' 'Neen, het was te laat geworden. Het

zal er wel afgerold zijn en door de kellner weggeveegd, mee op een grote hoop, hoepla, een gat in, naar de rotzooi toe.' Zo spreekt hij. Ik ril.

'Ik woon hier in de buurt,' zegt hij. 'Kom eens bij me. Of zullen we de avond samen doorbrengen? Ergens iets eten? Die biefstuk kan je wel tot morgen bewaren. Het brood geef je dan maar aan een arme drommel.' Het lokt mij wel. Ik ben nu al dagenlang opgesloten en ik heb behoefte om eens te praten. Wij gaan dus samen naar een klein eethuisje in de oude rue du Pot de Fer. Hij kijkt gedurig naar me. Maar hij spreekt niet. 'Dit is mijn auto,' zegt hij eindelijk en wijst op een kleine nieuwe wagen met een rood nummerbord, waarop de letters TTX. 'Betaald met buitenlandse deviezen,' antwoord ik prompt. 'Durf je dat ding hier zo maar te laten?' Ik vraag dat heus niet zonder reden want een paar 'Mouffetardiens' staan er op bijzonder vreemde wijze tegenaan geleund. 'Je moet vertrouwen hebben,' beweert hij, 'anders kan je wel ophoepelen van dit ondermaanse.' Hij blijkt toch minder spraakzaam te zijn dan de eerste keer van ons samenzijn. Hij zegt alleen: 'het is vandaag de sterfdag van mijn liefde. Van mijn eerste liefde.' 'Waaraan is zij doodgegaan?' vraag ik. 'Je moet dit niet alles woordelijk nemen,' zegt hij, 'ik bedoel dat twee jaar geleden mijn eerste liefde kapot is gegaan. Dat wil nog niet zeggen dat zij het leven er bij gelaten heeft. Integendeel. Ze was toen nauwelijks zestien en is getrouwd met de

man voor wie ze mij liet lopen. Maar ze is op haar achttiende verjaardag weer gescheiden. Die dag kwam ze bij me. Ze toonde mij haar bruidsportret. Ze was gekleed in een lange, witte japon en had bloemen in haar haar. Hij droeg een blauw pak en had een snor. Kijk, zei ze, zo doe ik. En ze vouwde de foto dubbel, scheurde hem in tweeën en maakte van haar echtgenoot snippers die ze in de kachel gooide. Nu ben ik weer alleen en wacht op een andere bruidegom. Jij krijgt dus weer een kansje. ‘Begrijp je,’ zei hij toen heel luid, ‘dat woord kans heeft de dood van mijn liefde veroorzaakt. Niets had die liefde tot nu toe gedeerd, noch het idee dat een ander haar omarmde, noch het feit dat ik haar nimmer meer zag. Maar het woord kans gaat niet met liefde tezamen. Dat is als water en vuur. Zij gooide de kans op mijn liefde. Het water dempte mijn vuur. Maar dan ook direct. Het was moeilijk haar mijn plotseling veranderde houding duidelijk te maken. Zij begreep er niets van dat ik haar met haar halve foto letterlijk de deur uitzette. Ze stompte en trapte en schreeuwde. Ze is drie weken lang iedere avond op hetzelfde uur teruggekomen, maar ik heb haar niet binnengelaten. Toen is ze tenslotte weggebleven. Ik heb haar nooit meer ontmoet. Laten we er op drinken.’ Hij vraagt mijn naam. ‘Laten we daar op drinken, Victor,’ herhaalt hij. Hij bestelt een fles wijn. ‘Ik heb ook een sterfdag van een liefde,’ zeg ik, als ik een paar glazen op heb. ‘Was ze jong?’ ‘Ja,

ze was jong.' 'Heeft ze je zonder meer verlaten?' Ik antwoord: 'het was mijn moeder.' Nu zwijgt hij en kijkt zonder te kijken. Eindelijk komen er dan een paar woorden over zijn lippen. 'Ik ben jaloers op je, Victor.' Iets mooiers heeft hij mij niet kunnen zeggen. Nu kan ik hem ook over mijn boek spreken, nietwaar, nu zal er tenminste een zijn die weet wat ik daarboven in mijn hotelkamer uitvoer. Ik ben mij ervan bewust dat ik iets zal prijs geven, dat ik iets ga doen hetgeen een waarlijk groot schrijver nimmer zal doen. Daarom aarzel ik nog even. Maar waarom moet ik als maatstaf een groot auteur nemen? Ik ben maar een student die veroordeeld is thuis te blijven. Ware die geschiedenis met de kellner nimmer geschied dan zou ik immers niet aan een hoek begonnen zijn. Dan zou ik nu waarschijnlijk in het gezelschap van mijn vader verkeren, want het is Zaterdagavond, zo zeide mij die jongen, Valery heet hij.

'Ik ben jaloers op je, Victor,' herhaalt hij. Hij zegt het zo melodieus. Het klinkt als een toonladder. 'Zij heeft nooit over een kans gesproken, nietwaar? Zij was er, meer niet.' 'Ik was eerder bij haar dan zij bij mij.' Deze woorden kies ik expres. Ze zijn bedoeld als aanloop. Dan begin ik over mijn boek te vertellen. Ik heb nog nimmer zo rap gesproken, het lijkt wel of ik er zo snel mogelijk af wil zijn, van deze penibele opgave mijzelve te verraden. En Valery luistert, maar niets in zijn gezicht geeft blijk van waardering of afkeuring. Het wordt een verhaal zonder einde, en ik

voel hoe ik nu eigenlijk pas zuiver tegenover mijn onderwerp sta. Het komt mij zelf maar zeer sporadisch als interessant voor, en tijdens het verhalen word ik mijn eigen criticus. Toch weet ik vooruit dat ik niet in staat zal zijn ook maar een gedachte, een zin van mijn roman af te staan aan deze opdringer. Maar soms lijkt mij het gehele verhaal zo belachelijk, vooral als ik dan eindelijk de moederbuik heb verlaten. Waar heb ik nu iets werkelijks nieuws geschreven? Ik zoek er tevergeefs naar en maak dan ook een abrupt einde aan mijn woorden. Volledigheidshalve voeg ik er nog de laatst geschreven zin aan toe en zeg: ‘ondanks alles zal ik steeds de zoon van mijn moeder blijven.’

Heb ik toch eigenlijk verwacht dat hij bravo zal roepen, een driewerf bravo, zoals dat op concerten gebruikelijk is? Het valt mij wel tegen dat zijn enige reactie is: ‘kellner, afrekenen!’ En als de kellner met zijn vettige blocnote bij ons komt zegt hij nog: ‘afzonderlijk, alstublieft.’ Ik heb gegeten en gedronken wat Valery besteld heeft, en nu voel ik mij werkelijk beetgenomen. Ik laat het natuurlijk niet merken en betaal mijn deel. Dit betekent dat ik de eerstkomende dagen van brood en wijn zal moeten leven. Ik zie dat er in zijn portefeuille bankbiljetten met vier nullen liggen, maar wie kan bewijzen dat deze hem toebehoren?

Ik bemerk onmiddellijk dat de auto verdwenen is. ‘Hier moet hij toch gestaan hebben, nietwaar?’ vraag

ik hem. ‘Mogelijk,’ antwoordt hij, ‘in ieder geval staat hij er niet meer. Ik zal de diefstal opgeven, de verzekering zal de rest wel doen.’ ‘Maar je had het recht niet daar te parkeren, Valery,’ zeg ik, op een verkeersbord wijzend. Hij haalt zijn schouders op: ‘weg is weg en we hebben heerlijk gegeten. Ik zou je nu graag over je boek willen spreken, Victor, zullen we een wandeling maken?’ Hij houdt een taxi aan en zegt tegen de chauffeur dat hij naar de Pont Marie wil. ‘Waarom Valery?’ ‘Omdat het eerste deel van je boek volkomen waardeloos is. Wie stelt belang in jouw voor-geboorte? Dat wat je over je eiland hebt geschreven zou nog iets kunnen worden. Ik wil dat zien, je eiland en er daar met je over spreken.’

Dit lijkt mij de grofste miskenning van mijn gevoelens welke iemand ooit heeft kunnen uiten. Ik zeg: ‘het gaat niet om mijn voor-geboorte, het gaat om mijn moeder die ik volgen wilde. Nooit heb ik dat zo volledig kunnen doen als toen ik nog niet op de wereld was. In het verdere verloop van het verhaal, als ik een oninteressante baby ben geworden, is mij dit - niettegenstaande al mijn pogingen - hoe langer hoe minder mogelijk.’ ‘Ik ben het niet met je eens,’ zegt hij, ‘als je over haar had willen schrijven had je dit niet van jou uit moeten doen. Je had haar zelf moeten laten spreken. Hoe oud ben je?’ ‘Net een en twintig,’ antwoord ik. ‘Ik ben drie en twintig, maar ik voel mij alsof ik tot een oudere generatie behoor. Dat kan je ook wel aan mij zien.’ ‘Inderdaad.

In ieder geval ben je een conformist, en een...' Ik zoek naar een woord om de gesplitste restaurantrekening en de auto-verzekering in op te bergen. Juist houdt de taxi stil, Valery betaalt en wij staan op de brug. aant.

Mijn eiland. Mijn eiland en mijn jeugd. Ik kan het huis zien waar ik het grootste deel van mijn leven heb doorgebracht. De ramen staan open, iemand speelt viool. 'Kijk, daar ben ik opgevoed,' zeg ik. 'Avec au bord du soir nostalgique et drapé, l'ombre de Baudelaire errant sur les quais bleus.'

En hij: 'Roger Devigne.' En ik weer, blij dat ik op een ander onderwerp kan overgaan: 'waar geen kerken zijn, heeft Victor Hugo geschreven, bekijk daar de uithangborden. Interesseren die je?' Valery knikt van ja. Ik voel mij opeens als een gids met een toerist. 'Hoe is het mogelijk,' zeg ik, 'dat je hier zo volkomen onwetend staat. Je bent toch ook een Parijzenaar? Ken je dan niets van je eigen stad, zelfs niet de dingen die je belangstelling hebben?' 'Ik houd van lezen,' antwoordt hij, 'en verder heb ik nog andere genoegens.' Ik vraag mij af welke dat kunnen zijn. Intussen meet ik mij een gids-gezicht aan. Ik herinner mij nog heel goed de wereldtentoonstelling van 1937. Mijn vader had mij toen verschillende malen meegenomen - ik was juist zeven jaar oud - en telkens wanneer er zo'n man of vrouw met een officiële band om de arm op ons afkwam, was hij opzij

gegaan. Op mijn vraag wat of die mensen eigenlijk van hem wilden, was zijn antwoord geweest: de dingen beter weten dan ik zelf doe, mijn jongen, maar dat gaat niet op. Dan houd ik mij liever bij dit boekje. En hij toonde mij een beschrijving. Hieraan moet ik denken terwijl ik Valery wijzer wil maken. Maar wie kan zeggen of hij niet de spot met mij drijft. Wel luistert hij en bekijkt aandachtig datgene waarop ik zijn aandacht vestig. Zo staan wij stil voor numero drie van de quai de Bourbon, het is een vulgaire groente- en kruidenierswinkel. Ik zeg met een stem die niets meer met de mijne gemeen heeft: ‘hier woonde vroeger een koopman die waaiers en zijde, parfum en poeder verkocht. De tijd heeft de waaiers in witte kool, de zijde in koek en de parfum en poeder in sla-olie en azijn veranderd. Het huis is geheel in de stijl van Lodewijk de Vijftiende; bekijk de deur, de omlijsting der ruiten, alles is van hout en bewerkt volgens de...’ Hij maakt de zin af en begint te lachen. ‘Voortreffelijk gedaan,’ zegt hij, ‘ga zo door.’ Nu weet ik bijna zeker dat hij mij voor de gek houdt en ik voel me - voor de tweede keer deze avond - beetgenomen.

We wandelen verder, ik loop dicht tegen de huizenkant uit vrees dat iemand mij zal herkennen. Juist als wij stilstaan ergens op de quai d' Anjou, en ik hem - met enige tegenzin nu - op een uithangbord van 1826 attent maak, waarop geschreven staat ‘Au petit Matelot’, en dat een matroosje voorstelt zittend

op zakken koopwaar en steunend tegen een anker, schuift er iemand langs ons heen. Ik slik: ‘dat anker is mooi, Valery...’ in, want ik herken mijn vader. Hij loopt zeer recht, draagt een zwarte hoed en leunt op een wandelstok. Die wandelstok is niets bijzonders, hij heeft er zelfs drie, maar hij gebruikte ze toch uitsluitend om ermee te zwaaien, en nooit om op te leunen! Ik houd mijn adem in. Hoe kan ik Valery duidelijk maken dat hij moet zwijgen? Het is mij niet mogelijk. Integendeel, hij proest het nu uit van het lachen. Mijn vader kijkt er van om. Ik wend mijn hoofd af, maar ik weet dat er in zijn blik afkeuring moet zijn, omdat de stilte van zijn eiland verstoord wordt door een hinderlijk geluid. Nimmer zal hij kunnen denken, dat ik, Victor, hiervan de oorzaak ben. Ik weet dat wanneer hij mij thans zal zien, ik nooit meer aan mijn roman zal werken. Maar hij ziet mij niet. Want ik beluister het een, twee, drie van de stok, dat steeds verder weg gaat. Tot ik alleen nog maar drie hoor. En dan niets meer. ‘Victor,’ zegt Valery, gelukkig niet te vroeg, ‘je weet er werkelijk wel wat van, dat moet ik toegeven. Maar je vertelt het zo volkomen onbelangrijk dat ik het net zo goed uit een boek had kunnen halen. Als je roman niet wat oorspronkelijker wordt, dan vrees ik dat die voeten van jou voor niets zijn weggeveegd.’ ‘Wat!’ roep ik uit, ‘weet jij daar dan iets van?’ ‘Denk je dat ik blind ben,’ antwoordt hij, en trekt zijn oogleden naar beneden hetgeen hem eensklaps een af-

stotelijk gezicht geeft. ‘Ik heb alleen te goede manieren om op een dergelijk tragisch ogenblik iets te zeggen. Ik begrijp echter niet dat je er niet dadelijk werk van gemaakt hebt ze terug te krijgen.’ ‘Wat moest ik doen?’ fluister ik. Want ik heb niet de moed hardop te spreken. ‘Ze waren verdwenen voor ik het wist. Ik heb de kellner nog teruggeroepen, maar ik geloof dat hij dacht dat ik niet goed wijs was, en om op het terras verder geen herrie te veroorzaken, ben ik toen maar achter mijn lege glas blijven zitten tot iedereen weg was. En ik wil ze niet terug, begrijp je Valery. Want dan zou ik niet verder gaan met schrijven. Ik ben nu pas vijf maanden oud in mijn boek en heb nog heel wat te vertellen.’

‘Stel je dan na die voor-geboorte ook nog je prille jeugd op de voorgrond?’ ‘Ja, natuurlijk, daarin wordt toch immers de grondslag van je geërfde karaktereigenschappen bevestigd.’ ‘Mis,’ zegt hij. ‘In zoverre mis tenminste, dat hetgeen je zegt wel een kern van waarheid bevat. Maar als je klein bent, leef je voor het genoegen van anderen. Die bewonderen in je wat zij aan ongekunsteldheid hebben verloren. Dat krijg je al bliksems gauw in de gaten. En naar de duivel gaan die geërfde karakter-eigenschappen. Je leeft dan alleen nog maar verder op de reactie van die anderen. Word je echter ouder dan kan je eens rustig op die eerste levensjaren terugblikken. Dan kan je die bewonderde ongekunsteldheid naast de gevolgen ervan leggen. Rechts factoren, links factoren en zo

bouw je dan je roman op. Dan herzie je die bewust geleefde kinderjaren. Maar vijf maanden oud is jouw held. Wie interesseert dat? Een sentimentele juffrouw misschien. Maar daarvoor schrijf je toch niet, hoop ik?'

'Je vergist je, Valery, ik wil mijn omgeving volgen omdat ik mijn moeder wil volgen. Ik kan haar toch niet een deel van mijn leven uitschakelen. Ik...'

'Doe wat je goeddunkt, Victor. Ik ben de zoon van een psychiater. Ik weet er heus wel wat van af.' 'En wat ben jezelf geworden, Valery?' Hij antwoordt niet, gaat met mij naar een taxi-standplaats, stapt in en sluit het portier voor mijn neus.

De métro is al dicht en ik moet dus naar huis lopen. Als ik in de rue Mouffetard terugkom is het leger vuilnisemmers-jagers reeds in volle gang. Ik ga mijn kamer binnen en schrijf de gevarieerde ervaringen van deze avond in mijn boek.

XI

Als je klein bent leef je voor het genoegen van anderen, heeft Valery gezegd. Had hij eigenlijk geen gelijk? Ik was om maar iets te noemen, reeds als baby buitengewoon vies uitgevallen. Kwam er iemand met zijn mond te dicht bij mij, dan keerde ik instinctief mijn hoofd om. Natuurlijk waren al die monden sterker dan de spieren die dit hoofd moesten draaien, en voelde ik dus toch verschillende malen per dag iets weeks en vochtigs tegen mijn wang. Alleen mijn vader maakte op deze monden-manie een uit ondering. Hij speelde wat met mijn handen en keek in mijn ogen tot ik ervan begon te knipperen. Al die zoeners, mijn moeder, Josette, ja, zelfs Mickey en wie nog al meer, hadden verschrikkelijk veel pret om mij. Ze zeiden vaak: ‘wat moet dat later worden, als hij nu al zo bij de hand is.’ Iedereen lachte om me. En ik deed echt mijn best zo gewoon mogelijk tegen hen te zijn.

Ik woonde nog steeds helemaal alleen in die grote kamer. Ook werd ik daar gewassen. Eindelijk nam mijn moeder mij dan eens mee naar de badkamer. Ik had onmiddellijk sympathie voor dit witte vertrek. Alles glom er en er was een groot bad en een klein bad en nog een kleiner bad, en het was er veel warmer dan bij mij. Daarom vatte ik kou, begon te hoesten en kreeg keelpijn. Dit werd de aanleiding dat ik nu eindelijk eens ergens anders kon slapen. Mijn bedje

- want ik had mijn wieg inmiddels verlaten - werd naast dat van mijn ouders gezet. Ik vond het heerlijk, en terwijl zij ervan overtuigd waren dat het de koorts was die mij verhinderde te slapen, bleek het uitsluitend nieuwsgierigheid te zijn. Want ik was heel gelukkig mijn moeder een nacht te kunnen nagaan, daar hiervan overdag buitengewoon weinig kwam. Dan prutselde ze te veel aan mij en werd ik dus aldoor gestoord.

Nu kleedde zij zich voor mij uit, heel vlug deed ze dat, opeens stond ze tussen een hoopje zijde, naakt. Het was de eerste maal dat ik haar buik aan de buitenkant zag, er was een klein gaatje en ik vroeg mij af, of als je zin had je daardoor weer terug kon kruipen.

Toen deed ze weer iets anders rose aan, verdween in de badkamer, kwam terug en stapte in bed. Mijn vader lag er al lang in. Zijn grijze jasje hing over een stoel en hij had zijn handen onder zijn hoofd gevouwen. Hij zei tegen mijn moeder: ‘weet je hoe laat het al is, Heleen?’ ‘Wat doet dat er nu toe,’ antwoordde ze, ‘ik houd van lang opblijven. Ik belet jou toch ook niet vroeg naar bed te gaan.’ Ze nam een boek, trok haar knieën op en begon te lezen. ‘Zou je dat vanavond nu wel doen, het licht kan toch schadelijk zijn voor Victor.’ Ze richtte zich even op. ‘Hij slaapt,’ zei ze toen. ‘En je zegt zelf altijd dat hij maar jong aan alles moet wennen. Dan kan hij later tegen een stootje. Maar laat ik dan ook maar gaan

slapen. Dit boek boeit mij toch niet.' Zij bedoelde: ik heb toch geen rust. Ze trok dus het licht uit, maar de maan kon zij niet uitdoen. Die scheen door de brede vensters zonder overgordijnen, de maan van het Ile Saint-Louis. Op onze wandelingen was hij afwezig. Ik kon nog niet spreken, maar wees soms met mijn vinger naar de lucht. 'Een vogel?' vroeg mijn moeder dan. Zij begreep me niet. Of: 'wat een mooie vliegmachine, hè?' Nooit bracht ze mij de maan en nu die er dan eindelijk was om met me te spelen, had ik geen tijd. Want ik moest luisteren naar het gesprek dat zich tussen mijn moeder en vader ontwikkelde.

Moeder: 'als ik het nog eens over moest doen, zou ik nooit meer trouwen.'

Vader: 'heb je het dan zo slecht?'

Moeder: 'buitengewoon goed zelfs, maar een beetje vervelend. Je weet de ene dag al wat er de andere zal komen. Er zijn geen verrassingen meer.'

Vader: 'en je zoon?'

Moeder: 'mijn zoon? Die zou er ook zijn als ik niet getrouwd was.'

Hierop trok mijn vader met een ruk het licht aan. 'Wat zeg je, Heleen? Meen je dat?' Hij deed werkelijk of hij nog nooit had gehoord van een ongetrouwde vrouw met een kind. Hoe hij ook passen en meten zou, een dergelijke maatschappelijke afwijking zou nimmer een plaats vinden in zijn levenshokje (een soort etensbakje van een hond, waarvan de zijkanten

met bekende spreuken en wijsheden waren behangen). ‘Schrik maar niet, lieverd,’ zei mijn moeder, ‘ik ben immers getrouwd. En heel gelukkig.’

Toen trok zij weer aan het licht. Het leek warempel wel een spelletje. Alleen de maan deed niet mee. Die wachtte nog altijd op mij. Hij maakte het mij mogelijk om te zien hoe mijn moeder haar arm om mijn vaders hals legde. Hij zuchtte van plezier. Zij lachte zachtjes. Op dat ogenblik kriebelde het in mijn keel en begon ik te hoesten. Er werd geen acht op geslagen. Ik hoestte nog eens tot de bijdrage tot mijn vorming als mens, overbodigheid genaamd, mij waarschuwde dat het geen zin had daar verder mee door te gaan. Ik liet dus mijn spelende, ja stoeiende ouders met rust, keerde mij om en ging rustig slapen.

Spoedig hierna gingen mijn vader en moeder op reis. Ik bleef alleen thuis met Josette. Zij vierde met mij mijn eerste verjaardag. Zij nodigde de concierge uit om een stuk van de ver jaarstaart te komen eten. In het midden prijkte een lichtblauw kaarsje. De concierge zei: ‘het is een lief kind voor zijn leeftijd, maar vlug is hij niet.’ Josette antwoordde: ‘hij begrijpt meer dan u denkt. Blaas maar, Victor.’ Het vlammetje ging werkelijk weg door mijn vleugje adem. Het nam mijn eerste levensjaar met zich mee. Ik begon ervan te huilen en Josette trok mij in haar armen. Mijn vader en moeder bleven heel lang weg. Zo nu en dan legde Josette een gekleurde ansicht in

mijn handen en zei: ‘kijk, daar zijn ze nu, die lieve ouders van jou. Heel ver weg, en God geve dat ze behouden weer naar huis keren.’ Josette ging veel met me uit. Ze zette mij dan in mijn wagen en bleef met me op de kade staan. Zijzelf leunde tegen de stenen wal, soms ook nam ze een vouwstoeltje mee. De zon scheen op het water en de boten. Vaak trok zo'n boot voorbij en ik keek hem na, en schreeuwde wanneer er niets meer van te zien was. Josette kende heel wat eilandbewoners, die haar om beurten aanspraken. Zij keken naar mij en lachten. ‘Hij groeit als kool,’ zei er een, en een ander: ‘hij heeft prachtige ogen en een zeer bijzonder voorhoofd.’ Ik vond dit alles maar dom en vervelend. Ik trapte met mijn benen, want ik kon nog steeds niet lopen. Mijn rare, losse voeten hielden mij zelfs niet staande.

Maar toen ze dan eindelijk besloten hadden mij overal heen te brengen, werkten ze voortreffelijk. Ik was al meer dan anderhalf jaar oud. Ik had mij weken en weken aan stoelen en tafelpoten vastgehouden, maar op een ochtend - ik was helemaal alleen in mijn kamer - waagde ik de sprong van de ene poot naar die andere aan de overkant. Ik waggelde, viel, stond weer op en bereikte mijn doel. ‘Mama,’ riep ik, ‘Mama.’ Zij kwam de kamer binnen. ‘Mama,’ zei ik en begon opnieuw. O, ze wilden weer, die voeten, ze sleepten mij nu zelfs nog veel verder en ik kon niet meer ophouden, ik ging van rechts naar links, zocht

even steun bij mijn moeders been, liep nog verder en toen terug. Een wereld opende zich voor mij, een nieuwe wereld, want alles wat tot nu toe onbereikbaar leek kon ik opeens grijpen. Hoe lang het nog zou duren voor ik de maan te pakken zou hebben dat wist ik niet, maar mijn moeder zou mij niet meer ontglippen! Toen zij dan ook de kamer wilde uitgaan, dribbelde ik achter haar. ‘Neen, hier blijven, Victor,’ zei ze. Ik keek haar vrolijk aan en huppelde weer terug. Als mijn voeten moe werden liet ik mij over het parket glijden. Het was heerlijk. Reeds spoedig kon ik zelfstandig mijn kamer verlaten. Wanneer de deur tenminste open was. Maar als ze hem op slot hadden gedraaid begon ik op een dergelijk onaangename wijze te schreeuwen, dat een onzichtbare hand aan de buitenkant hem vanzelf weer opende en de doorgang voor mij vrij maakte. Ik zag nu eindelijk eens de keuken en ik moet zeggen, het beviel me daar best. Er was een fornuis waar ik niet te dicht bij mocht komen. Dit begreep ik niet en op een dag deed ik het toch. Ik verbrandde mijn rechterscheen. Het litteken is nog te zien.

Ook in mijn vaders kamer kwam ik. Hij zat altijd achter een bureau waarop allerlei gekleurde mappen lagen. Hij tilde mij dan op en zette me in een fauteuil, juist tegenover hem. Soms sprak hij hardop, niet tegen mij, maar tegen het papier. Dat papier antwoordde nooit. Eenmaal werd hij hier zo boos om, dat hij het verscheurde.

Dan was er ook nog een kamer met een piano en boven, waar ik na een paar maanden mijn speurtochten voortzette, waren nog zoveel vertrekken. Ik speelde daar temidden van oude meubels, en het leven was goed. Van alle bijdragen tot mijn vorming als mens overheerste nu mijn machtsgevoel, en ik was van plan van de ondergeschiktheid zo snel mogelijk afstand te doen. Dat bleek wel moeilijk, want bij het wassen en kleden, ja zelfs bij het eten, had ik nog andere handen nodig dan die twee van mij. Op andere voeten echter heb ik nimmer aanspraak behoeven te maken, en dit zou ik nu zelfs nog niet doen.

Op mijn tweede verjaardag kwam er weer een taart, ditmaal met twee lichtblauwe kaarsjes die ik in de aanwezigheid van mijn ouders weigerde uit te blazen. Toen kwamen ook dan eindelijk de woorden. Andere woorden dan Mamma en Pappa en Josette en Mickey. Woorden die je naast elkaar kon zetten. Maar wat kon mij de volgorde schelen, als iedereen toch begreep wat ik wilde. Als ik bijvoorbeeld niet eten wilde, zei ik: ‘geen zin, Victor,’ en wanneer ik uit wilde: ‘kijk straat.’ Ik werd telkens verbeterd en men vroeg dan: ‘waarom zeg je het nu niet eens goed, jongetje?’ Dan zei ik het expres nog slechter. Ik zong verder zonder wijs en niemand wist wat ik met die liedjes bedoelde. Dat hoefde ook niet, het was voor mij slechts een uiting van vreugde. Ik groeide nu vlugger dan de jonge bomen die voor ons huis waren geplant, en het streepje op de muur ging van

maand tot maand naar boven toe. Op de weegschaal in de apotheek werd het koperen gewicht telkens verder geschoven, en de kledingstukken in mijn kast werden soms verwisseld, voor ik ze nog ooit gedragen had. Het bedje dat mijn wieg reeds had verdrongen werd door een groter vervangen. Mijn beker veranderde van onbreekbare materie plotseling in breekbaar aardewerk, en steeds waren er minder handen nodig om mij bij het een of ander behulpzaam te zijn.

Met mijn voeten en met mijn woorden hield ik mijn moeder zo lang als het mij mogelijk was, gevangen. Het leek wel of ook mijn ogen met deze groei meegegroeid waren: ik zag nu alles duidelijker. Het leek wel of ook mijn oren met deze groei meegegroeid waren: ik hoorde nu alles klaarder. Wat de mensen mij zeiden kreeg zin, wat mijn moeder zeide werd een openbaring.

Alleen, wat Josette mij vertelde, vervulde mij meermalen met afgrijzen. Zo zelfs, dat ik er 's nachts niet van kon slapen. Als mijn moeder een paar dagen afwezig was, nam Josette mij mee naar de kerk. Zij leerde mij hoe een kruisje te maken en stil te zitten, wanneer zij haar gebed verrichtte. Na afloop van de mis liet zij mij de beelden in de kerk zien. Onder de heiligen was er een met een tobbe, waarin drie kinderen lagen die hun smekende handen naar hem ophieven. ‘Dit is Sint Nicolaas,’ zei Josette, ‘de beschermheilige van de kleine kinderen. En wel speciaal van de kinderen in Holland, heeft je moeder

mij gezegd.' 'Dag Sint Nicolaas,' zei ik, en maakte weer een kruisje. Toen nam Josette mij mee naar een parkje dat rondom de oude kerk lag. Voor ons joegen kinderen duiven op. Ik had graag mee willen doen maar Josette zei dat ik naar haar luisteren moest. 'Beter opjagen dan vangen,' voegde ze er nog aan toe, 'trouwens die stadsduiven zouden toch te hard zijn om te braden. Het zijn andere dan die van ons eiland. Maar dat is het niet, wat ik je zeggen wil, Victor. Dat beeld van Sint Nicolaas, dat ik je zojuist heb laten zien, daar zit een hele geschiedenis aan vast. Luister goed. Ik zal het je precies zo vertellen, als je moeder het mij heeft gedaan. Op een avond kwamen drie kleine kinderen bij een slager om onderdak vragen. Ze waren verdwaald. Kom binnen, zei de slager. Nauwelijks echter waren ze in de winkel, of hij doodde ze alle drie met zijn scherpe mes. Toen zoutte hij ze in en legde ze in een tobbe. Daar bleven ze, zeven jaren lang. Veel later kwam, weer op een avond, Sint Nicolaas bij die slager. Hij legde drie vingers op de vleeskuip en het eerste kind zei: ik heb geslapen... het tweede: ja, ik ook... En het derde zei: ik dacht dat ik in een paradijs was... Zo bracht die heilige ze tot het leven terug...' 'Maar ze waren toch zout, Josette,' zei ik, 'ging dat er dan weer af? En die slager, pakte die dan niet meer zijn mes?'

Ja, 's nachts kon ik hiervan niet slapen. Ik had het niemand verteld. Op een keer werd ik zo bang dat ik in het donker drie trappen naar boven ben gelopen,

naar Josettes kamer toe. Ik hoorde een vreemd geluid. Josette was toch wel alleen? Ik keek om de hoek van haar deur. Tussen haar geopende lippen steeg een zucht op en waaide een snurk-bries die mij nog banger maakten dan de vleeskuip met de vermoorde kindertjes. Ik stond minutenlang als vastgenageld naar haar te luisteren.

Toen barstte ik in tranen uit en holde in het donker de trappen weer af. Ik huilde niet omdat ik treurig was, maar was treurig omdat ik huilde.

XII

Ons eiland bood gedurende alle jaargetijden veel gelegenheid buitenshuis door te brengen. Reeds alleen een wandeling langs de kade, zo onder die hoge bomen, bracht het gevoel verre van de stad verwijderd te zijn. Mijn moeder tilde mij dikwijls op en zette mij dan op de stenen wal, zodat ik in het water van de Seine kon kijken. Ik vond dat buitengewoon prettig. Er kwamen veel boten langs en ik volgde die tot ze helemaal uit het gezicht verdwenen waren. Er was altijd dadelijk weer een andere en zo ging het maar door. Ook de tint van het water veranderde gedurig. Ik kon er nog geen naam aan geven, maar ik zag duidelijk het verschil en juichte van vreugde als het paars weer naar boven kwam. Ik vond dat toch zo grappig, maar mijn moeder bemerkte dat pas toen er eens, een week lang, geen zon scheen en ik haar vroeg waarom de kleur van haar hoedje niet meer in het water lag. Eerst begreep zij me niet en toen zoende ze mij, inplaats van dadelijk te antwoorden. Later vertelde ze mij over de zon, en het licht dat daar uitstraalde. Ik luisterde en deed net of ik blij was dat ik er nu alles van af wist. Dat stemde haar weer blij, en zo waren we beiden gelukkig. Het hinderde mij echter dat ze mij, wanneer ik op dat stenen muurtje zat, zo stevig vasthield. Ik trachtte altijd haar handen los te maken, maar ze zaten als een gesloten ketting om mij heen, en dat is dan ook wel de reden geweest dat

ik op een dag weigerde nog in de Seine te kijken. ‘Later, als ik groot ben,’ zei ik. ‘Maar je bent al groot,’ antwoordde ze.

O, die moeder! Ze wilde mijn ledematen wel uitrekken om mij van kleuter in jongetje te veranderen. Daarom lichtten haar ogen ook zo bij elk onverwacht woord dat er over mijn lippen kwam. ‘Hij zal goed kunnen leren,’ zei ze dan. Mijn vader lachte er om en vond dat wij maar moesten afwachten wat er van mij terecht zou komen. Ik trok mij er ook niets van aan en leefde rustig door want ik verliet zelden het stille eiland. Ik speelde tussen stenen en zand, holde soms in een parkje, wandelde dan weer keurig aan de hand van mijn vader door de smalle rue Saint-Louis en l'Ile of dronk met hem ergens aan een toonbank een glaasje rood. sap. Ook deed ik dikwijls boodschappen met Josette en ik moest dan de slager goedendag zeggen wat ik steeds weigerde. Zijn vingers waren rood en opgezwollen, en overal zaten bloedvlekken die hij aan zijn gore jas afveegde. Ik dacht dan aan de heilige Sint Nicolaas, en wilde hem roepen om mij te verlossen, maar mijn lippen waren vastgeplakt. ‘Kom nu,’ zei Josette die niet goed raad wist met haar houding, ‘kom nu, Victor, als die mijnheer zijn hand uitsteekt, betekent dit dat hij je groeten wil.’ Ik knikte, maar maakte verder geen enkel gebaar. Eenmaal zelfs slaagde ik erin weg te lopen.

Ik verschool mij in een van die oude huizen van de rue de la Femme sans Tête. Terwijl ik daar stond te

wachten op Josette die mij natuurlijk vinden zou, leek het of het beeldje van die vrouw zonder hoofd, waarop ik mijn ogen hield gericht, heel dicht naar mij toe kwam. Ik was helemaal niet bang. Integendeel, ik zong: mensje, wat moet jij nu toch met een glas in je hand doen, als je niet eens een mond hebt om te drinken? Intussen begon het te regenen en ik bleef maar staren naar dat glas, dat nu bijna tot mijn lippen reikte. Hoe zou regen smaken? Ik stak mijn tong uit en stond opeens midden op straat. Een vrouw zei: ‘wat je daar doet is heel gevaarlijk,’ en ze maakte mij aan het huilen. ‘Hoe kom je hier zo alleen?’ vroeg ze, ‘weet je niet meer waar je woont?’ Zij trok een paar rimpels in haar voorhoofd. Welk gezin op het eiland had nog zo een klein jongetje? Maar wat drommel het was toch niet het neefje van... ‘Natuurlijk,’ zei ze, ‘je lijkt sprekend op je oom in de rue St.-Louis en l'Ile. Ik zal je terugbrengen.’ En ze pakte me bij de arm.

Toen zag ik Josette de hoek van de straat omkomen. Ze zocht mij en riep iets wat ik niet verstond. Ik voelde mij de overwinnaar, rukte mijn arm los, staakte onmiddellijk mijn huilen en verschool mij weer in het oude huis. Te laat! Zij had mij al gezien. Maar inplaats van blij te zijn dat ze me teruggevonden had, gaf ze mij in het bijzijn van die vrouw een pak op mijn broek. Direct hierna tilde ze mij op, suste me en liet mij de rozenzeepgeur snuiven die uit haar boezem welde. Toen ik nog niet ophield te schreeuwen beloofde ze, mij diezelfde middag nog mee naar

het Luxembourg te nemen. De naam zei me niets, maar volgens Josette was het een prachtige tuin met een vijver. Het toeval wilde echter dat mijn moeder juist het plan had opgevat wat tijd aan mij te besteden. Zij deed dat namelijk bij vlagen. Soms bemoeide ze zich wekenlang niet met mij, en dan had ik natuurlijk de grootste moeite haar te volgen. Ik was nu immers te oud om achter haar rokken aan te lopen. Ook klaagde ze er over dat ik zo treuzelde met mijn eten, maar zij vermoedde niet in het minst dat zijzelf hiervan de oorzaak was. Want ik moest toch zoveel verloren tijd inhalen en haar dus extra gadeslaan en naar haar luisteren. Ze kon immers elk ogenblik weer verdwijnen tot de volgende vlaag.

Maar ach, die arme Josette. Ze trof het werkelijk niet, en al zei mijn moeder dan ook: ‘natuurlijk zal ik hem niet teleurstellen en doen wat jij hem hebt beloofd...’ toch sloeg zij de deur van de eetkamer hard achter zich dicht: teken der opperste ontevredenheid.

Wanneer ik met mijn moeder uitging kleedde ze mij altijd zelf aan. Ik mocht dan kiezen en dat vond ik prettig, want ik koos met haar ogen: een heel lichte kleur en witte schoentjes, ik wist dat ze daar van hield. Hoewel het in de kringen die mijn vader frequenteerde mode was de kinderen witte handschoenen aan te trekken, heeft mijn moeder hier toch nimmer aan medegedaan. Ik was er blij om want ik

hield ervan met mijn vingers de dingen aan te raken, en er met mijn nagels over te krabben. Maar wat nu die witte schoentjes betrof: iedere keer als mijn moeder ze mij aantrok, begon ze hard te lachen. Ze had namelijk de grootste moeite die rare, losse voeten van mij er in te wringen. ‘Je ziet er gelukkig niets van als je gekleed bent,’ zei ze, ‘en daarbij, je bent een jongen, en heus mooi genoeg om door het leven te komen.’

Het gebeurde niet dikwijls dat ik naar de stad toeging. En als het al eens een enkele maal geschiedde dan werd ik in mijn vaders auto opgeborgen. Voorin, tussen mijn ouders geplakt zat ik dan, als een stuk kostbare bagage, en een gevoel van misselijkheid veegde de straten schoon van alles wat voor mij belangrijk had kunnen zijn. Deze keer echter nam mijn moeder niet een, maar zelfs twee autobussen. Dit vervoermiddel schonk mij, zoals alle kleine jongens overigens, de heerlijkste dromen voor een verre toekomst. Ikzelf wilde bestuurder worden, mijn moeder moest de kaartjes knippen en mijn vader de passagier zijn. ‘Waarom laat je je vader ook niet wat doen?’ vroeg mijn moeder. ‘Hij werkt al altijd,’ antwoordde ik. ‘Neem dan tenminste wat meer passagiers,’ raadde zij me aan. Dit weigerde ik. Ik wilde de familie bij elkander houden. Dat gevoel van verbondenheid met mijn ouders heb ik tot de dood van mijn moeder gehouden. Elke vreemde bedierf volgens mij de atmosfeer. Want hoe zou die vreemde terzelfder tijd op ons

drieën ingesteld kunnen zijn? Met eigen vrienden wilde ik alleen zijn, op die van mijn moeder was ik jaloers, de vrienden van mijn vader waren belachelijk. Een prachtig onderwerp voor een nieuwe roman! Als deze bijvoorbeeld niet afkomt kan ik beginnen aan: ‘De Ridicule Buitenkant van mijn Vader’. Want het gebeurt nu telkens dat ik mij onder het schrijven afvraag, of ik mijn boek wel tot een einde zal kunnen brengen. Onafhankelijk ervan of het een goed dan wel slecht einde wordt, als het er maar een zal zijn. Ook vraag ik mij ernstig af wat het de lezer tenslotte schelen kan, dat ik destijds een afkeer had van een volle autobus als ik zelf de bestuurder zou zijn of dat ik, zo onder het rijden en naast mijn moeder gezeten, gedurig naar buiten keek - schoentjes van, en niet op de zitting, Victor - en haar van alles wees.

Toen wij weer op de begane grond stonden, liep zij met mij door een van de hekken het Luxembourg in, en zo trots dat het wel leek of zij die grote tuin zelf gemaakt had. Eerlijk gezegd, het imponeerde me daar buitengewoon. Op alle banken zaten breiende vrouwen en daarnaast speelden kinderen. Maar mijn moeder wandelde verder. In een soort koepel werd muziek gemaakt en daar bleef ze even staan, uitsluitend om te zien of ik luisterde. Maar wanneer ik niet had willen luisteren, wat had ik dan moeten doen? Want het geluid was zo sterk dat het van mijn hand tot die van mijn moeder over-trilde. Dus hield ik haar stevig vast, want ik was ervan overtuigd dat

één trommelslag in staat zou zijn - indien ik los van haar stond - mij voorgoed van haar te scheiden.

In de vijver lieten kinderen boten varen. Er werd voor mij ook een gehuurd, maar ik was te klein en kon het ding niet van de wal krijgen. Toen ging mijn moeder op de stenen rand zitten en stootte met een stok het bootje ver het water in. Ze lachte van pret en het was net of ik met een ander kind aan het spelen was. We amuseerden ons zo goed samen dat zij de tijd vergat en de man die de bootjes verhuurde ons moest waarschuwen dat het park gesloten zou worden. Het was een heerlijke middag. Toen ik later vele malen alleen door het Luxembourg heb geslenterd, heb ik daar dikwijls aan teruggedacht. Iedere beweging van mijn moeder kon ik mij nog herinneren: ze was snel, neen, ze was rap, en haar handen hadden zo vol zelfvertrouwen de manoeuvres met de stok uitgevoerd, dat het bootje nimmer voor zijn tijd weer op de kant was gestrand. Ik heb heel vaak het spel van andere kinderen gadegeslagen. Onlangs zelfs nog, juist voordat ik op dat ongelukkige café-terras terecht ben gekomen. Maar nooit heb ik moeders kunnen ontdekken die zo echt meededen als die van mij. Toen wij dus samen het hek van het Luxembourg weer uitgingen - we behoorden tot de laatste bezoekers van die dag - zei ik haar dat ik blijven wilde. ‘Dat kan niet, Victor.’ ‘Waarom niet?’ Waarom niet, waarom wel, dat vroeg ik iedere dag van de ochtend tot de avond. Mijn moeder antwoordde: ‘omdat de

tuin nu weer aan de mannen van het verleden behoort. Alleen aan hen...'

Het heeft vele jaren geduurd voor ik begrijpen kon wat zij hiermede bedoeld had. Niet de school, maar het eigen verlangen in oude tijden te wroeten - eigenschap die ik van haar heb meegenomen - heeft mij nader gebracht tot die mannen van het verleden. Ik zou natuurlijk moeten beweren dat ik, om hiertoe te geraken, heel wat boeken heb doorgewerkt. Ja, ik heb er over gelezen, en toch, ik zou dit zo graag willen ontkennen omdat mijn belevenis sterker is geweest dan welke documentatie ook maar zijn kon.

Ik heb mij daarom toen ik nog leerling was van het lyceum, op een avond in het Luxembourg laten opsluiten. Er was werkelijk geen buitensporige moed voor nodig, want ik had heel goed van te voren overdacht waar ik mij precies verschuilen wilde. Ik had doodgewoon een heel dikke boom uitgezocht die mijn magere lichaam als het ware verslond. Bovendien wist ik dat ik lenig genoeg was om later over een van de hekken te klimmen, en er veilig en wel weer uit te komen.

Wilde ik nu gaan beleven wat ik voordien gelezen had, of las ik nu pas wat ik zelf beleefde?

De eerste die ik ontmoette was Diderot. Hij was gekleed in zijn redingote van grijze peluche, met gescheurde manchetten. Hij had voorts die wonderlijke

jas op zij dicht gespeld, en droeg zwarte wollen kousen die met wit garen waren gestopt. Ik liet hem voorbijgaan en keek hem na, een trieste figuur. Toen kwamen vervolgens Jean-Jacques Rousseau, die al wandelende Virgilius las; Leconte de Lisle, Sainte Beuve, George Sand, Delacroix, Watteau, Frédéric Chopin en nog vele anderen die ik in mijn verbijstering niet zo spoedig kon herkennen. Ze dwaalden allen rond, en ze gingen onder als de zon van die dag. Op het laatst zag ik nog slechts hun schimmen. Er was ook geen tijdperk meer, er was alleen het zinnetje van mijn moeder, dat zij tegen mij had uitgesproken in mijn vijfde levensjaar, toen de hekken van het Luxembourg zich achter ons sloten.

Naast de Fontaine de Médicis, in de buurt van de muziektent die mij destijds een koepel toescheen, voegde ik mij bij een groep jongeren, met breedgerande hoeden en zeer gecompliceerde dassen. Zij waren vergezeld door mooie, jeugdige vrouwen. Zij allen keken naar de zonsondergang, spraken niet, en het leek wel of zij met het park tezamen zouden inslapen. Zo nu en dan hoorde ik gefluister van stemmen. Iets verder zat een soldaat op een bank. Ook hij had een vrouw bij zich.

A l'ombre d'un sylvain de marbre démodé
Et sur un banc perdu du jardin solitaire
On voit une servante avec un militaire... aant.

XIII

Ik bracht een groot deel van de dag liggende op mijn bed door. Als het kamermeisje klopte om de boel te doen, antwoordde ik dat ik zelf wel zou opruimen. Soms ook liet ik haar binnenkomen. Zij was breed en had kastanjebruin haar dat op haar rug danste. Ze miste een hoektand, en ik zei dat ik dat jammer vond. Hierop beweerde ze dat ze dit zo spoedig mogelijk in orde zou laten maken. Meestal echter kwam ze niet alleen, maar in gezelschap van haar zoontje. Het kind was precies zo oud als ik toen ik voor de eerste keer met mijn moeder naar het Luxembourg was gegaan. Ik vroeg hem of hij het park kende. Hij knikte van neen. ‘Hij is nog niet veel verder geweest dan zijn straat,’ zei de vrouw. ‘Wie moet hem mee uitnemen? En trouwens, hij heeft nog de tijd...’ Haar man werkte ook en dus bracht zij het kind maar de hele dag naar school. Hij kon er zelfs eten en 's middags slapen. ‘Vind je het daar prettig?’ vroeg ik weer. Hij knikte nog eens van neen. ‘Wat vind je dan prettig?’ ‘Weet ik niet,’ sprak hij eindelijk. ‘Laat hem een beetje bij me,’ zei ik tegen zijn moeder. ‘Misschien brengt hij me wat inspiratie.’ Zij stemde toe, want ze begreep me: ‘de een komt hier om te beschilderen en de ander om te beschrijven,’ merkte ze nog op.

Het jongetje had er ook niets op tegen. Hij ging op de rand van mijn bed zitten en pluisde de wol uit de deken. Ik deed eerst mijn ene oog dicht, weer open,

en toen mijn andere, en niet weer open. Hij keek mij aan maar lachte niet. Hierop begon ik hard te hoesten en vertrok mijn gezicht in een grijnslach. Hij echter had geen enkele reactie, noch van plezier, noch van misnoegen. Vervolgens bootste ik allerlei dierengeluiden na. Daar werd hij eindelijk vrolijk van. ‘Houd je van je moeder?’ vroeg ik hem. ‘Ja.’ ‘En waar nog meer van?’ ‘Van koek.’ ‘Hoe oud is je moeder?’ ‘Negen jaar.’ ‘Houdt ze van jou?’ ‘Ze geeft mij koek als ik lief ben.’ ‘En wat nog meer?’ Hij dacht even na. ‘Meer niet.’ ‘Heeft ze veel kleren aan?’ vroeg ik weer. ‘Een jurk.’ ‘Is dat alles?’ ‘Weet ik niet.’ ‘Waarom werkt ze?’ Hij ging voor mij staan, keek in mijn ogen en zei: ‘ik vind jou vervelend. Heel vervelend.’ Ik sprong mijn bed uit, deed de deur op slot en trok de sleutel er uit. Hij zag het en wilde gaan schreeuwen. ‘Houd je mond,’ zei ik, ‘ik wil eerst weten waarom je mij vervelend vindt.’ ‘Om toch, omdat je zoveel vraagt. Daarom. En ik zeg toch lekker niks.’

Toen maakte ik de deur weer open en liet hem uit, zoals men een hondje uitlaat. In... ik zeg toch lekker niks... lag alles verborgen. Het werd mij opeens duidelijk dat hetgeen ik op zijn leeftijd had gesproken, van generlei betekenis is geweest. Wat ik verzwegen had, dat had zich echter opgehoopt. Propvol zat ik dus, en elk woord dat ik nu uitte was een natuurlijk gevolg van mijn kinderjaren. Stellig, ik drukte mij beter uit dan een vier- à vijfjarige gewoon is te doen, maar wie kan bewijzen dat die vier- à vijf-

jarige niet reeds de jeugdige eigenaar van mijn huidige gedachten is geweest? Zou Valery dan toch gelijk hebben, en was het dan werkelijk verloren tijd mijn hoofd zo te pijnigen om er herinneringen uit op te vissen? Het leek wel of dat net waarin mijn jeugdsouvenirs geworpen waren, hoe langer hoe meer gaten vertoonde. Want des te verder ik kwam, des te minder wist ik nog.

Ik zou het moeten opgeven, dat voelde ik, al wilde ik mij ook tot het laatst hiertegen verzetten. En hoe zat dat nu eigenlijk precies met die weggeveegde voeten? Als Valery niet zijn vulpendopje had verloren zou het immers nooit zijn gebeurd. Dan was ik nu al weer een heel eind verder geweest met mijn studie. Of als de bezem die dag zoek was geraakt, of de kellner in een ‘laat maar waaien’ stemming? Of als alle bezoekers nu opeens allemaal erg netjes waren geworden en de grond schoon hadden gelaten? Een gewone samenloop van omstandigheden, het moest zo zijn, maar het vreemde is dat ik mij niets herinnerde, noch wat er van tevoren, noch wat er vlak daarna was gebeurd. Precies zoals mensen reageren die een autoongeluk hebben gehad. En bestond mijn manuscript eigenlijk wel?

Ik keerde mij om en zag op tafel het papier liggen, vele, dichtbeschreven vellen. Met een wit ernaast...

‘Honger?’ riep weer de vrouw aan de overkant. Ik probeerde juist haar rookwolkjes te tellen, maar in-

plaats van zeven schreeuwde ik terug: ‘ja!’ ‘Wat let u,’ riep ze weer. ‘Niets,’ antwoordde ik, en ik liep de trappen af en aan de andere kant van de straat weer op. Dat waren stoffige trappen, ik vernielde onderweg spinnewebben. Zij stond in het portaaltje op mij te wachten. ‘Daar is ie!’ riep ze, ‘heb je ooit.’ Het bleke meisje met de dikke buik kwam aangelopen. ‘Wat een vent,’ zei ze weer, en tegen mij: ‘waar kom jij vandaan?’ ‘Van de overkant,’ antwoordde ik, ‘uit het hotel.’ ‘Neen, dat bedoel ik niet, waar is je huis? Je bent toch niet in dat hotel geboren?’ ‘Misschien wel,’ zei ik. ‘Hoe het ook mag zijn, een bleekscheet ben je,’ zei de vrouw, ‘en ik zal je wat te eten geven.’ Ze schoof een stoel bij de tafel, legde een krant er op en schepte iets uit een pan. Het was een soort haché, maar de smaak was mij vreemd.

Men kan hier moeilijk nog over eten spreken, ik vrat. Na het derde bord bedankte ik voor het vierde. Ik vroeg wat ik haar schuldig was. ‘Als je geld had zou je er zo niet uitzien,’ zei ze. ‘Hoe oud ben je?’ ‘Een en twintig,’ antwoordde ik. Het meisje keek mij nauwlettend aan. ‘Spreek je de waarheid?’ vroeg ze. ‘Waarom zou ik liegen, ik ben geen vrouw.’ ‘Moeder!’ riep zij. ‘Thérèse,’ zei de moeder, ‘wacht tot je vader thuiskomt.’

Ze deden van alles opdat ik niet zou vertrekken. Eerlijk gezegd had ik ook helemaal geen zin naar de overkant terug te gaan. Het witte papier lag daar immers op mij te wachten. En ik had niets meer te

vertellen. Bovendien had de vrouw mij mirabellen op brandewijn aangeboden, een waterglas vol, maar de koffie die ervóór gebruikt moest worden had ze wijselijk overgeslagen. Ik voelde hoe de slaap mij overrompelde. Ik ging voor het raam staan en keek bij mezelf naar binnen. Ik zag niet veel anders dan de leuning van de stoel die juist boven het venster uitstak. Daar zit jij nu dagelijks te schrijven, dacht ik. Soms gooi je je hoofd met een ruk naar achteren en strijk je minutenlang met je handen door je haar. Eigenlijk doodgewoon dat deze mensen denken dat je een beetje gek bent. Soms ook hang je uit je venster, met een open hemd. Zij kennen natuurlijk dat blonde streepje haar dat van boven je borst naar beneden toeloopt, in een perfecte loodlijn. Je zit er altijd aan te plukken, Victor Dupuis. Waarom eigenlijk?

Verder gingen mijn gedachten niet. In de straat dreunden nog precies dezelfde geluiden, alleen nu van links, waar ze anders van rechts kwamen, en omgekeerd. Ik kon ook in de winkel van huishoudelijke artikelen kijken, waar ik juist boven woonde. De baas was tevens de eigenaar van ons hotel, een rijke proleet die in de oorlog zijn zwarte handel goed had bedreven. Zijn rode Peugeot met de geruit beklede zitting stond voor de deur. Toen ik bemerkte dat zijn vrouw mij in de gaten kreeg, trok ik mij ijlings terug.

‘Hier, ga eens gemakkelijk zitten,’ zei Thérèse. Zij was bezig een verschoten strandstoel uit te spreiden. ‘Op de laagste?’ vroeg ze, ‘dan kan je heerlijk slapen.’

‘Waarom moet ik slapen?’ ‘Omdat je er moe uitziet.’ Ze had geen moeite mij over te halen. Ik leunde achterover en sloot mijn ogen.

Een man was bezig in steen te houwen. ‘Wie bent u?’ vroeg ik. Hij keerde zich om. ‘Hoe dom,’ zei ik, ‘dat ik niet onmiddellijk uw naam wist. Praxiteles, nietwaar?’ Op datzelfde ogenblik was hij verdwenen. Toen zag ik twee voeten, van zulk een schoon wit marmer, als ik nog nimmer waargenomen had. ‘Wie bent u?’ vroeg ik weer. Ditmaal kwam er een antwoord. ‘Wij zijn de voeten die vervaardigd werden om een zelfstandig en eeuwig leven te leiden. Wij hebben ons losgemaakt van uw lichaam, omdat noch u noch wij gelukkig konden zijn. Wij doen thans wat ons goeddunkt te doen, wij zijn het steeds eens, terwijl wij, toen we nog met u waren verbonden, mede aan uw weifelmoed onderhevig waren. En wat doet u zonder ons?’

‘Schrijven,’ fluisterde ik, ‘schrijven tot gij beide bij mij terugkeren wilt.’ Hierop kwam Praxiteles weer. Waarom maakte hij toch zulke rare, losse voeten, dacht ik. Ik wilde mij oprichten om hem dit te vragen.

Toen werd ik wakker en zag de roodbruine pet en het zwarte gezicht van de vader. Hij had stellig kolen geleverd, maar hoe kon hij dat vuil er ooit weer afwassen? Hij gaf mij een hand, deed uiterst vriendelijk en scheen geenszins verrast dat ik hier was. Wie kon zeggen hoe lang hij zich al in de kamer bevond? Want hij hield zijn pet maar op, en ik vroeg mij af of hij

er wellicht ook mee naar bed zou gaan. ‘Kijk eens,’ zei hij, ‘ik zal het maar dadelijk vertellen. Thérèse is zwanger, zo u ziet.’ ‘Hoe oud is ze?’ vroeg ik toen, expres in de derde persoon, terwijl zij er naast stond. Het ontging haar echter, want ze antwoordde zelf: ‘de volgende maand word ik zeventien.’ ‘En het kind?’ ‘Dat komt tegen Kerstmis.’ De vader stak een pijp aan. ‘Het is een best meisje,’ zei hij, ‘maar ze is er wat te vroeg bij geweest. En die vent is er van doorgegaan. Mijn vrouw is niet sterk genoeg om nog eens weer met een baby te beginnen. Thérèse moet werken om aan de kost te komen. Ze is op een cartonnagefabriek. Ik wist van niks, maar nu zegt mijn vrouw dat u alleen bent. Waarvan u leeft gaat mij geen bliksem aan, maar u leeft en betaalt een hotelkamer. Hebt u nog ouders?’ ‘Neen,’ antwoordde ik, ‘ik ben een wees.’ ‘Als u het eens probeerde met mijn dochter. Het is een goed kind. Ze heeft een paar jaar in een opvoedingsgesticht gezeten, dat heeft haar geen kwaad gedaan. Ze is er weggelopen, dus bijdehand genoeg. En nu ze zwanger is kunnen ze haar niet terughalen, dat begrijpt u wel. Het lijkt me zo gezegd toch beter voor haar getrouwd te zijn. U zoudt het eens kunnen proberen.’ ‘Waarom was ze in een gesticht?’ vroeg ik. ‘Een kwestie van diefstal. Opgestookt door een ouder meisje. Ze is te zachtmoedig. Maar ze heeft geen oneerlijke inslag.’ ‘Dus, als ik u goed begrijp, wilt u,’ zei ik, ‘dat ik echt met haar trouw. Ik bedoel voor het stadhuis met papieren en

alles. En dat zij en het kind mijn naam dragen, onze naam.' 'Kijk es,' drong zich toen de vrouw in het gesprek, 'ik weet niet wat je in onze straat bent komen doen. Maar nu je je tussen ons gemengd hebt, moet je je naam ook kunnen zeggen. Die telt hier toch niet meer. Je bent toch hoop ik niet van adel.' Ik stelde mij voor. 'Dupuis,' lachte ze, en trok mij naar het venster toe. 'Zie je daar die visboer? Die heet net zo. Zie je daar die worstenwinkel, neen, wat verder links, die baas heet net zo. Als je je daar zorgen over maakt.' 'Op ons eiland waren we de enige Dupuis,' zei ik nog. 'En je schrijft het met i-s en niet met u-y, weet u.' Het meisje begon weer net zo hard te lachen als toen ik haar de eerste maal van de overkant had gezien. Ik dacht aan de natte prop... 'Trouwen,' zei ik, en bootste de stem van mijn vader na, 'daar moet ik heus nog wel even over denken. Maar ik wil Thérèse wel nader leren kennen. Ik wil het proberen, zoals u dat noemt. Wie weet wat daar nog uit groeien kan.' Ik had moeite mij ernstig te houden, maar wachtte mij er wel voor dit te laten merken. 'Ze kan naar mij toe komen, dan zullen we eens samen praten. Ik ben nog wat te jong om mij al te binden, weet u. En mijn naam,' zei ik weer, 'de naam van mijn vader...' Toen stond ik op. 'Waarom ga je weg?' vroeg de moeder. 'Ik moet nog werken,' antwoordde ik. 'Als je je een paar uur 's ochtends met de vuilnisemmers zou bemoeien, zou je verder de hele dag vrij zijn en heel wat beter te eten hebben.' 'Dat is een

idee,' antwoordde ik, 'maar dan moet ik ook om vier uur mijn bed uit.' 'En wat dan nog? Het komt er maar op aan dat je dat hebt.' En ze stopte haar vuist in de mond. 'Laat hem toch gaan,' zei de man, 'als hij geen zin in ons heeft.' Het meisje kwam op mij af. Met de punt van haar buik raakte ze mij aan. 'Om acht uur verwacht ik je,' zei ik.

Toen ik weer in mijn kamer was, stond zij voor haar raam. Ik sloot mijn venster en bleef voor mijn werktafel zitten. Ik dacht aan Valery. Het was nu al weer enige tijd geleden dat ik hem voor het laatst had gezien. En ik kende zijn adres niet. Ik had hem nodig, hij wist zoveel meer dan ik. Hij bezat de beschouwende visie van iemand voor wie het creëren taboe is. Ik dacht niet na, had hij mij verweten. Ik schreef maar door. Dat moet vastlopen, Victor. Het was vastgelopen.

Het lawaai buiten werd ondraaglijk. Waarom had ik toch juist deze straat gekozen? Om te beleven wat op mijn eiland onmogelijk was? Om het, ja je zou het bijna het nobele kunnen noemen, te verwisselen tegen de uiterste vulgariteit? Alsof dit aan mij, bourgeois in hart en nieren, ook maar iets zou kunnen veranderen. Mijn weg was immers toch reeds uitgestippeld. Op de een of andere dag zou ik promoveren en een praktijk beginnen. Welke invloeden zou ik dan hiervan ondergaan hebben? Geen enkele, geen enkele, alles zou helaas onder het hoofdstuk 'Herinneringen van een student' gerangschikt kunnen wor-

den. Maar ik was ik en ik bleef ik: een mengsel van mijn ouders met nog een nieuw element erbij. Een mengsel van twee ernstige mensen. Bij mij speelde dat nieuwe element eigenlijk geen rol. Vanaf het ogenblik dat ik bij mijn geboorte mijn moeder verlaten had stond het reeds vast: ik zou slagen. Met deze zekerheid voor ogen kon ik mij dan tenslotte toch ook van alles permitteren: vuilnisemmers leeghalen, belangstelling tonen voor Thérèse... Maar haar trouwen?

Terwijl ik naar Valery verlangde op een wijze welke mijzelve vreemd was, wachtte ik de avond af. Thérèse klopte heel zachtjes aan mijn deur. Ik maakte open. ‘Hier ben ik,’ zei ze, en ging op mijn bed zitten. Toen zweeg ze en keek mij lang aan, alsof ze iets lezen wilde wat er niet geschreven stond. Eindelijk zei ze: ‘je hebt een gezicht als een leeuw.’ Ik keek in de spiegel maar ontdekte werkelijk niets wat mij op de koning der dieren deed gelijken. ‘De leeuw en zijn Woensdagavondbruid,’ antwoordde ik. ‘Is het Woensdag?’ vroeg ze. ‘Ik ben altijd met de dagen in de war.’ Over het woord bruid repte zij niet. ‘Ik zal een gedicht voor je reciteren,’ zei ik toen. Want opeens - ik kan niet verklaren waarom - was mij de kennismaking van mijn moeder met mijn vader te binnen geschoten. Niet lang voor haar dood heeft zij mij deze geschiedenis - na het gezamenlijk bezoeken van een concert - verteld.

Ik had haar destijds onder ‘Schönbergs Verklärte Nacht’ al een paar maal zien glimlachen, maar heus niet op een wijze welke haar bewondering voor de muziek moest uitdrukken. Ik verveelde mij namelijk en voelde dat zij er ook zo aan toe was. Wij hadden de plaatsen van een van de relaties van mijn vader gekregen. Ik geloof dat die man de stangen had geleverd waarmede in de zaal de stoelen aan elkander waren bevestigd. Vader zelf kon die avond ‘tot zijn grote spijt’ niet gaan. Ik had dus mijn moeder vergezeld. Ik had haar nog voorgesteld met de pauze weg te gaan, maar zij antwoordde: we zitten hier nu eenmaal en wie weet, valt het wel mee. Na afloop gingen we samen nog wat drinken. Ze nam mij mee naar Montparnasse. ‘Ik heb hier een heerlijke tijd gehad,’ zei ze. ‘Ik heb het gevoel dat jij lang niet zo vrij, zo bevrijd bent, als ik destijds was. Al ben je dan ook nog wat jonger.’ Ik antwoordde: ‘jij hebt je moeder niet naast je gehad. Zo lang jij leeft zal ik niet vrij zijn. Dat betekent dus dat ik mij in deze verbondenheid uiterst wel bevind.’ Zij trok mij aan mijn oor, een gewoonte welke ze nog uit mijn kinderjaren had overgehouden. Destijds glipte op datzelfde ogenblik mijn duim in de mond. Hoe moeilijk was het geweest hieraan een einde te maken. ‘En hoe vind jij Schönbergs Verklarte Nacht? Heb je iets bijzonders opgemerkt?’ vroeg mijn moeder. ‘Wee romantisch,’ antwoordde ik, ‘maar jij hebt geglimlacht. Twee maal, op een charmante manier.’ Toen vertelde ze mij van een

man die geroepen had: aan al deze mensen doet muziek meer dan mij: waarom, mijn God, waarom? En die toen de zaal was uitgeleid, en hoe ze hierdoor kennis had gemaakt met Vader. ‘Alles is maar toeval in het leven,’ zei ze nog, ‘behalve dat jij mijn zoon bent geworden. Dat hebben wij beiden gewild.’

Ik reciteerde dus voor Thérèse een paar regels van Dehmels gedicht, in slecht Duits. In werkelijk heel slecht Duits. In misschien nog wel extra slecht Duits. Mijn stem bulderde door de kamer... Ich trag ein Kind und nicht von Dir, ich geh' in Sünde neben Dir... En toen... er fasst sie um die starken Hüften... Dat deed ik dan ook meteen maar. Zij verzette zich niet. Ik ondervond veel hinder van haar buik. ‘Als dat ding nou weg was,’ zei ik, ‘dan zou het veel prettiger zijn.’ ‘Nog even wachten,’ antwoordde ze, en: ‘denk maar niet dat ik het voor mijn plezier heb. Maar het moest wel. Anders hadden ze me weer opgesloten.’ ‘Kon je de vader van het kind dan niet te pakken krijgen?’ vroeg ik. ‘Neen Leeuw, en dat was toch niks geworden, want hij was getrouwd en had helemaal geen zin om zijn vrouw te verlaten.’ ‘Arme Woensdagavondbruid,’ zei ik, ‘heb je eigenlijk wat van het gedicht begrepen?’ ‘Geen woord, maar het klonk wel fijn.’ ‘Ik zal het voor je vertalen, Thérèse.’

Ze zat nu op mijn schoot. Ze was veel minder zwaar dan ik dacht. ‘Het is prachtig,’ zuchtte ze, toen ik haar Dehmels romantiek had geopenbaard. ‘Maar

zulke goede mannen bestaan er heus niet veel. Natuurlijk, je kunt er toevallig een tegenkomen. Je moet maar geluk hebben. Gek,' zei ze, 'ik heb helemaal geen gevoel voor dat kind dat daar in me groeit. Ik vind het alleen maar lastig. Misschien ben ik nog te jong. Of mis ik iets.' 'Dommerd,' antwoordde ik, 'dat kind vraagt om niets. Als het maar eten krijgt en jou kan volgen, dan is het al lang tevreden.' 'Mij volgen? Daar heb ik nog nooit van gehoord.' 'Natuurlijk, het moet toch met je vertrouwd raken.' 'Maar ik houd het immers niet, ik kan het toch niet aan mijn moeder geven. Ze heeft al genoeg aan haar hoofd.' 'Waar breng je het dan, Thérèse?' 'Ik breng het nergens, ze nemen het heus wel.' 'Wie neemt het?' vroeg ik, terwijl ik haar in haar ogen keek. 'Degene die het haalt, natuurlijk.' 'Haalt, waar haalt?' 'Uit mijn buik.' 'Dus de dokter neemt het mee. Maak dat een ander wijs, Thérèse.' Ze begon hard te lachen. 'Het zal wel een vroedvrouw zijn, doktoren komen er niet aan te pas bij mensen als wij. Of er moet al iets ernstigs gebeuren. Maar het is helemaal niet waar wat ik je verteld heb.' 'Dus je hebt gelogen?' 'Ja, omdat ik het nog niet precies weet. Ze zeggen dat je het bij je houdt tot je uit het ziekenhuis gaat. Om je eerste melk kwijt te raken. De rest prikken ze weg.' 'En dan?' 'Dan komt het bij Maatschappelijk Hulpbetoon, dan wordt het een zoon of dochter van de Stad Parijs. De Seine is zijn broertje en de riolen zijn zijn zusjes. Zo heeft de baby ten-

minste een familie. Heb ik dat eventjes mooi gezegd? Maar ik heb het niet zelf bedacht, hoor!' 'Jij blijft toch zijn moeder, Thérèse.' 'Als ik hem zal erkennen, ja, maar wat heb ik daar aan? Wat heb ik daar nou in Godsnaam aan? Dan moet ik maar voor hem betalen en dan kom ik helemaal nooit meer aan de man. Als ik die trommel niet had, dan zou je misschien best willen. Nu zie ver je maar door over die naam van je, dat is een uitvlucht, dacht je soms dat ik je niet door heb? Als het kind weg is, sta ik weer vrij. Dan ben ik net zeventien, dan kan ik opnieuw beginnen. Maar vangen laat ik me heus niet meer.'

'Thérèse,' zei ik toen, en mijn stem klonk plechtig, 'begrijp je dan niet dat je kind je toch zal volgen? Vroeg of laat komt hij in je terug en dan heb je de poppen aan 't dansen. Dan heb je verdriet.' 'Laat hij maar bij me terug komen, Leeuw,' antwoordde ze, 'alleen niet voor hij goed de kost verdient, dan kan hij zijn moeder nog eens mee naar de bioscoop nemen. Wat betekent in mij terug? Wat kan ik voelen voor een kind dat hoogstens tien dagen in een ijzeren ledikant aan het voeteneinde van mijn bed heeft gelegen?'

'Nu moet je weggaan,' zei ik, zo onverwacht, dat zij ervan schrok. 'Ik moet aan het werk.' 'Werk? Weer achter die tafel zitten. Je kunt heus beter de raad van mijn moeder opvolgen en vuilnisbakken uithalen.'

'Ik moet aan het werk, Thérèse, ga weg. Je onnozele praat maakt me dol.'

XIV

Parijs. Ile St.-Louis en rue Mouffetard. Mijn moeder en Thérèse van de overkant. Ik en de baby, toekomstig eigendom van deze stad.

Parijs, schrijf ik, Parijs... Mijn grootvader heeft mij heel lang geleden een klein boekje geschonken, in het Nederlands, de taal die ik sinds het eerste onderricht dat ik van hem heb ontvangen, steeds heb bijgehouden. Het dateert van 1899, en hier ergens tussen mijn stapels papieren en geschriften liggen. Daar heb ik het! Reisheugenissen is de titel en de auteur heet Dr. Jan ten Brink. Deze man, die nu stellig een grijsaard is, heeft zich een halve eeuw geleden heel wat beter kunnen uitdrukken dan ik thans doe. Ik bedoel dat ik het alles niet tegelijk kan grijpen. Het is te veel. Ik hoor thuis, bij mijn vader; ik behoor van tijd tot tijd een blik te slaan op een van de vele schilderijen met mijn moeders beeltenis, dan weer mij te spiegelen in het water van de Seine. Maar ik hoor ook hier. Nimmer heb ik mij zo dicht bij mijn moeder geweten als tijdens het schrijven van dit boek. Nu heeft Valery mij eruit gehaald. Ik ben mijn spoor kwijt. Laat ik dan trachten mijn weg weer te vinden door het van jubelen bulderende proza heen van die Dr. Jan ten Brink.

...Buiten is het zwarte nacht. Enkele vonken uit het stoompaard vliegen voorbij het geopende raam. De zon-

derlinge, dreunende geluiden, het rumoer van een over de rails voortsnellende trein schijnen mij dikwijls melodieën te worden, als de plaats mijner bestemming niet ver meer is. Ik meende ook nu een zang van den spoor te beluisteren. Parijs! floot krijschend de stem van de lokomotief Parijs! dreunden de raderen. Parijs! suisde de avond. Parijs! scheen de telegraaf mee te zingen, al werd haar zachte, geheimzinnige zang verstomd door de donderende stem van den trein. En met het koor van al die stemmen scheen zich nu een triomflied te verheffen...

Dit is het zo ongeveer wat ik ook bedoel. Natuurlijk, ik zit niet in een trein, maar vanuit mijn straat komen dezelfde woorden naar mij toe. Alleen ontbreekt mij de hoogdravendheid van die halve eeuw her. Ik zoek het in de diepte, deze auteur neemt alles in de breedte. Maar hij komt er uit, ik niet.

...Parijs nadert! De Nederlandsche dichters noemen u Babel, o, verdorven Parijs! Maar de waereldhistorie wijst u aan als de beroemde kampplaats waar ieder nieuw denkbeeld en modern staatsrecht zijn pleitbezorgers en martelaars vond. Parijs nadert! Het weelderig Parijs der groote boulevards, dat elke glorie weegt, iederen avonturier toejuicht en niemand bewondert, voordat het sukces hem vrijgeleide heeft geschonken...

Hier ben ik er. Ik wacht op, ja, hoe moet ik dit noe-

men, op het onbekende, het resultaat van iets in mij hetwelk mij vrijgeleide zal schenken. Dat mijn tragische omstandigheden, om de woorden van Valery te gebruiken, kan opheffen. Zal uitsluitend mijn werk dit kunnen doen, of zou ik, Victor Dupuis, hiervoor mijn naam moeten schenken aan Thérèse van de overkant?

...Parijs! Het centrum van een groot en beroemd rijk, waarheen duizenden en tienduizenden streven, op hoop van wel te slagen in de berekeningen eener of ander er groote illusie. Parijs! waar tallooze onverhoorde wenschen dag aan dag geslaakt worden, waar de loome tred van den moedeloozen Kieleman...

Ik wil Kieleman - met een hoofdletter - moderniseren voor de auteur van het jaar 2000, maar ik kom niet verder dan overall-man. Ligt dat aan mijn kennis van de Nederlandse taal of aan de Nederlandse taal zelve?

...jaar in jaar uit over het grove plaveisel der buitenkwartieren klinkt, terwijl hij zich begeeft naar eene der duizenden fabrieken die over heel Europa hare wonderkunstige producten uitstort.

Parijs! waar de eerlijke en vlijtige deugd nauw tien meters katoen vindt om zich te kleeden en der gewetenlooze lichtzinnigheid meer fluweel en zijde wordt aangeboden dan ooit door gekroonde vorstinnen van vroe-

gere eeuwen werd gebruikt. Parijs! waar armoede, waar ellende zich levensmoe naar de kaden der Seine sleepen, om na een verschrikkelijken doodsstrijd een schouwspel te worden voor den bezoeker van de LMorgue\ Parijs! waar eene enkele vernuftige gedachte op de Beurs, in de salons en in de schouwburgen grondstof voor een snelfortuin wordt $ waar eene enkele vergissing met even noodlottige zekerheid vernielt, wat ook door jaren van overleg werd tot stand gebracht. Maar Parijs ook, waar noeste arbeid en welbewaard kapitaal wonderen scheppen van nijverheid en kunst. Waar een geestige vondst onbekenden tot plotselinge grootheid roept, waar een onuitputtelijke stroom van opgeruimdheid, levenskunst en snedigheid langs pleinen en straten vloeit. Parijs nadert.

Gegroet oud Lutetia! Weldra drukken wij uwen klassieken bodem!

Ik heb mij er - maar werkelijk niet zonder moeite - van onthouden meer opmerkingen tussen de regels te voegen dan ik heb gedaan. Ik ben verbaasd, zelfs ontroerd. Toen grootvader Hubrechts mij deze tekst gaf, betekende zij niets voor mij. Thans zegt zij in een vreemde opgeschroefde snoeverstaai alles, maar dan ook alles wat ik met mijn stuntelige woorden niet heb kunnen bereiken. Misschien had ik ook in een trein op weg naar Parijs plaats moeten nemen, om dit zo van verre te kunnen bezien. Maar ik zit er middenin. Middenin mijn straat. Laat ik dat toch vergeten, want

ik wil weer terug naar mijn jeugd, niettegenstaande Valery's schampere opmerkingen.

Maar wat gebeurt er? Ik zit toch in een trein en rijd juist in tegenovergestelde richting, Nederland in. Naar grootvader Hubrechts toe! Met mijn moeder tezamen ga ik hem bezoeken. O, wat is hij blij ons te zien.

Het is bijna winter, er waait al een stevige, koude bries. Wij gaan toch uit. Mijn moeder vertelt mij over Sinterklaas. ‘De Kerstman komt hier niet,’ zegt ze. ‘Maar deze kindervriend is net zo lief en brengt ook cadeautjes.’ Zij loopt met mij naar een grote banketbakkerij. Binnen ruikt het naar opgewarmde sukade. Als er iets is waar ik niet van houd, dan is het wel dat. Moeder gaat aan een tafeltje zitten, maar ik moet in een rij staan achter een meisje met lange zwarte vlechten en blauwe lintjes erin. We schieten heel langzaam op. Wanneer ik bemerk dat dit gedrang geordend is om Sinterklaas in levende lijve te begroeten, is het al mijn beurt. Hij mompelt een paar onverstaanbare woorden. Ik antwoord niet. Dan wijst hij op mijn mond en ik veeg hem af. Hij schudt zijn hoofd en met een medelijdend gebaar schuift hij mij wat hardhandig op zij, na me eerst iets toegestopt te hebben. Zijn neus is rood en gezwollen. Ik steek mijn tong uit, maar het meisje met de lange vlechten ziet het en schreeuwt verontwaardigd. Ik loop hard weg, maar zij houdt niet op, het ligt duide-

lijk in haar bedoeling dat zij me wil verraden. Het is al gebeurd! Nu balt Sinterklaas zijn witgehandschoende vuist en stuurt Zwarte Piet op mij af. Met een jute zak nog wel. En dan te denken dat diezelfde man eens drie kinderen uit het zout heeft gehaald!

Ja, zo stroef als deze kleine zinnen zijn, zo vlot is daar alles verlopen. Mijn moeder verontschuldigde zich met zachte stem, en toen stonden wij weer op straat. Zij vroeg mij niets, doch bij Grootvader thuis begon ze er opeens over. ‘Hij zal wat tegen hem hebben,’ zei Barend Hubrechts, ‘een kind kan je niet altijd volgen. Misschien trof hem zijn grove uiterlijk. Ze nemen ook altijd van die ordinaire kerels voor dat grapje. Het is een ingezonden stuk waard.’ Ik zweeg, maar weigerde die dag en nog vele andere om vlees te eten. Mijn moeder drong er niet op aan. Mijn moeder drong nooit aan. Als ze met mij in Nederland was, dan liet zij mij nog meer vrijheid dan anders. Ik behoefde bijvoorbeeld ook geen schaatsen te rijden, al had Grootvader dan nog wel een paar voor mij gekocht. ‘Waarom verwen je dat kind zo, Heleen?’ vroeg hij, ‘het lijkt wel of je er een meisje van wilt maken.’ ‘Hij heeft het land aan die snijdende wind Vader, en bovendien heeft hij van die rare, losse voeten.’ ‘Hij is toch niet ziek?’ Mijn moeder zoende mij op mijn haar. ‘Alles even gezond bij jou,’ zei ze. ‘Je verleert je moedertaal, Heleen,’ berispte Grootvader. ‘Het moet zijn: bij jou is alles even gezond.’ ‘Dat is minder sterk,’ antwoordde mijn moeder.

Van al die vacanties in Nederland doorgebracht, verwijlen mijn herinneringen nu bij de zon-doorstoofde duinen. Uren en uren kon ik mij in het zand begraven en met gesloten ogen beluisterde ik de golven. Ik kende hun liederen, welke niets gemeen hadden met de vrolijke deuntjes van de rijdende trein. Dit waren sombere klanken die mij dikwijls beangstigden. Het kwam mij voor alsof het leven mij ver vooruit was en ik het moest inhalen. Maar ik kon toch niet vlugger oud worden dan de maan dit wilde. Soms echter als dat golven-lied te overweldigend werd, wierp ik het zand van mij af en rende over het verlaten strand. Dat was de enige manier om weer wat tot rust te komen. Toch bleef er overal en altijd iets in dit land, dat mij riep om op te schieten.

Spelen deed ik er weinig, tenminste met andere kinderen. Ik sprak een aardig mondje Nederlands, maar de jongens en meisjes van mijn leeftijd lachten mij wat al te gemakkelijk uit. Dan weer droeg ik een badpak dat anders van snit was dan het hunne, dan weer had ik een gebaar dat zij bespotten. In mijn verbeelding namen hun plagerijen zulke afmetingen aan dat ik tenslotte niet meer naar Grootvader wilde gaan. ‘Laat hij maar bij ons komen,’ zei ik

En hij kwam. Maar meestal bleef hij niet in Parijs, doch nam mij mee naar Bretagne. Daar wandelden we samen uren lang. Het was dezelfde zee, maar het lied van opschieten hoorde ik er nimmer. Hier leefde ik, in Holland werd ik geleefd. En als Barend Hu-

brechts soms wel in Parijs bleef, dan kon het gebeuren dat hij opeens om zes uur des ochtends mijn kamer binnenkwam. ‘Jongen,’ zei hij dan, ‘sta vlug op, wij gaan uit.’ In minder dan een kwartier liepen wij op straat, en dronken een kop koffie en aten een broodje in een van de reeds vroeg geopende bistro's op ons eiland. Daarna stapten wij in de métro en reden tot het eindpunt, naar de een of andere uitgang van de stad Parijs. En dan namen wij weer een autobus. Dikwijls was het buiten nog geheel donker, want Grootvader leefde zonder seizoenen, zoals hij ook altijd zonder bretels geleefd heeft, hetgeen voor die tijd en op zijn leeftijd iets uitzonderlijks was.

De bus vol slaperige en duf riekende lieden gleed langs bijna onzichtbare landschappen. Langzaam kwam het licht naar ons toe. Ik onderscheidde een grijze lucht, toen de vormen van huizen, en werd bewust van de nacht in de dag gebracht. Meer dan twee uren duurde de rit nooit. Grootvader ging rechtstreeks naar een of ander café, waar hij buitengewoon vriendelijk werd ontvangen. Wij dronken er warme koffie, maar veel geduld om daar te zitten had hij niet. Eens nam hij mij dadelijk mee naar de tuin, aan de overkant van de weg. Zo stonden wij - en werkelijk voor mij volkomen onverwacht - bij de Seine. ‘Victor,’ zei hij, ‘hier is weer je oude vertrouwde rivier van het Ile St.-Louis. Nog dichter bij je dan anders. Begrijp je nu dat het woord volmaakt helemaal niet volmaakt kan betekenen, en dat je moet leven om door

de onvolmaaktheid heen voor iets te vechten dat geen naam heeft.' 'Neen, ik begrijp het niet, daar ben ik nog niet oud genoeg voor, maar misschien heet dat in de Nederlandse taal opschieten?' vroeg ik.

Hij klopte zijn pijp leeg op mijn schouder.

XV

‘Stoor ik je?’ vroeg Valery. ‘Ja,’ antwoordde ik, ‘ja, ja ja, begrijp je.’ ‘Begrijp jij dat zelf, Victor?’ Ik keerde mij om. ‘Een stommerd,’ zei ik, ‘een stommerd ben ik dat ik die deur niet beter heb gesloten.’ Toen pas keek ik hem aan. Daar stond hij nu, mijn vriend, die ik zo lang reeds had verwacht. En ik was niet eens blij hem te zien. ‘Je bent mager geworden,’ zei ik, ‘hoe komt dat?’ ‘Victor, ik moet je veel vertellen, mag ik hier blijven?’ ‘In mijn kamer, je ziet toch dat ik aan het werk ben?’ ‘Volkomen onbelangrijk,’ antwoordde hij, ‘als je zou weten waarom ik hierheen ben gekomen.’ ‘Ik wil nu niets weten, jij hebt misschien tijd, ik niet. Ik moet zo vlug mogelijk trachten... Ga weg, Valery. Maak een afspraak met me voor vanavond als je wilt, maar hinder mij nu niet. Ik weet eindelijk waar mijn boek naar toe gaat. En behalve dat boek heb ik nog veel andere dingen aan mijn hoofd. Ga nu.’

Hij zei niets meer maar staarde voor zich uit met een blik die mij geheel vreemd was. Alle bravoure was er uit verdwenen. ‘Ik blijf,’ zei hij tenslotte en trok zijn jas uit. ‘Je zult van mij geen last hebben. Ik ga in je bed liggen tot je uitgeschreven bent.’ Dat laatste woord klonk spottend. ‘Uitgeschreven!’ riep ik, ‘een mens is nooit uitgeschreven. Dat is juist de vloek, als je eenmaal begonnen bent kan je niet meer ophouden. Dan trilt het door je heen, dan komen er

woorden en nog eens woorden.' Hij trok zijn broek uit en zei: 'het is hier niet warm, ik houd mijn overhemd maar aan.' Toen kroop hij in het opengeslagen bed en draaide zich om. Ik luisterde of wellicht zijn adem mij zou kunnen storen, maar hoorde niets. Voor ik weer ging zitten streek ik hem over zijn haar. Hij greep mijn hand en drukte er zijn lippen op.

Dat grootvader Hubrechts moest sterven was een uitgemaakte zaak, ik wist dat hij heel oud was, al kende ik het aantal van zijn jaren ook niet. Toch kwam het bericht uit Amsterdam dat hij ernstig ziek was, nog onverwacht. Mijn moeder nam onmiddellijk de trein. Ik smeekte haar mee te mogen gaan. 'Waarom toch?' vroeg zij. Ik antwoordde: 'ik wil zo graag Grootvader en zijn dood zien. Ik wil ook precies weten wat er daarna met hem gebeurt,' drong ik aan. 'Neen,' zei mijn moeder, 'jij blijft hier met Vader en Josette.' 'Neen, met Josette,' zei mijn vader toen, 'want ik ga ook mee.' Hiertegen verzette mijn moeder zich ook, weliswaar op haar eigen elegante wijze. 'Hoor ik niet bij je, Heleen?' 'Niet bij mijn verleden,' antwoordde mijn moeder, 'en Barendje kennende, weet ik dat hij zo denkt als ik nu doe.' 'Niet bij je verleden, Heleen, maar zeker ook niet bij je heden. Het lijkt soms wel of jij je bij mij niet meer op je gemak voelt, nadat ik mij tenslotte moeite gegeven heb te leven zoals jij dat wilt.' 'Zoals ik dat wil, Georges?' 'Ik heb het geprobeerd,' antwoordde

hij. Toen zweeg zij, ging naar haar kamer en pakte een koffer. ‘Tot ziens,’ zei ze, en omhelsde Vader en mij. Hij stamelde: ‘pardon, Heleen. En sterkte.’

Toen Moeder terug was, klaagde zij over haar gezondheid. Ze voelde zich moe en bleef dikwijls lang in bed liggen. Zo werkte ze ook maar enkele uren per dag. Reeds spoedig hierna stond ze helemaal niet meer op. Ze werd mager en er kwamen verschillende doktoren bij haar, sommige waarmede zij bevriend was, maar ook geheel onbekende. Op een tafeltje werden haar medicijnen gerangschikt, waarvan ik de namen overschreef. Ik mocht alleen 's middags een uurtje bij haar zitten. Ik heb haar gevraagd: ‘Moedertje, wat heb je nu eigenlijk?’ En zij: ‘eigenlijk niets, maar weet je, het is net als in de fabel van La Fontaine: als één orgaan weigert zijn werk te doen, dan staken de andere ook.’ Soms deden we samen gedachtespelletjes en ze zei dat ik precies de Hubrechtsgeest had. ‘Al heet je dan ook Dupuis.’ ‘Kan ik mij later dan niet Dupuis-Hubrechts noemen?’ vroeg ik. ‘Als je er heel veel moeite voor zou willen doen...’

Ik legde mijn pen neer. ‘Valery!’ riep ik, ‘Thérèse wil met mij trouwen. Thérèse van de overkant.’ ‘Niet zo schreeuwen,’ zei hij, ‘hoe ver ben je gekomen? De luiers al uit?’ ‘Ik zat naast het ziekbed van mijn moeder.’ ‘Haar sterfbed?’ ‘Neen, als door een wonder werd zij op een dag weer beter. Ze nam toe in gewicht en mocht opstaan, ja, ze hervatte zelfs

haar werk.' 'En nu kan je weer eens niet verder en daarom roep je mij maar.' 'Neen, helemaal niet. Er kwam juist iets in mijn gedachten dat jij absoluut weten moet.'

En ik vertelde hem over Thérèse. 'Waarom eigenlijk niet?' was zijn antwoord. 'Of je nu die vrouw neemt, of een andere. Zij zijn toch allemaal mislukte mannen en niets anders dan dat. Heb je dat dan nu nog niet door?' 'Mannen,' lachte ik, 'zeker met een buik als Thérèse.' 'Luister naar mij, Victor. Ik heb ervaring. Vrouwen willen ons benaderen, maar ze kunnen het niet, nu niet en nooit. En daarom ook heb ik besloten mij er niet meer mee te bemoeien.' 'Dat zal je heus niet kunnen.' 'Waarom niet, er zijn ook nog jongens.' 'Dat is toch niet hetzelfde.' 'Het ligt er maar aan hoe je het opvat. Heb jij nooit van sexe-genoten gehouden, Victor?' 'Gehouden, ja, maar...'

Valery richtte zich op. Hij sloeg een arm om mij heen en streek met zijn hand over mijn knie. Een gevoel van misselijkheid bekroop mij. Maar het verdween terzelfder tijd en er bleef alleen nog maar een grote leegte achter. 'Wees niet bang,' zei Valery, 'ik zal je geen kwaad doen. Trouwens het is heus niet het ogenblik om jou tegen mij in te nemen. Je moet mij helpen. Nu stoor ik je toch immers niet meer? Je moeder is weer in orde en op een vrolijke bladzijde kan je beter ophouden dan op een treurige. Verdriet bestaat uit één stuk, verdrietjes laten zich niet aan-

eenlappen. Plezieren zijn kralen, felgekleurde kralen, die je om je heen snoert, net gelijk waar. Je kunt er een armbandje van maken, kijk, zo een als om mijn pols.' 'Ik zie niets.' 'Ook dat moet je nog leren, Victor, dingen te zien die er niet werkelijk zijn.' Hij streelde weer mijn knie. 'Zoveel abstracte jaren liggen er tussen ons.'

Opeens sprong hij op en greep naar zijn broek die op het bed lag. 'Ik hoor wat,' zei hij. 'En wat dan nog?' 'Herinner je je die auto?' vroeg hij. 'Ik zei toen dat hij van mij was. Maar ik, nu ja, ik ben er zo maar in gaan zitten.' 'Gestolen, dus je hebt gestolen?' Ik duwde hem van me af. 'Gebruik niet zulke grote woorden alsjeblieft. Ik verveelde me. Meer niet.'

Ik ging voor het raam staan. Het was koud en mijn overburen leefden nu met gesloten vensters. Ik telde de bladeren aan de takken van de Vieux Chêne, een even mooi, als bekend en berucht uithangbord dat eerst aan een revolutionnaire club toebehoorde, en daarna aan een dancing. De baas van het café dat nu juist eronder, en dus tegenover mijn kamer was gevestigd, kreeg minstens een maal per week en laat in de nacht, bezoek van de politie, die onverwachts met zijn overvalwagen voor de deur stond.

Terwijl ik langzaam verder telde dacht ik aan het Ile St.-Louis en die wonderbaarlijke dag toen plotseling, nadat Mickey een middag bij haar was geweest, mijn moeder de kracht had hervonden op te staan en langzaam aan, ogenschijnlijk tenminste, genas. Welk

een vreugde in huis! Mijn vader wist niet wat hij maar alles doen kon om het mijn moeder naar de zin te maken. Hij, de elegante Parijzenaar, veranderde eensklaps in een gewone timmerman. Hij bracht in Moeders kamer nieuwe boekenplanken aan, die hij eerst zelf had ontworpen; hij bekleedde een oude ligstoel met een zachte wollen stof en was voor het eerst van zijn leven vriendelijk tegen Mickey. Die maakte daar onmiddellijk gebruik van en installeerde zich in de logeerkamer, omdat zij zonder verwarming zat. Daar heeft zij menig uitzicht op de Seine geschilderd, en van mij hangt er uit die tijd nog een aquarel, een fiere jongen met een boek in zijn handen en - op verzoek van mijn moeder - zonder die rare, losse voeten.

‘Wat nu die auto betreft,’ zei opeens Valery weer, ‘ze maken er een zaak van. Ze zoeken me. Dat is natuurlijk niet erg aangenaam en daarom ben ik bij je gekomen, om me te verbergen, begrijp je.’ ‘Maar je kunt hier niet slapen,’ antwoordde ik, terwijl ik op het smalle bed wees. ‘Dat hindert niet, als het donker is verdwijn ik weer tot het licht van morgenochtend.’ ‘En je werk?’ ‘Wat voor werk?’ ‘Je ministerie?’ ‘O, dat loopt niet weg. Trouwens, ik dacht er juist over iets anders te beginnen.’

‘Valery,’ zei ik, en ik ging pal voor hem staan, ‘wie ben je, wat ben je?’ ‘Ik ben,’ antwoordde hij toen, ‘ik ben de incarnatie van de na-oorlogse jeugd. Jij schijnt er niet door geïnfecteerd te zijn, door bezetting, vlucht en ontberingen, maar ik wel. Toch heb ik van

huis niets dan goeds meegekregen. Enige zoon was ik, zoals jij. Maar tijdens een bombardement werden op een van de buitenwegen mijn ouders gedood. Ik liep dit kansje mis. Daarna ben ik door een tante opgevoed en vertroeteld. Toen ik een en twintig was kreeg ik de beschikking over mijn geld. Als je nu weet dat ik zelf ook een auto heb, begrijp je misschien dat het uitsluitend een misplaatste grap is geweest mij die van een ander toe te eigenen. Tenslotte gun ik niemand iets. Alleen mijzelf. Ik heb al alles afgeschaft waar een ander van mijn leeftijd nog niet eens aan toe is gekomen. Mijn enige werkelijke hobby is lezen, en verder heb ik nog andere genoegens, maar daar kan ik je niet over spreken. In boeken zoek ik naar wat mij had kunnen gebeuren als ik bij mijn ouders was gebleven. Ga naar je vader terug, Victor, houd op met dat nutteloos geschrijf.'

'Ik kan niet,' antwoordde ik. 'Neem me niet kwalijk,' zei hij, 'dat had ik helemaal vergeten. Wil je dat ik eens naar die kellner toega?' 'Valery!' riep ik, 'bemoei je er niet mee.'

Toen werd er op de deur geklopt. 'Niet openmaken,' fluisterde hij. 'Wel openmaken,' zei ik. Het was een man in burgerkleding. Maar hij liet een politie-kaart zien. 'Wat wilt u?' vroeg ik. 'Ik zoek een zekere Valery Dupuy.' 'Dupuis?' herhaalde ik. 'U kent toch wel Frans, Dupuy, Valery Dupuy. Bent u dat?' 'Ja, neen, neen, hij is het.'

Valery's wangen hadden de kleur van sneeuw van

gisteren. Hij kwam naar mij toe. ‘Lafaard,’ zei hij, en nog eens: ‘lafaard.’ ‘Een misplaatste grap wordt niet zwaar gestraft,’ antwoordde ik. ‘En overigens, je vindt mij toch nog zo onrijp voor mijn aantal jaren. Daarom heb ik die lafheid erbij aangeschaft. En dit keer op jouw kosten.’

Toen hij en de rechercheur verdwenen waren, riep ik uit (en ik zag in de kastspiegel mijn pathetische gebaren): ‘zodra ik weer een gewoon leven leid, laat ik Hubrechts aan mijn naam toevoegen!’

XVI

Het kookboek van Josette heeft mij als heel kleine jongen al geïntrigeerd. Er was op het omslag een kok met een muts, en uit zijn hand stak een reusachtige lepel. ‘Wat doet hij, Josette?’ ‘Hetzelfde als ik,’ antwoordde zij. Maar toen ik dan eindelijk de letters te pakken had gekregen, welk een wereld ging er voor mij open!

...Koop een kilo zus en een half pond zo... en neem een snippertje dit en een snippertje dat... Doe alles bij elkaar en kook het met mate. ‘Dat moet het heerlijkste dessert van de wereld worden, nietwaar, Josette? Wil jij het voor mij maken? En nog een ander ook? Dat op bladzijde negen en dertig moet ook zo lekker zijn.’ ‘Het is alles lekker, want het is àf,’ antwoordde Josette. ‘Ben ik ook af?’ vroeg ik toen. ‘Bijna, met nog wat liefde en een goede levens-school komt het vanzelf wel in orde, Victor.’

Dus als ik nu aanneem dat ik werkelijk alleen van buiten af wijzer, gevoeliger en nog gewetensvoller ben geworden, dan heb ik toch vandaag bewust van binnen uit mijn karakter herzien. Want, moge het dan ook al pedant klinken, de lafheid was tot op heden niet aanwezig. Dank, Valery, voor deze verlate eigenschap. Ik had zoals in de aanwijzingen van Josette's kookboek alles door elkaar gemengd, maar het smaakte niet, het smaakte al lang niet meer. Het was soms te flauw en dan weer te zoet. Nu kan ik op-

gediend worden, nu ben ik dan eindelijk een mens uit één stuk. Een man die niet laf is, is de moeite van het aankijken niet waard. Daar is bijvoorbeeld Désiré, een geweldige vent die Bretonse visser, een kerel waar je vooral niet mee op stap moet gaan. En die thuiskomt met een netje glibberige zee-aal en nooit met wat anders. En altijd maar weer die schelle stem van zijn vrouw: ‘Désiré, ditmaal heb je toch wel...’ En die stoere vent die zelfs te laf is om de tas te openen, waarin hij de vis verborgen houdt. Wiens tas hem tenslotte wordt afgetrokken.

Of de schilder Louarn uit Ploumanach, ook een Breton, die des avonds niet alleen over de rotsen durft te lopen. Het moet gezegd, het zijn daar geen gewone rotsen, want ze hebben allemaal een echt gezicht. Twee vogels zijn erbij met geweldige snavels, een leeuw, een nijlpaard en heel wat honden, Ploumanach is eigenlijk net een versteende dierentuin, vol grillige kleuren. Ik had mij er nooit wat van aangetrokken en sprong met mijn vriendjes van het ene dier op het andere, maar ja, toen mijn moeder eens een nachtwandeling met mij ging maken, toen bleef ik toch maar liever dicht bij haar in de buurt. Want het was net of de maan aan al die dieren een paar lichtende ogen had gegeven, die je achtervolgden. Je kon niet rechts en niet links kijken, niet voor en niet achter je, of ze fonkelden je tegemoet. Maar ik was een jongen en geen sterke Louarn, die bazar-schilderijen maakt. ‘De enige kunst die er bestaat, de enige

kunst die waarheid durft te spreken, dames en heren!' riep hij vanuit zijn roodgestreepte tent tot de vacantiegangers. En om ze te lokken hingen er reproducties van Picasso en Chagall op de kop. Dit hinderde mijn moeder zo dat ze naar hem toe is gegaan en hem heeft gevraagd: 'waarom?' Hij antwoordde: 'uitsluitend omdat al dat moderne gedoe een leugen is. Ik ben waar: mijn zee is blauw, het schuim is wit en mijn lucht heeft grijze wolken. Mijn boten hebben een bodem en de stuurman heeft twee handen en tien vingers, begrijpt u.' 'Neen,' antwoordde mijn moeder, 'ik begrijp het niet, en die omgekeerd gehangen afbeeldingen storen mij.'

Louarn was een grote zware man met een vriendelijk gezicht. Hij zei alleen: 'u hebt maagdepalmblauwe ogen, Mevrouw,' maar hij veranderde niets. Waarop mijn moeder antwoordde dat hij het type Fransman was dat wij nu juist niet nodig hadden. Moeder durfde alles te zeggen, en ze had zo een mooi gezicht dat niemand zin had haar tegen te spreken. Of ze er vaak wat mee bereikt heeft, dat weet ik niet.

Sindsdien riep Louarn mij altijd wanneer ik alleen langs zijn tentje liep. En hij heeft mijzelf verteld dat hij de rotsen van Ploumanach niet in durfde. 'Een sterke man moet een beetje laf zijn, anders is hij niet af,' zei hij. 'Dus u hebt nog wat liefde en een goede school gehad,' antwoordde ik. Langzamerhand word ik nu ook een man en als dit boek een einde heeft gekregen, mijn God, als, als...

Kerstmis moet nu al voorbij zijn. In mijn straat zie ik tenminste geen bomen meer te koop. Thérèse zal haar kind reeds hebben. Haar moeder is nog een keer bij mij geweest. Ze bracht toen een bakje soep voor mij mee en probeerde het nog eens. ‘Dupuis,’ zei ze weer, ‘wat wilt u toch met Dupuis. Als dat werkelijk de enige reden is waarom u Thérèse weigert.’ Ze prees mij haar aan als een marktvrouw haar waar op de Zondagse vlooienmarkt van de Place St.-Médard vlak bij mijn hotel. Maar ik bleef op mijn stuk staan. ‘Je zult wel zien wat er gebeuren gaat,’ dreigde ze. Tot nu toe is er niets gebeurd. Thérèse heeft mij ook nog twee maal bezocht. Beide keren op Woensdag. Ze was stil en zacht nu. Ze zei: ‘dag Leeuw,’ en meer niet. Ik trachtte haar uit te horen. ‘Wat doet dat kind nu met je?’ ‘Niets.’ ‘Beweegt het dan niet?’ ‘Daar let ik niet op.’ ‘Maar zegt het je niets, ik bedoel, beveelt het je niets?’ ‘Als je me nou...’ ‘Je luistert niet goed, Thérèse.’ ‘Dat doet de vroedvrouw wel.’ ‘Neen, luisteren naar hem, en tegelijkertijd in jezelf. Probeer dat nu eens, om mij plezier te doen.’

O, als ze het doet en als ze mij dan dingen kan vertellen die ik niet heb geweten, die ik mijn moeder en mijzelf heb te kort gedaan, dan zal ik zo zwak worden, zo zwak, dan kan ze alles van mij gedaan krijgen. Dan leg ik mijn naam op tafel in geweldige letters en geef haar die. Dupuis, niet de visboer of de worstenwinkel, niet Dupuy met u-y, maar Dupuis-Hubrechts van het Ile St.-Louis. Want ik wil mijn onvolledig-

heid kennen, Thérèse. Lieve Thérèse, luister dan...

Maar zij is blijven zitten zoals ze altijd zat, met haar handen om haar buik gevouwen en ze heeft alleen maar gelachen. Weer afschuwelijk hard gelachen. Alle stilte en zachtheid zijn onder het bed gaan schuilen, en ik telde de minuten dat ze bleef schateren. Het waren er op de kop af drie en een half. Toen is ze er mee opgehouden en heeft ze gezegd: ‘je vergeet dat ik net zeventien ben. En al is er wat te luisteren, dan zal ik het nog niet doen. Want ik wil niets van dat kind weten. Het gaat zo vlug mogelijk weg. Dat heb ik je toch gezegd, Leeuw. Jij wilt immers niet.’ ‘Neen,’ antwoordde ik, ‘ik wil niet.’

Als ze maar even geweten had, hoe dicht ze bij het wel-willen geweest was. Een spelletje van heet en koud. Nu was het koud, voorgoed. Want ik had het spel opgeborgen. ‘Mag ik dan eenmaal luisteren, Thérèse?’ En ik legde mijn hoofd op haar buik. Maar het was winter en zij droeg twee wollen vesten over elkaar en die waren nog bedekt door een blauwe boezelaar. ‘Zo gaat het niet,’ heb ik gezegd. Meer niet. Zij stond op, trok haar rok uit, stroopte haar onderjurk naar boven toe en haar broekje naar beneden. ‘En nu?’ Nu, o, Thérèse, hoe zacht ligt mijn hoofd op je golvende buik. Ik ben niet in staat om ook maar iets te horen. ‘Mag ik je strelen?’ Zij antwoordt niet. ‘Vergeef mij,’ stamel ik, ‘je wist het misschien nog niet, maar ik ben een lafaard, Thérèse. Als ik niet met je trouw, wat kan ik dan voor je doen?’

Ik ben nog nimmer zo intiem met een vrouw geweest. Ik heb niet eens durven kijken; ik gleed maar met mijn hand over haar zachte buik. Er bestonden geen geluiden meer, onze straat is geworden als een wijde vlakte waarin alle klanken verloren gaan. Mijn kamer is die van het Ile St.-Louis. Groot, ruim en warm, heel warm. ‘Je moet nog luisteren,’ zei ze terwijl ze me over mijn ogen streek. ‘Misschien hoor jij toch wat.’ Toen heb ik mijn oor heel dicht tegen haar buik gelegd. En de hartslag van het kind zong: mi-kè, mi-kè, mi-kè... Mickey!

XVII

In wist dat er een brief van Mickey, gericht aan mijn moeder en met op de achterkant van de enveloppe haar adres, in een van mijn boeken lag. Tijdens het zoeken hiernaar dwong ik mijzelf tot kalmte. Ik was er namelijk niet van overtuigd dat ik dit boek wel meegenomen had naar mijn hotelkamer. Wat ik voornemens was te doen, mocht ten hoogste een dag kosten. Daarna zou ik mij uitsluitend concentreren op het beëindigen van mijn boek. Als er van buitenaf geen afleiding zou komen, tenminste.

Natuurlijk kon ik het niet nalaten verschillende boeken door te bladeren en zo vond ik ook een groezelige brochure, die ik eens in een boekenstalletje aan de Seine had ontdekt, maar voor zover ik mij kon herinneren, nimmer had ingekeken... Waar komt de naam Mouffetard vandaan? Van heel ver, legt de philoloog uit. Van de Romeinse tijd toen een stuk grond werd aangeduid met de naam van Mons Cetarus of Cetardus. Het was een begraafplaats waardoorheen een weg kruiste die de rue Mons Cetardus werd genoemd, hierop kortweg met rue Montcetard werd aangeduid, en via Moufetard naar Mouffetard toeging. Het deed mij werkelijk plezier dit te weten, en hieruit leidde ik af dat ik naar mijn studie terugverlangde.

Toen de grond vol lag, vond ik eindelijk wat ik moest hebben. Mickey bleek vlak bij me te wonen,

als ze in die tussentijd niet was verhuisd. Juist naast de woning van Verlaine, in de rue Descartes. Ik wachtte tot het donker werd en bouwde intussen vier hoge boekentorens die als pilaren in de hoeken van de kamer verrezen. Toen ging ik uit om een briefje te deponeren in Mickey's bus, of beter om het af te geven bij haar concierge. ‘Wilt u niet naar boven gaan?’ vroeg de vrouw. ‘Neen,’ antwoordde ik.

Op weg naar huis kwam ik de moeder van Thérèse tegen. Ik wilde haar de hand drukken, maar zij stootte voor mij nog steeds onverstaanbare vloeken uit, die de aandacht van twee dronken zwervers trokken. De een had een soort knuppel bij zich en kwam opmerkelijk recht op mij af. De deur van mijn hotel stond echter open en zo was ik veilig geborgen voor hij mij had bereikt.

Ik bleef die nacht uren en uren achter onbeschreven papier zitten. Tenslotte kwamen er een paar regels, een soort verontschuldiging aan mijzelf, ik, die mij in het kringetje van Moeder, Vader, Josette, tante Ghislaine, Valery, Thérèse en ouders, en nu ook nog van Mickey voortbewoog, zonder mij ook maar een ogenblik met de politieke aspecten van het maatschappelijk leven bezig te houden. Ik heb, zo dicteerde ik mijn pen, hierover van mijn zestiende tot mijn twintigste levensjaar veel en uitvoerig met mijn vrienden gesproken, het heeft mijn denken gedurende die periode zodanig beheerst en mij tenslotte niets ervoor

in de plaats gegeven, dat ik weiger mij er thans mee bezig te houden.

Na deze verontschuldiging, waaraan mijn lafheid van de laatste dagen niet vreemd was, viel ik in slaap tot ik de volgende morgen bezoek kreeg van Mickey.

‘Het speet me toch zo,’ hijgde ze van het trappen lopen, ‘dat ik gisteravond niet thuis was. Maar ik was op de ‘Foire au Pain d'Epice’, en kijk, dit heb ik voor je meegebracht, Victor.’ Het was een varkentje van een soort taai-taai, met blauwe en rose suiker bekleed. In het midden een naam, geheel in wit gehouden. Hélène, las ik. ‘Misschien herinner je je,’ zei Mickey met een zachte stem, ‘dat ik je moeder ieder jaar zo'n koek bracht. Sindsdien, al is zij er dan ook niet meer, zeg ik als vanzelf, wanneer de koekenbaas mij vraagt, wat er op te spuiten: Hélène. En dat deze nu juist bij jou terecht moest komen. Wat ben je veranderd, Victor. Het is waar, ik heb je bij de bevrijding voor het laatst gezien. Dat is nu al bijna vijf jaar geleden. Je droeg, ondanks het verbod van je vader, een revolver bij je. Heb je nog een Duitser gedood?’ ‘Twee,’ antwoordde ik, ‘tenminste, het was mijn revolver, maar de slager van het Ile St.-Louis heeft het ding op het laatste ogenblik uit mijn handen getrokken.’ ‘Hoe gaat het thuis, Victor? Je moet maar aan je vader zeggen dat ik wegblijf om Tante Ghislaine.’ ‘Ik ook.’ ‘Hoe jij ook?’

Ik vertelde haar waarom ik op deze kamer woonde, ik zei haar dat ik een boek aan het schrijven was.

‘Jongen, wat neem je veel op je. Als je moeder nog zou leven...’ ‘Ze is toch dood, ze is al lang dood en weet niets meer. Maar ik herinner mij veel van haar en mij, van ons leven. Toch, als ik schrijf komen er van die hiaten in mijn geheugen.’ ‘Misschien expres?’ ‘Mogelijk. Het hindert me, en daarom schiet ik ook niet vlug genoeg op, of misschien wel te vlug. Bovendien - een ander vervelend iets - zegt een vriend van mij dat ik mijn tijd verlies. Maar waarom vertel ik je dit alles? Ik heb je juist iets te vragen. Ben je nog altijd alleen, Mickey?’ ‘Natuurlijk, dat is immers mijn bestemming. Onnozele jongen,’ zei ze, ‘heb je dan nooit begrepen dat er voor mij maar één mens bestond op de hele wereld, één mens die ik liefhad.’ ‘Mijn moeder?’ vroeg ik. Mickey knikte. ‘Zoals ik,’ zei ik toen. ‘Maar dat is vanzelfsprekend.’ En ik dacht: wat ben ik toch eigenlijk een gewone, normale jongen...

Mickey was nu al een oudere vrouw maar ze had opmerkelijk jonge handen. Die legde ze op de mijne. ‘Victor,’ zei ze, ‘ik weet niet waarom je mij hebt laten komen. Maar als ik je kan helpen zal ik het doen. Ik heb zelfs geld tegenwoordig, want ik verkoop veel schilderijen. Heb je misschien wat nodig?’ ‘Ik kom er wel,’ loog ik. En toen vertelde ik haar dan eindelijk van Thérèse. Zij lachte mij uit om die Dupuis-geschiedenis, nog meer om Dupuis-Hubrechts, en ik voelde hoe ik opeens aan de kant van mijn vader stond. ‘Dan had je ook niet in een derge-

lijke buurt moeten gaan wonen,' zei ze. 'Was dan je nobele eiland liever trouw gebleven.' 'Ik kom hier wel weer uit,' antwoordde ik, 'het duurt heus zo lang niet meer.' 'Maar als jij dat meisje kunt helpen, waarom zal je het dan niet doen?' vroeg ze. Ik voelde dat zij al het mogelijke in het werk zou stellen om mijn vader tegen mij in het harnas te jagen. Om dit te voorkomen zei ik haar dan ook maar op de man af: 'Mickey, zou jij het kind willen nemen? Anders wordt het het eigendom van de Stad Parijs.'

Zonder zich ook maar een ogenblik te bedenken, riep zij: 'ja, dat doe ik!' Iets later kwam zij met bezwaren, die ik voor haar uit de weg ruimde. Mickey bleek heel practisch. Ze beloofde mij alles goed in orde te maken. Ik van mijn kant moest Thérèse overhalen de baby vanuit het ziekenhuis toch eerst mee naar huis terug te nemen. Zij gaf mij geld om het een en ander voor Thérèse te kopen.

'Maar hoe ter wereld kwam je juist naar mij toe, Victor?'

XVIII

Inderdaad, ik ben op een vrolijke bladzijde opgehouden, en ga dus vrolijk verder. Want welk een heerlijke dagen waren het toen mijn moeder, na een zo langdurige ziekte weer beneden in de huiskamer kwam. Vader, Josette en ik hadden overal bloemen neergezet. Het was Mei, het was Lente. Reeds spoedig hierop maakten Moeder en ik samen een wandeling op het Ile St.-Louis. ‘Ik zie alles met nieuwe ogen,’ zei ze, ‘kijk er eens naar, Victor, ze zijn toch niet werkelijk veranderd.’ ‘Alleen nog blauwer,’ antwoordde ik, en drukte haar arm zoals een man gedaan zou hebben.

Het was 1944, het laatste oorlogsjaar. Door haar noordelijk uiterlijk werd Moeder veel door de Duitsers aangekeken. Die middag sprak een haar zelfs aan. Hij ging naast ons op een bank zitten, een bank in het park bij Sully Morland. Zij moest even rusten, want wij waren werkelijk te ver gegaan, anders zou zij zeker dadelijk zijn opgestaan. Van dit uitstel maakte de Duitser gebruik. Natuurlijk begon hij over mij, want waar vang je een moeder beter mee dan met haar zoon, waarmee een vrouw alleen, gemakkelijker dan met het haar begeleidende hondje? Mijn moeder antwoordde in kleine, afgebeten zinnen. Ik zag hoe graag ze wilde vertrekken, maar ook hoe volkomen onmogelijk het haar was. Weer deed ik, zoals een man gedaan zou hebben. Ik eiste haar voor mij op.

En daar zij in het midden zat moest ze zich wel tot mij wenden. Ze lachte me toe, we begrepen elkander zo goed. ‘Hoe leefden de mensen op ons eiland een honderd jaar geleden?’ vroeg ik, om een aanvang te maken tot een lang gesprek. ‘Wat voor mensen?’ ‘Zoals wij, “la bourgeoisie”.’ Ze dacht even na. Het was alsof ze in haar bibliotheek zocht naar een boek waaruit ze het antwoord kon halen. Je zag mijn moeder altijd nadenken. Bij velen gaat dat ongemerkt. Bij haar besefte je dat het daar in haar hoofd aan het werk was. ‘Heb ik dat ook?’ vroeg ik. ‘Wat? Waar heb je het over?’ ‘Dat het zichtbaar wordt als ik iets in mijn hersens zoek.’ ‘Jij, Victor,’ antwoordde ze, terwijl ze mij over mijn haar streek, ‘dat had jij al toen je nog geen zeven maanden oud was.’ ‘Dus dat is Hubrechts.’ ‘Ja, Hubrechts.’ ‘En heb je nu gevonden wat ik je gevraagd heb?’ ‘Ik geloof het wel,’ zei ze. ‘Die “bourgeoisie”, die jij bedoelt, bewoonde behalve de Place Royale ook ons eiland. Want de huizen waren er toen niet duur, licht en lucht was er in overvloed, en zo voelden ze zich als het ware buiten, terwijl ze toch vlakbij de stad zaten. De meeste families bestonden uit vier: de ouders en twee kinderen. Als die kinderen nu ook nog juist van verschillende sexe waren, dan was het geluk volmaakt. De jongen werd naar kostschool gestuurd, en het meisje, muzikaal of niet, achter de piano gezet. Vader las 's avonds zijn krant en vertelde wat hij die dag had uitgevoerd. Voor de rest bracht hij in huis zijn tijd

zoek met de dienstbode aanwijzingen voor het koken te geven. De moeder was een huisvrouw, en niet meer dan dat, en het meisje, ja, dat meisje lag uren in bed en verslond de ene liefdesroman na de andere. Om daarna van haar held te dromen. En ze aten zich dik aan kaas uit mijn vaderland, en je kunt ze eigenlijk het beste aanduiden als mensen die expres “aangevoerd” waren uit de stilste provincieplaatsen om het Museum der Parijse Bevolking een zo volledig mogelijk aangezicht te geven. Hun gehele leven speelde zich dan ook af tussen opstaan en naar bed gaan, het middagmaal, het avondeten en de dagelijkse wandeling. Daar was geen stok tussen te krijgen. Alles ging even geregeld. Een eeuw geleden stond hun klok nog een eeuw ten achter. Maar dat deden ze expres. Want ze wilden hun ogen niet openen.’

‘Wat een bestaan,’ zuchtte ik. ‘Als wij wilden zouden wij niet eens meer zo kunnen leven.’ ‘Zij waren voldaan en gelukkig tot hun laatste ademtocht toe. Dat is ook wat waard.’ ‘Zijn wij dat dan niet?’ ‘Als je vooruit zou weten wanneer je sterfuur was, dan misschien wel,’ zei mijn moeder. ‘Ik ben er daarom altijd voor geweest dit aan ongeneeslijk zieken te zeggen. Waarom al dat gelieg? Doodgaan moeten we toch. En als je het weet dan kan je nog zo heel veel goedmaken. En afmaken, ja, alles afmaken. En zien, vooral zien. We leven toch ook bewust, waarom dan plotseling te geloven aan de kerstman als je moet sterven, toch moet sterven?’

Toen stond de Duitser op. Hij liep heel dicht langs mijn moeder en zei wat. Ik verstond het niet, en zij heeft mij nooit verteld wat het betekende. Maar ze kreeg een kleur en riep in het Duits: ‘doe dat bij je thuis, in Berlijn!’ Hierop antwoordde hij: ‘wacht maar, over een paar jaar gaat je zoon er ook aan,’ en verdween. Toen mijn moeder opstond, zei ze: ‘dit soort mensen, dat zo gemakkelijk lacht, is het dat de oorlog maakt.’

Zwijgend liepen wij huiswaarts. Wijlden haar gedachten bij de dood of bij de bezetter?

Ik was destijds in mijn p.p.p. oftewel mijn ‘post’-pret-periode. Op het ogenblik zelve dat ik wat beleefde genoot ik er veel minder van dan 's avonds in bed. Het gebeurde wel dat ik daar opeens in hard lachen uitbarstte. De eerste keer kwam mijn moeder naar boven toe en vroeg: ‘droom je Victor, heb je een nachtmerrie?’ Maar ik was klaar wakker en vertelde haar dat ik het leven zo prettig vond, maar dat je er nooit op het juiste ogenblik van mocht profiteren. Omdat je het niet vatten kon. Dat was een grote wijsheid voor een veertienjarige jongen, vond zij. ‘Het is natuurlijk niet goed,’ voegde ik er nog aan toe, ‘we zijn nog in oorlog, maar wat merk ik er van? Ik heb geen honger, ik heb het niet koud gehad, en ik heb jou om me heen, Moeder. Ook op Vader ben ik erg gesteld, maar dat is toch niet hetzelfde. Stel je voor dat hij briefjes naast mijn bed zou leggen zoals jij dat

altijd doet.' 'Grootvader Hubrechts deed dat wel toen ik met hem alleen was,' zei ze.

O, die briefjes! Rare dingen schreef die fantasieloze moeder van mij. Ze bedacht nooit wat, alles was gebaseerd op een gebeurtenis, op een feit. We hadden bijvoorbeeld op de Seine-oever een hond zien dwalen, die ons zo vreemd aankeek. Waarom hij dat deed, daar wisten we beiden geen antwoord op. Dan lag er de volgende ochtend naast mijn bed een krabbeltje: hij had zo een onaangename mond, dat was het. Of, als ze helemaal niets wist, dan nam ze mij maar mee uit, bijvoorbeeld naar de 'Jardin des Plantes', 'waar je ook heenging toen je klein was, Victor.' En de volgende ochtend las ik toen - ik herinner het mij nog precies - in haar sierlijk handschrift: ...Meer dan zestig jaar geleden, zo schreef in 1636 Guy de la Brosse, huisarts van Lodewijk de Dertiende, heeft Sieur Ronib, kruidkundige van de Koning, in Parijs een kleine tuin aangelegd, waarin geneeskundige planten moesten groeien. De Koning betaalde hem hiervoor een jaargeld. Zijn zoon, Jesparien, nam later het werk van zijn vader over en zo werden tenslotte die kruiden onontbeerlijk, niet slechts om zieken genezing te brengen, maar ook om medische studenten bij hun studie te helpen. En onderaan stond: iets voor je p.p.p., Victor.

Een paar maanden voor de bevrijding van Parijs, week mijn vader uit naar Engeland. Hij bracht het

echter niet verder dan Spanje, waar hij in Madrid vrij kon rondlopen, en zijn tijd besteedde om ons levensmiddelenpakketten te sturen, welke nooit zijn aangekomen. Waarom hij nog was gevlucht, heb ik uit de toespelingen van anderen gedeeltelijk begrepen. Mijn moeder echter, heeft er niet met mij over gesproken, en ook Josette verzweeg wat ze dacht.

Op de dag van de opstand in Parijs, 19 Augustus 1944, een datum waarop ik nog nimmer in de stad was geweest, maar steeds met vacantie, op die dag dat onze klasse gereed stond mede te vechten met de F.F.I. (Franse ondergrondse strijdkrachten) welke voor onze groep onder leiding stond van een roodharige en buitengewoon magere man, een dag, waarop ik voor het eerst voelde dat hier p.p.p. overbodig was omdat al mijn zintuigen, al mijn zenuwen tot het uiterste waren gespannen en ik bij iedere stap, ieder fluiten, ieder verbergen en ijlings weer te voorschijn schieten wist wat ik deed, op diezelfde grote dag bleef mijn moeder te bed liggen. Ik was nog even thuis gekomen om vluchtig iets te eten dat Josette mij in de keuken opdiende en begaf mij - een stuk brood in mijn hand - naar mijn moeders werkkamer. ‘Waar is ze?’ riep ik tegen Josette. ‘Ze voelde zich niet goed en is niet opgestaan.’ Ik haastte mij naar haar toe en maakte zachtjes de deur van haar slaapvertrek open. ‘Moeder,’ vroeg ik, ‘wat heb je?’

Haar gezicht was wit als het linnen van haar kussensloop. Men vergeve mij deze banale beeldspraak,

maar het was zo en niet anders. En daar ik toch geen beroepsschrijver ben, behoef ik ook heus niet te zoeken naar een andere vergelijking, die dan toch altijd verder van de waarheid zou zijn dan de mijne is. Want slechts haar haar bracht mij tenslotte de vorm van het gelaat terug. ‘Moedertje, wat heb je?’ vroeg ik weer. ‘Niets,’ antwoordde ze, ‘ik ben wat moe.’ ‘Je wordt te mager, dat zei ik je onlangs nog. Je schoenen waren zelfs te wijd. Vandaag zal er toch wel weinig worden gewerkt, dus kan je rustig blijven liggen.’ ‘Gaat het buiten goed?’ ‘Ze vechten hevig.’ ‘Zul je voorzichtig zijn, Victor?’ Ik kuste haar voorhoofd waarvan mijn lippen zich moeilijk losmaakten en liep op mijn tenen de kamer uit. Ze riep mij terug en zei: ‘kom eens hier. Buig je wat.’ En net als toen ik nog klein was zoende ze mijn ogen: rechteroog: ‘dat God,’ linkeroog: ‘je bescherme,’ rechteroog: ‘mijn lief,’ linkeroog: ‘groot kind.’ Toen keek ze naar mijn rare, losse voeten en glimlachte.

Hierna ben ik zeven dagen niet thuisgekomen. Ik heb bij vreemden onderdak gevonden, voor zover wij ons tenminste rust hebben gegund. Eenmaal ben ik bijna in de handen van de Duitsers gevallen, slechts door het kordaat optreden van de roodharige leider ontkwam ik op het nippertje. Zeven dagen en zeven nachten heb ik meegeholpen aan de bevrijding van mijn stad. Om een barricade te versterken heb ik pardoes een bed uit een venster geworpen. Daarna

heb ik het helemaal alleen bovenop die verschansing gehesen, maar de volgende dag zag ik dat het in de schaduw van de straatversperring diende als legerstede voor een uitgeputte ondergrondse strijder.

Al die tijd gevoelde ik mijzelf als een soort verdedigings-controleur. Ik liep van de ene barricade naar de andere, gaf raad, niet alleen aan jongens van mijn leeftijd maar ook aan ouderen, discussieerde, maar als er een gevecht ontstond dan was het nooit op de plaats waar ik het had verwacht.

Het was warm en zonnig, die dagen van 19 tot 26 Augustus, en de Parijse bevolking fungeerde als figuranten van een grootse opera, maar iedereen was zich er wel van bewust dat het de onzichtbare toneelknechten van alle leeftijden en alle rangen waren, die hun leven waagden en in vele gevallen verloren. Sommige heldendaden hadden niets gemeen met een gevecht. Passief te zijn vereiste minstens zoveel moed als actief aan de strijd deel te nemen. Zo kocht menigeen vol enthousiasme de eerste vrije krant en ging dan op de hoek van de straat staan om die te lezen, het titelblad goed zichtbaar voor de vijand. Sandwich-mannen noemden wij ze, en toen ze tenslotte aaneengegroeid waren tot een enorm stokbrood, was Parijs bevrijd.

Toen kwam ik dan ook eindelijk vuil, gehavend en uitgeput op de stoep van mijn ouderlijk huis terug en belde aan. Nog in de roes en oververmoeid, ontging het mij geheel en al dat het drukken op de koperen

knop geen geluid overbracht. Na een paar minuten wachten probeerde ik het nog eens, maar op dat ogenblik opende Josette de deur. ‘Jongen,’ zei ze alleen, ‘jongen, je komt juist te laat. Het is afgelopen.’ ‘Dat zal ik beter weten dan jij,’ antwoordde ik, ‘kijk maar.’ En ik toonde haar mijn gescheurde kleren. ‘Geef me gauw wat te eten, ik ben uitgehongerd. En dan zal ik me eerst wat opknappen, want Moeder zou misschien schrikken als ze mij zo zag. Of juist trots zijn? Ligt ze nog in bed? Wat denk jij Josette, zal ik toch maar dadelijk naar haar toegaan? Sta toch niet zo te kijken met zulke uilskuikensogen. Ik kom er nu langzamerhand wel achter waarom je een oude vrijster bent gebleven.’ ‘Jongen,’ zei ze weer, ‘begrijp mij dan toch. Het is afgelopen. Ze is gestorven zonder dat er iemand bij haar was, net zoals ze geleefd heeft, zonder ooit iemand met haar aanwezigheid te hinderen.’ Ik antwoordde: ‘en Vader, waar is Vader dan gebleven?’

En toen ben ik, zoals ik er uitzag, in Moeders kamer gegaan. Ze lag daar precies zoals ik haar een week eerder had verlaten. Met nog die glimlach om mijn rare, losse voeten. Eerst was ik stil en durfde haar nauwelijks aan te kijken, maar toen heb ik mijn gezicht op dat van haar gedrukt en gehuild, gehuild... Van haar bijdragen tot mijn vorming als mens stuwden overbodigheid en achterstelling, dat zij mij niet had meegenomen, naar boven toe, gevolgd door

medelijden met mijzelve en schaamte en jaloezie, omdat ik ervan overtuigd was dat haar ziel thans een ander toebehoorde. Maar dit alles verre achter zich latende drong daar de liefde, een oneindig grote liefde, waardoor ik mij van haar koude lichaam dat ik omstrengeld hield niet meer wist los te maken.

Het kan alleen Josette geweest zijn die mij van haar heeft weggehaald. Zo werd ik na een zware slaap, in mijn eigen bed wakker. Uitgekleed, in een pyama. Langzaam keerde de werkelijkheid in mij terug. Moeilijk zoals het licht dat door de donkere gordijnen wilde heendringen, maar niet kon. Weifelend licht, weifelende werkelijkheid. Ik vroeg: ‘is Moeder dood, heus dood? Heb je er wel een dokter bijgehaald om het te constateren? Ze is misschien alleen bewusteloos. Heb jijzelf naar haar hart geluisterd? Ik wil ernaar luisteren, Josette.’ Ik stond op. ‘Zij antwoordde: ‘het hoeft niet meer, Victor. Het staat stil. Sinds gisteravond. Je hebt het toch gevoeld, ze is koud.’ ‘En Vader?’ vroeg ik weer. ‘Waar is die gebleven? Waarom is hij niet direct uit Spanje teruggekomen?’ ‘De dokter zou hem waarschuwen, maar op het ogenblik gaat dat niet zo vlug. Hij zal hier heus de eerste dagen nog niet kunnen zijn. Wij gaan haar samen begraven. Victor, jij en ik.’ ‘Ja, begraven,’ herhaalde ik. Ik keek naar de aarde van mijn cactus. Ik keek naar het trage licht in de gordijnen. En ik zag Josette, met de handen voor de ogen huilde ze,

haar hele lijf schudde mee. Ik sloeg mijn arm om haar heen.

Wij reden in een kleine auto achter haar lijkwagen. Zelfs Mickey hadden we niet kunnen vinden. Parijs vierde feest, heel Parijs lachte en juichte, danste en zong, de vijand was verjaagd. Waar wij voorbijtrokken stonden de mensen even stil. Je zag op hun gezichten wat ze dachten... die heeft ook geen geluk gehad, er nu juist tussen uit te moeten. En ze deden het niet expres maar op het laatst was de auto bedekt met gekleurde confetti en serpentines. Neen, ze hadden het niet expres gedaan.

En de doodgravers waren gehaast. Ze behoorden vandaag toe aan de levenden, niet aan de doden. Zij, Josette en ik waren de enigen op het stille kerkhof van Thiais, even buiten Parijs. Niemand zei iets. De kist zakte in de grond en werd met aarde bedekt. Ik fluisterde: ‘dag lieve Moeder...’ En waarom toch ook nog: ‘dag Heleen Hubrechts...’

Buiten stonden een paar van haar collega's. Zij hadden ons niet willen storen. Ze drukten Josette en mij de hand en informeerden naar Vader. Wij stapten weer in de kleine auto. Overal was nog feest. Josette legde mijn hoofd op haar schoot. Ik liet haar begaan.

XIX

Direct hierna ben ik ziek geworden. Ik geloof dat het wel twee of drie maanden heeft geduurd. Ik lag stil in mijn bed en wilde niemand zien behalve Josette, en des avonds even mijn vader, die nu weer thuis was. Mickey heeft getracht mij wat te op beuren, maar ik heb haar weggestuurd en daarna is zij ook niet meer gekomen. Soms nam ik een boek, maar meesttijds sliep ik of lag met open ogen aan niets te denken. Mijn vader wilde mij naar Bretagne sturen maar ik weigerde weg te gaan. Langzamerhand kwam het leven in mij terug, wat wil je, ik was vijftien, het was vrede, en mijn lyceum en vrienden wachtten.

Toen ik dus eindelijk weer beneden kwam, stond alles nog net zoals vroeger. Ook Moeders kamer was nog dezelfde. Op haar bureau lag een geopende blocnote met de aanvang van een brief. Het was voor mij of ze straks zelf zou komen om die af te maken.

Met mijn vader had ik het niet dikwijls over haar. Hij en ik waren soms uren tezamen zonder ook maar een woord te spreken. Je kon niet zien dat hij ouder werd, dat was nu eenmaal zijn type, een Parijzenaar van zijn soort heeft geen leeftijd. Hij behoorde meer dan ooit tot de ‘beau monde’, breidde zijn relaties uit tot academische kringen, werd tegen de datum der verkiezingen schrikbarend onrustig en vertelde mij iedere ochtend aan het ontbijt opnieuw hoe heer-

lijk zijn bad geweest was. ‘Juist warm genoeg, niet heet, niet koud, en dat zonder thermometer. Vingers zijn toch geweldige dingen, Victor.’ ‘Zou je er nog een schop mee kunnen vasthouden, Vader? Willen vasthouden, bedoel ik. Of een hark?’ ‘Waarom vraag je dat?’ ‘Omdat ik soms denk dat je naar je buitenhuis terugverlangt.’ ‘Het is toch verkocht,’ antwoordde hij. ‘Je kunt een ander kopen.’ ‘Neen,’ zei hij, en ik zag tot mijn schrik dat ook dunne lippen trillen kunnen. Zichtbaar trillen. ‘Ik kan het natuurlijk wel, want deze woning doe ik toch van de hand.’ ‘Vader!’ riep ik. ‘Wat wil je, Victor. Zoveel kamers en zoveel herinneringen... Toch heb ik nooit geweten of je moeder wel werkelijk van mij heeft gehouden. In het begin zeker niet. Al heeft ze er dan ook niets van laten merken. En later?’ ‘Natuurlijk wel,’ antwoordde ik, ‘ze was altijd zo lief met je.’ ‘Dat betekent niets. Maar het is moeilijk te wennen aan het idee dat iemand niet meer van je houdt. Je gaat dan eigenlijk pas na wat of er wel mis met je kan zijn.’ ‘Er is niets mis met je, Vader.’

‘Buiten wonen,’ zei hij toen, ‘neen, niet meer in de omgeving van Parijs. Als ik er ooit weer toe zou overgaan, dan terug naar mijn geboorteland de Mayenne. Niet ver van Laval bijvoorbeeld, dat echte provincieplaatsje waar je zonder meer tot de noblesse behoort. Waar iedereen je groet, net als hier op ons eiland.’

‘Maar zou jij je eiland dan kunnen verlaten?’ ‘Neen

dat geloof ik toch niet, maar ik wil wel een kleinere woning gaan zoeken. Daar zal ik onmiddellijk werk van maken. Een appartement in een van die oude huizen van een zijstraat. Voor de rest zal alles dan blijven zoals het was. Jij moet nog een paar jaar naar school toe en dan ben je student. Weet je al welke richting je op wilt gaan?' 'Neen,' antwoordde ik, 'daar heb ik nog niet over nagedacht.'

'Voor de rest zal alles blijven zoals het was,' herhaalde hij. 'Wij gaan 's zomers samen naar buiten, tenminste als je je niet te groot voelt om met je vader vacantie te houden. En verder, je kunt op mij rekenen, Victor. Dat zijn geen woorden alleen. Jij, die voor de helft Hubrechts bent, voor een kwart Dupuis en voor een kwart iets geheel nieuws dat ik niet vatten kan, omdat dit mijn generatie verre vooruit is, jij moet weten, Victor, dat ook, wanneer het vreemde kwart de overhand mocht nemen, ik je in niets zal beletten je eigen weg te gaan.'

Na deze woorden voelde ik dat mijn levensweg voor mij was uitgestippeld. Ik bleef daarbij toch vrij te doen en te laten wat ik wilde, dus deed ik het niet. Ik leefde volgens de regelen van een 'fils à Papa' en kwam niets te kort. Ik leerde gemakkelijk en had aardige vrienden waarop ik vertrouwen kon. Zoals bijvoorbeeld Guy en Jacqueline, waarmede ik destijds dat Seine-strand opgericht had. Maar zij moesten altijd dit van hun ouders en dan weer dat. Met het

gevolg dat ze nooit thuis waren als ze er moesten zijn.

Ik nu kwam nimmer te laat aan tafel, gedroeg mij als een volwassene, zelfs al verveelde ik mij stierlijk met mijn Vaders relaties, en zorgde ervoor dat iedereen niets dan lof voor mij had. Ik had van deze lieden heel wat levenswijsheden kunnen opsteken, maar ik bekeek hen slechts zoals men een etalage bekijkt, met een zeker genoegen, vermengd met een dosis vooroordeel, doch beide van zulk een licht gehalte dat bij de volgende uitstalkast de eerste weer volkomen vergeten was.

Zo sprak een van mijn vaders vrienden nimmer over ‘mijn’ auto, doch hij gebruikte steeds het lidwoord ‘de’ om zijn vervoermiddel aan te duiden. En toch was het telkens dezelfde chauffeur met dezelfde wagen die hem na het diner kwam halen. Mijn vader legde uit: ‘het is “bon ton” om een auto die je per maand huurt niet door het nonchalant gebruiken van een bezittelijk voornaamwoord tot onrechtmatig eigendom te bevorderen.’ Waarop ik zei dat eigenaars dikwijls over ‘de’ auto spraken, en zijn vriend dus die ‘bon ton’ wel wat heel ver had gezocht.

Bij een ander merkte ik op dat het woord leugenaar niet bestond; iemand die loog had eenvoudigweg een grapje willen uithalen. ‘En iemand die oplicht dan?’ vroeg ik, ‘welke verontschuldiging geldt er voor hem?’ ‘Die is even buiten zijn boekje gegaan, jonge man.’ ‘Om in het boekje van een ander terecht te komen,’ antwoordde ik.

In Vaders vriendenkring werd ernst vermeden, het leven moest een aaneenschakeling van pleziertjes blijven. Ernst werd per gram gehaald op lezingen, die in het middelpunt der belangstelling stonden. Het onderwerp deed er niet zo veel toe. Ook kwam er zo nu en dan de een of andere bekende schrijver als gast aan onze tafel. Wanneer deze auteur aan Vader zijn laatste werk overhandigde, sneed hij onmiddellijk in zijn bijzijn de bladzijden open.

‘Bon ton, bon ton, zo hoort het, maar het is verjaard, Vader. Waarom ben je toch niet wat meer een mens van je tijd?’ Hij antwoordde: ‘eens was ik mijzelf, en wie weet als ik heel oud zal zijn, zal ik het misschien weer worden. Maar je moeder was niet tevreden over mij, ze wilde meer van me dan ik uit mezelf kon geven. Toen heb ik mij bij de ‘beau monde’ aangesloten. Verjaard? Stellig, maar stijl heeft het, dat moet je toegeven. En wanneer ik met jou alleen ben Victor, dan is dit toch niet storend.’ ‘Helemaal niet,’ zei ik, en ik dacht: je bent een vreemd mengelmoes van een boer, een klein- en een grootburger: drie marionnetten die om je heen dansen, maar van de vierde, de vader, heb ik tenminste de touwtjes in handen.

Nu moet ik vanzelf weer aan Valery denken. Hij noemde zich de incarnatie van de na-oorlogse jeugd. Hij, de zoon van een bekend psychiater. Of was dat ook verzonnen, zoals het ministerie en de auto? Ik

bemerk, terwijl ik dit woord verzonnen op papier zet, dat ik toch wel iets van mijn vader heb meegenomen, anders zou ik immers zonder meer gelogen hebben geschreven. Of doe ik dit om Valery te sparen? Hij is dus verwaarloosd. Hij heeft misschien nog tot kort geleden op schoenen met houten zolen moeten lopen. Zoals Josette die er niet toe kon komen zich weer leer aan te schaffen. Hij heeft tot en met 1948 wellicht uitsluitend met voedsel-kaarten moeten toekomen, had lang gerantsoeneerde sigaretten, terwijl het bij ons thuis aan niets, maar dan ook aan niets heeft ontbroken. Hij heeft misschien...

Maar wat weet ik van hem af. Dat hij meer gedacht en geleefd heeft dan ik, dat is zeker. Nu is hij opgepakt. Mede door mijn toedoen. Als een lafaard moet ik mijn boek afschrijven, zonder dat Valery het vervolg zal kunnen lezen. Ik prevel: vergiffenis. Het woord, dat afschuwelijke woord, heeft werkelijk een klank van echtheid.

Ik heb dus van die na-oorlogse jeugd niets gemerkt. Mijn leven verliep met een ontstellende regelmaat. Op de sterfdag van mijn moeder ging ik naar Thiais en legde daar wat bloemen neer. Ik stond even stil, zonder gedachten, en ging zeer spoedig hierop weer weg, terwijl ik het aangegeven geboortejaar op de andere stenen met dat van haar vergeleek.

Op de nationale feestdag van de veertiende Juli vertrok ik naar Bretagne tot, op de eerste October,

mijn school weer begon. In ons nieuwe huis had ik mijn kamer ingericht met de meubels van mijn moeder. Ook haar boekenkast stond er en haar bureau. De blocnote met die datum er boven en de aanvang van een brief, heb ik altijd bij mijn papieren liggen. Zelfs hier heb ik ze bij mij.

Maar welk een droog relaas, deze laatste regels. En het gaat nog maar verder. Ik legde vanzelfsprekend met goed gevolg mijn eindexamen af. En werd student. Ik merkte op dat mijn vader toen meer buitenshuis vertoefde dan voorheen zijn gewoonte was. ‘Hij heeft waarschijnlijk een vriendin,’ zei ik tegen Josette, die haar hoofd schudde over zoveel manlijkheid. Ikzelf was bevriend met Suzanne, maar daar ik iedere vrouw aan mijn moeder toetste, had ik ook op haar zeer veel critiek en bleef het bij een platonische verhouding. Als Valery geweten had dat ik nog nooit, neen, werkelijk nog nooit... Maar na de korte inleiding met Thérèse geloof ik toch niet dat ik nog heel lang alleen zal willen blijven. Zodra ik hier weg mag...

Toen zei op een ochtend aan het ontbijt mijn vader: ‘Victor,’ en hij brokkelde met zijn magere vingers aan zijn brood, ‘ik zal maar met de deur in huis vallen. Ik ga weer trouwen. Natuurlijk begrijp je wel dat dit voor jou generlei verandering zal meebrengen. Maar het leven zo alleen is niet meer uit te houden. De korte tijd die ik in Spanje heb doorgebracht voelde ik mij al eenzaam. Jij hebt mij daar nooit ook maar

iets over gevraagd. Ik kwam juist na de begrafenis van je moeder terug. Je hebt toch niet gedacht, Victor, dat ik fout geweest ben in de oorlog, en daarom zou zijn gevlucht?'

'Ik niet Vader, maar uit de woorden van anderen heb ik dit een paar keer opgemaakt. Ik verzon toen maar wat om mijzelf, maar ook in de eerste plaats jou te redden.' 'Wat verzon je, dat interesseert mij om te weten.' Ik antwoordde: 'dat je een vriend die wel verkeerd was, met geld hebt geholpen om er van door te gaan. Was het niet die belachelijke oude met die grijze snor, waartegen Moeder zo'n antipathie had, hoe heet hij ook weer? Dat leek mij nu net een om met de Duitsers te heulen.' 'Zijn naam doet er niet toe, Victor, maar in je onwetendheid ben je dicht bij de waarheid gekomen. Inderdaad, ik heb die vriend geld geleend, maar aan verzetsstrijders had ik een bedrag gegeven dat wel honderd maal zo groot was. Toen ik hoorde dat hij gearresteerd was, en ik aan de mogelijkheid dacht dat hij mijn naam en adres wel eens bij zich zou kunnen hebben, heb ik onmiddellijk naar de papieren gezocht die als bewijs konden dienen dat ik, financieel dan altijd, een der steunpilaren van de 'maquis' ben geweest. Nergens echter vond ik ze, en toen herinnerde ik mij plotseling wie ze bij zich had gestoken. Het was een jongen die reeds maanden geleden in Engeland was aangekomen en daar voor de regering werkte. Ik heb toen via Spanje contact met hem gezocht. Het is al-

lemaal in orde gekomen, ik heb - want mijn veronderstelling dat mijn naam bekend zou worden was juist - mij kunnen rechtvaardigen, door de teruggehaalde papieren te tonen. Oude banden bonden mij aan die in jouw ogen belachelijke vriend. Ik kon het niet nalaten voor hem in de bres te springen. Dit was slechts een soort ereschuld. Dat is gelukkig begrepen, en ik heb geen moeilijkheden gehad. Natuurlijk deed het mij veel verdriet dat mijn vertrek juist samenviel met moeders dood, maar er was voor mijn toekomst geen andere uitweg. Zo zie je, Victor, dat financiele heldendaden niet bestaan. Want een held is een man van zweet en bloed. Toch is ook mijn morele boekhouding voor iedere contrôle volkomen in orde. Zonder enige geheime post. Dat geloof je toch wel, nietwaar?'

Ik stond op en legde als antwoord mijn handen op zijn schouders. 'En met wie ga je nu eigenlijk trouwen?' vroeg ik. 'Met een nicht van een zakenrelatie. Haar naam zegt je niets.' 'Als ze maar niet op Moeder lijkt,' was mijn enige reactie hierop, 'voor de rest, Vader, geluk ermee.'

Twee dagen later kwam zij eten. Ik schrok toen ik haar zag. Maar niet slechts haar uiterlijk, ook haar karakter bleek volkomen anders dan dat van mijn moeder. Zodat ik er zelfs physiek onder begon te lijden en mijn vader, Josette, en ons eiland verliet voor deze rue Mouffetard.

Maar dat heb ik al verteld, beter dan in herhahalingen te vervallen, zou ik er aan doen een einde voor mijn boek te zoeken.

XX

Het is mijn eigen schuld geweest. Altijd en altijd heb ik nu mijn deur op slot, zodat niemand onverwacht kan binnenkomen. Eenmaal vergeet ik hem te sluiten, en juist dan moet Tante Ghislaine mij weer bezoeken.

Het was middag; ik lag in bed want ik had het koud. Mijn kamer heeft geen verwarming, alleen maar een miniem electrisch kacheltje waar je boven moet hangen om iets van de stralen te kunnen opvangen. En wanneer de stekker langer dan een uur in het contact zit, slaat de stop door, dus moet ik er vooral aan denken dat het kacheltje telkens even uitrust, hetgeen ik dan terzelfder tijd doe. Zo stond Tante Ghislaine in de kamer voor ik het wist. Ze droeg een grote fluwelen strik waaraan een calotje was bevestigd, dat op haar hoofd wankelde. ‘Victor,’ zei ze, ‘morgen is het oudejaar en je vader zou het prettig vinden wanneer jij die avond bij ons was. Hij weet niet dat ik je dit vraag. Dat grapje van je heeft nu lang genoeg geduurd, vind je ook niet?’ Ze kwam op de rand van mijn bed zitten en wilde mijn hand grijpen. Ik trok die terug. Ik had nog geen woord gezegd. Ik liet haar maar doorpraten want ik wilde horen hoe ver ze zou gaan. Toen steeg er vanuit de straat harmonica-muziek op. Zij schudde haar hoofd, niet om de strik in evenwicht te houden, maar om de graad van misère uit te drukken welke rondom mij heerste. In haar tas zocht ze naar enige geldstuk-

ken. ‘Mag ik?’ vroeg ze, op een stuk papier wijzende. Ik knikte van ja. Zij wikkelde hierop de munten erin, opende de ramen en wierp haar gift naar beneden. Even bleef ze nog naar buiten turen. Toen keerde ze zich om met een voldaan gezicht als dat van een padvinder die zijn dagelijkse goede daad heeft verricht en het voor de rest nu wel gelooft. Met het geld scheen ze ook haar geduld verloren te hebben. ‘Antwoord dan toch,’ schreeuwde ze opeens. ‘Kunnen we op je rekenen?’ ‘Laat mij met rust,’ schreeuwde ik precies zo hard als zij gedaan had. ‘Het is geen manier hier binnen te dringen. U mag dan al de tweede vrouw van mijn vader zijn, aan mij, Victor Dupuis, bent u niet verwant.’ Ze schrok zichtbaar. Ik trouwens ook.

‘Arme jongen,’ zei ze, ‘het wordt tijd dat er weer iemand voor je gaat zorgen. Wind je niet zo op. Ik laat je met rust. En gelukkig nieuwjaar. Ik had alleen je vader zo graag een plezier gedaan.’ Toen boog ze zich over mij heen en kuste mijn voorhoofd. Het had niets met een zoen te maken, maar ik moet toegeven dat het zo, met gesloten ogen niet eens onaangenaam was. ‘Ik weet wel Victor, dat ik niets over je te zeggen heb, maar je vader staat tussen ons. Hij wordt er ook niet jonger op. En als je alleen zoudt kunnen begrijpen dat ik hem om hem en niet voor mij heb getrouwd.’ Dat waren haar laatste woorden. Genoeg om over na te denken. Wat ik dan ook deed.

Ik herinnerde mij de leeftijd van mijn vader niet precies. In mijn ogen was hij nimmer jong geweest.

Maar welke noodzaak had hem ertoe gebracht Tante Ghislaine te trouwen? Hij had immers Josette om voor hem te zorgen, en als hij haar als representatieve figuur in huis had willen halen, waarom had hij dan niet iets mooiers uitgezocht? Of had hij wellicht geleden onder Moeders schoonheid, was hij misschien gedurende zijn gehele huwelijksleven jaloers geweest zonder dit ooit te laten merken?

Toen ik wakker werd was oudejaarsdag in mijn straat reeds in volle gang. Precies als op Zondagmorgen was er ook nu een groot aantal kooplieden bijeen, die als 't ware afgesproken hadden zo en zo laat achter hun karretjes te staan. Maar ook de winkeliers hadden buiten van alles uitgestald. Kippen, kalkoenen, hazen en konijnen verdwenen een voor een van de hoge stapels. Alleen de versierde varkenskoppen grijnsden tot het laatst toe naar de voortstuwende menigte.

Het is voor de tijd van het jaar de gehele dag wonderlijk zacht weer. In de avond zie ik hoe de vrouw aan de overkant het oude laken voor de ramen spant en rekt en nog eens rekt, om toch maar alles voor mijn nieuwsgierige blikken te kunnen verbergen. Inderdaad, wanneer het eindelijk goed zit kan ik ook niets meer zien. En terwijl ik er juist over denk wat ik deze laatste uren zal gaan doen, wordt met een ruk het laken weer weggetrokken en ik zie Thérèse die roept: ‘kom je bij ons vieren?’ ‘Vieren?’ vraag ik expres, ‘wat vieren?’ ‘Oud en nieuw natuurlijk. Wat

sta je daar toch weer suf te kijken.' 'Oké,' roep ik en zij lacht vertederd om deze 'uitheemse' expressie. Net zoals de jongens in de buurt gewend zijn te doen, haal ik nu ook een natte kam door mijn haar. En dan zoek ik een extra mooie das uit, een korenblauwe, mijn hemd is verschoten rose, zou Josette hieraan haar goedkeuring gehecht hebben? Josette... Vader, had ik vanavond toch naar huis moeten gaan?

Ik koop twee flessen wijn en, met in iedere hand een, ga ik de trappen op. De kamer is vol mensen en rook. Niemand let op mij. Zelfs Thérèse niet. Ik zit wat verloren in een hoek, waarom heeft ze mij eigenlijk laten komen? Al het geluid gaat aan mij voorbij. Natuurlijk blijf ik aan Vader denken, daar heeft tante Ghislaine goed voor gezorgd. Ik ben ervan overtuigd dat hij mij niet verwacht heeft.

Toen ook op de duur echter niemand zich wat van mij aantrok, ben ik de trap weer afgegaan en heb door mijn straat gewandeld. Nog nooit was ik op oudejaarsavond daar geweest. Het was er stiller dan 's nachts in een villa-wijk van Parijs. Alleen op de roosters van de metro lagen de vaste klanten te slapen. Hier twee mannen, broederlijk onder een jute zak en met een lege fles in de hand, daar een echtpaar, de vrouw dicht tegen de man gedrukt. Haar vuile benen staken onder de lompen uit, haar hand stond open om ook in de droom door te bedelen. Ik wierp er wat in en knelde toen de vingers dicht.

De kroegen waren vol. In een ervan stapte ik naar

binnen en vroeg om een munt voor de telefoon. ‘Hallo Vader,’ zei ik, ‘ik wens je een gelukkig nieuwjaar.’ ‘Victor, jij!’ riep hij uit. ‘Wat heerlijk om je stem te horen.’ ‘Ja, heerlijk,’ zei ik hem na. Hij vroeg niets, hij vertelde alleen dat er veel vrienden bij hem waren, dat de tafel vol stond, dat Josette het druk had en tante Ghislaine een voortreffelijke gastvrouw was. ‘Daar ben ik blij om,’ zei ik. En toen: ‘nu moet ik ophouden met spreken.’ Weer vroeg hij niets. Hij zei alleen nog: ‘je hebt mij een enorm plezier gedaan, en tot spoedig hoop ik.’ ‘Ja, tot spoedig, Vader.’ Ik dronk nog een glas wijn en ging weer naar Thérèse.

Zij draagt over haar rok en vest een rode boezelaar en ziet er werkelijk aantrekkelijk uit. Dat had ik nog niet gezien. Ook waren mij de dozijnen oesters ontgaan die op grote schalen op tafel staan. De vader is nog bezig er meerdere te openen. Hij doet dat heel handig zonder een keer mis te stoten. Ik sta nu opeens in het middelpunt der belangstelling. Het is natuurlijk dat gesprek met Vader geweest, dat er eerst uit moest voor zij mij hier wilden erkennen. Alles in het leven is immers een logische aaneenschakeling. Ik drink een glas wijn. ‘Is het nog niet zo ver?’ vraag ik aan de vader. ‘Vertraging,’ antwoordt hij, ‘ze kon nooit rekenen, het zal wel midden Januari worden.’

Langzamerhand gevoel ik mij zoals tijdens mijn eerste bezoek hier. Ik word soezerig en onderga een verrukkelijke bevrijding. Zijn die zwarte haren van

de vader niet geweldig, en is de poot van de gebraden kalkoen die hij in één ruk van het beest trekt, en zo in mijn mond stopt dat ik bijna stik, niet van de heerlijkste kalkoen die ooit ergens naar binnen is gevlogen? De oesters zijn door mijn keel geglibberd. De radio dreunt en er worden moppen verteld waarvan ik de helft niet begrijp. Er is een oude vrouw van wel bijna honderd jaren denk ik, die door Thérèse, Mémé wordt genoemd. Ze schudt voortdurend haar hoofd van links naar rechts. Soms denk ik dat zij het ook naar achteren kan draaien, maar dat is nog niet gebeurd.

En zo loopt het dan tegen middernacht. ‘Geen oudjaar zonder champagne,’ zegt de vader en trekt een fles open. Bij het klinken van de radio-kerkklokken klinken wij ook. De moeder zoent me en de vader zoent me en Mémé zoent me en twee kerels die bij de twaalfde slag binnenkomen drukken mij aan hun hart tot Thérèse ze van mij wegduwt, mij in een stoel trekt, op mijn schoot gaat zitten en mijn oor streelt met haar tong. Ik begin te lachen en zeg dat ik daar niet tegen kan. De moeder slaat ons gade. Er komt een goedkeurende uitdrukking in haar ogen. ‘Hier,’ teemt ze, op het brede bed wijzende dat in de hoek van de kamer staat, ‘ik leen het je voor vannacht. Wij kruipen wel op zolder. Wat zeg je daarop? Hap, toch zeker.’ ‘Hap,’ antwoord ik, terwijl ik tracht mij op te richten, ‘hap, en leve het kind van Thérèse, leve Dupuis met u-i-s-’ Dansen die twee kerels daar,

of dans ik zelf? ‘Hap, het is mij tot mijn onuitsprekelijke spijt niet mogelijk op uw verzoek in te gaan. Mijn ouders verwachten mij.’ ‘Leugenaar,’ roept ze uit, ‘en je bent een wees.’ ‘Op het kerkhof,’ zeg ik, en ik ben zo dronken dat de obsceniteit van die grap mij zelfs ontgaat, ‘daar ontvangen ze me ieder jaar.’ ‘Ze leven nog,’ schreeuwt ze, ‘ik zal wel uitvinden wie het zijn.’ ‘Dupuis, Mevrouw, met u-i-s- en vooral niet met u-y-. Dat is weer een ander. Hap, een ander.’ ‘Toe nou,’ zegt Thérèse, ‘wat kan er aan azijn zuur worden. Je hoeft heus niet bang te zijn.’

Ik sta nu midden in de kamer en terwijl ik het glas hef en de bankbiljetten van Mickey op tafel gooi, zeg ik: ‘het komt in orde, het komt in orde mensen. Breng de baby vooral thuis en laat mij dan direct komen. Eerder wil ik het kind niet zien. Overigens heb ik niet zo goed begrepen wat die oesters betekenen. Wellicht houden zij verband met mijn huidige vluchtigheid ten opzichte van de mensheid.’

Ver in de dag van die eerste Januari werd ik toch nog in mijn eigen bed wakker. Op mijn voorhoofd zat een vervaarlijke buil.

XXI

Al naarmate die buil wegtrekt, schiet de tijd op. Ik voel het einde van dit avontuur naderen. Bij ieder gebaar dat ik maak, bij ieder woord dat ik neerschrijf, flitst er door mijn hersens heen: dit kan niet lang meer duren. Toch moet ik op de baby wachten, toch wil ik nog iets over Valery te weten komen en uiteindelijk moet ik ook een slotzin voor mijn boek vinden, om daaronder met sierlijke krulletters te kunnen zetten: Einde. En mijn voeten, idioot die ik ben, mijn voeten dan?

Dat wachten op de baby gaat vanzelf. Ze weten nu dat ze mij niet moeten storen als het wurm geboren is. Eerst moet het thuis zijn, dat is de afspraak, en ik ben ervan overtuigd dat de vrouw aan de overkant zich daaraan zal houden. Maar als het dood op de wereld komt? Of als Thérèse sterft? Mogelijkheden waarmee ik rekening moet houden.

In die tussentijd zal ik mij dus met Valery bemoeien. En een beetje in mijzelf wroeten om al mijn bijdragen tot vorming van mens te herzien. Want ik zal na deze gedwongen gevangenschap een ander mens zijn. Die bijdragen dienden slechts om mij pasklaar voor het leven te maken. Maar na een en twintig jaren moeten zij door dat leven zelve zijn opgelost. Nimmer meer zal ik mij dus overbodig moeten gevoelen, nimmer meer van achterstelling gewagen. Hinderlijkheid en plagerij zijn voor goed van de baan, en de

ondergeschiktheid? Laat me nu niet lachen, reeds zo lang heb ik anderen aan mij ondergeschikt gemaakt. Om mij nog te kunnen schamen, daarvoor heb ik werkelijk voldoende zelfonderricht gehad in de contrôle mijner daden. En spijt is uitsluitend een sentiment voor de zwakke. Ik durf alle consequenties aan. Maar hoe staat het met het medelijden? Zal ik mij hiervan geheel kunnen en willen bevrijden? Medelijden, die zoete stroom van mededogen, waarop ik mij zo gaarne laat rondvaren. Als toerist dan altijd, die zoiets doet als vacantievermaak. Eens, hoogstens tweemaal per jaar heerlijk medelijden te hebben en mijzelf erboven verheven te weten. Medelijden, ja jou houd ik, en bij jou voeg ik dan nog het welbehagen, want zonder dat ben je wellicht niet volledig. Weg echter met het geweten, slechts noodzakelijk voor veinzaards, weg met het machtsgevoel en de trots welke reeds van de aanvang af buiten mijn eigenlijke wezen hebben gestaan. Zo zal de nieuwe Victor Dupuis herrijzen, de student die iets heeft beleefd wat geen ander voor hem heeft meegemaakt. Maar waarom de tijd vooruit te lopen? Laat ik liever Valery gaan zoeken.

Ik weet niet of anderen van Januari houden. Voor mij is het de meest afstotelijke maand van het jaar. Iedereen wacht, iedereen is moe van de Decemberfeesten. Tussen al die moede mensen begaf ik mij naar diverse politiebureaux in mijn wijk. Overal werd ik te woord gestaan, hetgeen mij niet verwon-

derde. Ik had van mijn moeder de innemendheid, van mijn vader de nuchtere zekerheid meegebracht. Niemand echter wist iets over Valery Dupuy te vertellen. Noch over een gestolen auto. Soms werd er gevraagd of ik familie was van de beschuldigde. Stellig, en ik toonde mijn identiteitskaart.

De dag dat ik tenslotte mijn speurtocht opgaf en thuis uitrustte van de vermoeienis, kwam Valery bij mij. Ik was zo verrast, dat ik mijn hart voelde bonzen. Met zijn doordringende grijze ogen keek hij mij aan. Hij was niets veranderd, wellicht iets magerder geworden, dat was dan ook alles wat ik opmerkte. Ik wilde hem omhelzen, maar hij zei niet eens goedendag, hij zei alleen, terwijl hij mij een zeer lang, en zeer breed vel wit papier overhandigde: ‘mag ik u dit aanbieden, Mijnheer Dupuis. Het is de stamboom van mijn familie, van de familie Dupuy met u-y-, welke tot de zestiende eeuw teruggaat. Wellicht kunt Gij hier nog iets van leren.’ Toen nam hij zijn hoed af, ja, hij droeg een hoed, dezelfde grijze, slappe vilthoed als bij onze eerste ontmoeting, en evenals op het Ile St.-Louis, toen mijn vader ons rakelings voorbijliep, maakte hij nu ook weer een opmerking over voeten. Ditmaal echter betrof het niet die van mij, maar de zijne. Daarom raakte het mij waarschijnlijk nog des te meer. ‘Victor,’ zei hij, ‘ik heb je hierbij voldoende bewezen dat ik met mijn twee voeten op de grond sta.’ En toen: ‘adieu,’ wat dus wel betekende dat hij voor de eeuwigheid afscheid van mij nam. Ik bleef verslagen achter.

Het heeft geen zin hier deze stamboom te copiëren. Eerlijkheidshalve moet ik wel bekennen dat er in zijn familie behalve een groot aantal intellectuelen en zelfs oude adel, werkelijk ook bij de niet-uitblinkers geen was, die een (in zijn en mijn ogen) minderwaardig beroep had uitgeoefend. Ik kon dan ook niet nalaten achter zijn naam in kleine blokletters ‘autodief’ te schrijven, maar nog geen drie minuten later had mijn medelijden dat woord weer uitgekrabd. Hierop heb ik getracht mijn eigen stamboom te maken, daar ik echter niet eens de voornaam wist van de vader van mijn vader heb ik het meteen weer opgegeven.

Ik beschikte in mijn huis-apotheek over een aantal waak- en slaapmiddelen. Ik dacht lang na alvorens ik besloot met slaapmiddelen mijn tijd door te komen. Voor ik hiermede een aanvang maakte haalde ik wat voorraden in huis, om niet genoodzaakt te zijn uit te gaan. Ik maakte mijn bed zo strak mogelijk op, deed op de buitenkant van mijn deur een kaartje waarop ik een buldog getekend had, en schreef er onder: verboden de kamer te doen. Toen trok ik een schone pyama aan, stapte in bed en wachtte. Door het niets doen sloop het kwaad tweevoudig in mij. Ten eerste verveelde ik mij. Ik kwam zelfs niet tot lezen en wanneer ik niet sliep lag ik als een simpele, uren naar hetzelfde vuile plekje op de muur te staren. Maar deze verveling maakte mij tenslotte vicieus. Dit was

iets geheel nieuws voor mij. Ik kleedde om beurten Suzanne en Jacqueline langzaam uit en liet ze dansen. Tenslotte verdween ik dan met Thérèse die een te nauwe badjas aan had. Het was zo ver van mijn dagelijkse gedachten, dat ik het geloof in mijzelf begon te verliezen. Om welke reden, vroeg ik mij af, had ik het verleden in mijn roman verlaten? Er was toch heus nog wel wat te schrijven over mijn jeugd, of had ik op die dag van de bevrijding van Parijs, mede met mijn moeder alles begraven wat nog waarde had?

Om de innerlijke twijfel te ontgaan zocht ik soms vanuit mijn raam afleiding in mijn straat. Eens zag ik een heer - o, vooral geen man - die verschrikkelijk deftig was en met een kinderwagen regelrecht op mijn hotel afkwam. Angst beving mij dat hij mij zocht en ik bleef lang voor mijn deur staan om te luisteren of hij de wagen de trappen opreed. Soms ook zette ik mijn venster op een kier om de kamer een beetje te luchten. Ik hoorde woorden die ik zorgvuldig noteerde, zodat de klanken van mijn straat mij nimmer meer zouden verlaten... Bonjour la p'tite mère. Et la santé ga colle toujours? Een man pakte een oud vrouwtje bij haar arm. ...Bas les pattes, vieux saligaud. Je le dirai à mon mari. Qu'il vienne. Attendons - le...

Zo verstreek de tijd. Tot Mickey bij mij kwam. Met een ongelooflijke voortvarendheid had zij alles op

haar manier geregeld. ‘Mijn atelier is nu een kinderkamer geworden,’ zei ze, ‘en ik heb lessen genomen in zuigelingenzorg.’ Dat geloofde ik niet en daar was zij blij om. ‘Inderdaad, het is anders, Victor. Ik heb een kleine rommelkamer ontruimd, opnieuw gewit en daar een wieg gezet. Een buurvrouw die van alles op de hoogte is zal mij helpen. Want mijn werk gaat toch voor, begrijp je?’ ‘Maar we krijgen onmiddellijk de politie op ons dak, Mickey.’ ‘Dat is van later zorg. Thérèse zal het kind niet erkennen. Zij had reeds aan de vroedvrouw verteld dat ze er afstand van wil doen. Maar ze neemt het toch eerst mee naar huis, omdat ze denkt dat jij wel... Wij staan sterk, Victor. En bovendien, ik heb genoeg relaties. In een stad als Parijs komt zoiets niet zo vlug in orde, niet naar de ene en niet naar de andere kant. Een zal er uiteindelijk moeten verliezen. Maar dat zijn wij niet, dat ben ik niet. Wat ik heb, krijgen ze niet terug.’ ‘Maar je hebt het nog niet,’ zei ik. Zij kauwde van opwinding op haar sigaret. ‘Gooi dat natte peukje weg, Mickey, het is het meest afgrijselijke wat je voor mij kunt meebrengen.’ Ze wierp het uit het raam. ‘Die hele geschiedenis exciteert mij. De hoeveelste is het eigenlijk?’ ‘De zeventiende.’ ‘Dan moet de baby al lang geboren zijn. Hoe moet ik jou waarschuwen als ze mij komen halen?’ vroeg ik. Zij antwoordde: ‘ik blijf bij je. Dat is verreweg de beste oplossing. Je begrijpt toch wel dat Thérèse's moeder argwaan zou krijgen wanneer je niet direct mee zou

gaan.' 'Blijf je bij me, Mickey?' 'Ja, dat heb ik je toch gezegd. Sta nu maar op dan zal ik je matras op de grond leggen. Jij kunt dan zo, zonder meer, wel op de divan liggen. Voor een paar nachten gaat dat best. Hier,' zei ze, 'ik heb aan alles gedacht. Dit was ook een van de redenen dat je moeder zo veel van mij hield: dat ik een volkomen andere indruk maak dan ik in wezen ben. Slordig? Wellicht. Maar een nette slordigheid en een opgeruimde geest.' Ze overhandigde mij een stuk koud vlees. Ik verslond het als een beest in een dierentuin. Toen gaf ze mij ook nog haar portie. Ze had zelfs een kurketrekker meegebracht om een fles wijn te openen. We dronken en klonken op de goede afloop. Toen het donker werd kleedde ze zich uit. Hoe oud was Mickey? Toch zeker niet ver van de vijftig. Ze was verschrikkelijk dik en ik keek met belangstelling toe hoe zij haar corset openknipperde. Ze had gelukkig te veel goede smaak om mij te verzoeken me om te draaien. Die hele uitkleedpartij amuseerde mij buitengewoon en ik dacht met minachting aan mijn dagdromen over Suzanne, Jacqueline en Thérèse. Die waren werkelijk niets in vergelijking met wat ik nu ontdekte van deze rijpe vrouw, en van wier leven ik niets verder wist, dan dat ze op onbegrensde wijze mijn moeder had lief gehad. Ze gaf mij een nachtzoen en zo gingen we slapen. De volgende ochtend deed ze boodschappen in de straat en maakte enige tekeningen vanuit mijn raam. Een ervan hing zij aan mijn muur. Ik weet niet waarom ik

er op aandrong deze liever in mijn actetas te leggen bij mijn waardevolle papieren. We gebruikten weer samen onze maaltijd en ik voelde al kauwende een kracht in mij terugkeren. Dit duurde zo drie maal vier en twintig uur. De ramen aan de overkant bleven hermetisch gesloten. Ik was er dus helemaal niet van op de hoogte of Thérèse wel of niet thuis was.

Op Zondagmorgen de twintigste Januari hoorde ik mijn naam roepen. ‘Dupuis, Dupuis!’ Het was nog vroeg, ik sprong mijn bed uit, dwars over Mickey heen en opende mijn venster. ‘Dupuis,’ zei de vrouw aan de overkant, ‘op negen Januari is het kind geboren. Een jongen. Thérèse en hij zijn gisteravond thuisgekomen. Zij wil je zien. Kleed je aan en kom. Laat haar niet wachten.’

‘Kleed je aan en kom, Mickey. Laat haar niet wachten.’ We wierpen alles uit louter vreugde door de kamer heen. Haar broekje hing op een boekentoren, mijn kam zwom in een pan met soep. Mickey pakte haar hebben en houden weer in. En ik stopte mijn actetas nog voller met waardevolle papieren. Ook dit boek deed ik erbij. Waarom toch?

XXII

Thérèse zat in de strandstoel. Ze hield haar baby in de armen. ‘Kijk,’ riep ze, ‘dat is hij. Vind je hem niet mooi?’ Na mijn geboorte die met negen en zeventig andere kinderen in dezelfde week en hetzelfde ziekenhuis was samengevallen, had ik nimmer meer vormloze rode hoofdjes met grote kuiven gezien. ‘Veel haar,’ antwoordde ik. ‘Dat valt weer uit, want het zijn nesthaartjes.’ ‘O, houd je van het kind, Thérèse?’ Ze keek voor haar doen heel ernstig. Dat moederschap had haar wel vijf jaar ouder gemaakt. Ze beviel mij, zo bleek, zo mager, maar ik waarschuwde ogenblikkelijk Victor Dupuis dat hij vooral geen gekke dingen moest doen. Dus zei ik maar: ‘wanneer gaat hij weer weg, wordt hij gehaald of breng je hem zelf?’ Ze antwoordde: ‘weg? En jij hebt gewild dat ik hem mee naar huis zou brengen.’ ‘Natuurlijk, ik wilde toch zien wat je nu eigenlijk had voortgebracht.’ ‘Neen, neen,’ zei toen de vrouw, ‘zo zat het 'm niet. Je hebt er wel degelijk over gedacht mijn dochter te trouwen. Je denkt er nog over en die naam van je, nou die wil ik je dan wel vergeven. Kijk,’ zei ze, terwijl ze Thérèse's baby oppakte, ‘wat een pracht van een mannetje.’ Ze trok hem al zijn kleertjes uit behalve zijn navelbandje. ‘Moet je die voetjes eens zien. Precies Thérèse. En voor de rest, nu dat kan je zelf bekijken. 't Is een kereltje om later heel wat meiden te laten huilen.’

‘Alles even gezond bij jou,’ zei ik, ‘tot je voeten toe. Hoe heet hij, Thérèse?’ ‘Raad eens.’ Ik keek op de kalender van de posterijen en ratelde een rijtje heiligen af. ‘Mis,’ zei ze, ‘het is Victor, net als jij.’ Ik antwoordde: ‘kleed dat ding weer aan, het krijgt het koud.’ Toen riep opeens de vader: ‘houd toch op met dat gerammel, ik zit niet in de gevangenis.’ ‘Hebt u het tegen mij?’ vroeg ik hem, ‘wat voor gerammel bedoelt u?’ ‘Je schudt maar met je sleutels heen en weer. Je lijkt wel zenuwziek. En je laat me denken aan de cipier. Overigens de kwaadste nog niet, we waren allemaal maar wat blij als we hem hoorden. Dat betekende eventjes luchten. Maar nu ben ik grootvader, nu is die tijd voorbij.’ ‘Laten we het hopen,’ zei de vrouw.

Om kort te gaan, wij schoten niet op. Noch Thérèse, noch de moeder en vooral ik niet; Waarachtig, ik wist niet hoe ik ooit weer weg zou komen. Buiten sneeuwde het en ik zag de jonge moeder in het witte licht. Dit droeg nog bij tot haar uitzonderlijke schoonheid van deze ochtend. ‘Je hebt nu genoeg nagedacht,’ zei de vrouw tenslotte, ‘nu verwachten wij wat van je.’ Hierop antwoordde ik dat ik helemaal vergeten had iets voor Thérèse te kopen. ‘Alles is toch nog zo vlug gegaan en die laatste weken heb ik ontzettend veel gewerkt.’ Zij lachte schamper. ‘Ga dan maar wat halen, als je terug komt krijg je een kop hete koffie.’

Ik rende de trappen af en de mijne weer op. ‘En?’ vroeg Mickey, ‘je kijkt alsof je je laatste oortje versnoept hebt.’ ‘Het is ook verdraaid moeilijk,’ antwoordde ik, ‘tenslotte ben ik geen kind meer, maar een man.’

Zij wierp de matras op mijn bed, trok haar mantel aan en pakte haar boel bij elkaar.

Toen zijn wij samen naar de overkant gegaan. Thérèse heeft Mickey aangekeken, de moeder heeft Mickey aangekeken, en de vader heeft dadelijk met argwaan in zijn stem gevraagd wie zij was en wat zij kwam doen. ‘Je kunt zo maar niet bij iemand in huis vallen,’ zei hij, ‘zelfs niet hier, wie bent u?’ ‘Zijn moeder?’ vroeg Thérèse toen. Geen van ons beiden heeft geantwoord. Mickey is naast het grote bed gaan staan waar Thérèse tijdens mijn afwezigheid het kind in had gelegd, en terwijl zij de vader een oude brief overhandigde waarvan de enveloppe het stempel droeg van de ‘République Française’, terwijl zij hem verzocht deze even te lezen en hij, om beter te kunnen zien zich naar het venster richtte gevolgd door de moeder en Thérèse, heeft zij de baby genomen, onder haar mantel gestopt en is rustig naar beneden gegaan. Op het ogenblik dat ik haar wilde nalopen heeft Thérèse gezien dat het bed leeg was. Zij heeft nog onder de dekens gekeken, ja zelfs onder het kussen, zij heeft met beide handen het hele bed betast en is toen gaan schreeuwen... ‘Hij is weg, hij is

weg!' Haar ogen geleken op die van een moederkat wier kinderen zojuist door weldoende lieden zijn verdronken. De enige bijdrage die mij nog restte welde in mij op met een dergelijke kracht, dat de aanhangwelbehagen voorgoed verdween. Ik snelde de trappen af met mijn sleutelbos en mijn actetas, terug naar mijn hotel. De radio die wij niet afgezet hadden speelde de negende van Beethoven. Ik draaide aan de knop, ik wilde Richards Dehmels 'Verklarte Nacht' horen. Ha, ha ha, wat een idee, moet nu ook de aether al klaar staan om mij te geven wat ik wens?

Dan hoor ik mensen naar boven komen. Nu trappen ze tegen mijn deur. Ze roepen mijn naam met een aantal scheldwoorden ervoor en er achter. Ik beweeg mij niet. Met een geweldige slag beukt de deur dan op de grond. Iemand trekt mij de kamer uit, duwt en stompt me. Een ander slaat met een ondefinieerbaar voorwerp op mijn hoofd. Maar ik ben vlug. Mijn vader heeft niet voor niets al die sportlessen betaald. De aanvallers raken hun evenwicht kwijt, ze worden in de klem gebracht. Ik krijg ze allemaal waar ik wil, misschien zijn het er wel honderd, misschien ook maar twee; de trappen houd ik vrij want die moet ik af. En in de Zondagmorgen-Mouffetard verdwijn ik tussen de menigte die queue maakt voor de stalletjes. Ik duw iedereen op zij, ik loop met grote slappen totdat de kleine Armeniaanse schoenmaker die schuin tegenover mij woont, mij plotseling bij de arm grijpt. 'Ze willen naar de politie

gaan,' zegt hij, 'verberg je in mijn kelder.' Zo lig ik een uur lang tussen slechtriekend leer van oude schoenen, dan geeft hij mij een jas en een brede pet. 'Dat kan ik je nooit meer terugbrengen,' zeg ik. 'Ga er vandoor, God zegen je,' antwoordt hij.

Heel rustig wandel ik nu verder, en als ik in een zijstraat ben gekomen leg ik de kleren in een portiek.

En toen gebeurde het. Het sneeuwde nog steeds en wie maar even de tijd had om zich wat te warmen verdween op het door glas beschutte terras van een café waar een grote potkachel brandde. Daar staarden de mensen dan wat dom voor zich heen, tot ze zich weer warmer voelden. Ik had er juist over gedacht ook ergens iets te gaan drinken, toen ik tot de ontdekking kwam dat ik mijn portemonnaie in mijn hotel had achtergelaten. Ik had de deur welke toegang gaf tot het terras reeds half geopend en trok deze meteen weer dicht.

'Mijnheer!' werd er geroepen. Ik reageerde niet, wat wilden ze van me, mocht ik misschien niet eens meer weifelen? 'Mijnheer!' riep diezelfde stem weer. Toen keerde ik mij om. Er kwam een dropsmaak in mijn mond, er ging een rilling door mij heen, als stierf er iets in me.

'Mijnheer, uw voeten...'

Juist tegenover dat café staat een bank. Ik ga zitten, neem mijn roman uit mijn actetas en schrijf als

slotzin: Dit is het leven van Victor Dupuis, het verhaal van een student die door rare, losse voeten van de wereld gescheiden, zijn innerlijke verlossing volbrengen kon.

P.S. In de levensstandaard van de rue Mouffetard staan katten en katers aan de spits.

En er onder vorm ik met de reeds zo uit-gestudeerde krulletters het woord:

EINDE

Epiloog

Toen stormde Parijs op mij af. Tussen de sneeuwvlokken door heb ik de stad omhelsd, als een minnares die ik noodgedwongen had verlaten. Langzaam wandelde ik nu naar het Ile Saint-Louis, langzaam doch regelrecht op mijn doel af. De straten waren verlaten want het was het uur van het middagmaal. Ik zocht op de daken in de smalle rue St.-Louis en l'Ile vergeefs naar wasgoed, poesen en rookwolkjes. Steeds dichter kwam ik bij mijn vaders huis.

Het eiland was zo stil, zo stil, dat zelfs het geluid van de bel stoorde. Tot mijn grote verwondering deed mijn vader zelf open. Aan zijn pijp herkende ik onze Zondag.

Ik stond voor hem. Hij spreidde zijn armen uit. Een gebaar van mijn moeder. Ik stond voor hem. Kaarsrecht en zonder mij te bewegen.

PARIJS · PONT-LEVOY · CHANTEMESLE

Vertalingen en verklaringen van Alles even gezond bij jou door Josepha Mendels

Citaten

blz. 5

> Voor mijn ogen gelijkt Parijs een boeken-land.
> Ik ontwaarde vanochtend een betoverd eiland:
> Verliet het verlaten, en hervind het bewoond...

blz. 31

> De huiverende dageraad in een rose en groene rok
> die zich langzaam op de verlaten Seine voortbeweegt.

blz. 41

> Ik verwacht een kind en het is niet van jou,
> In zonde ga ik naast je...
> Ik heb een grote schuld op mij geladen.
> Ik geloofde niet meer aan geluk...
> Hij omvat haar zware heupen,
> Hun adem stijgt op in de lucht,
> Twee mensen gaan door een stille, heldere nacht.

blz. 102

> En hier is dan l'Ile Saint-Louis,
> het meest verlatene aller eilanden...

blz. 120

> Met de schaduw van Baudelaire
> dwalend langs de blauwe kaden,
> aan de rand van de avond
> die in heimwee terneder buigt.

blz. 143

> In de schaduw van een marmeren verouderd godenbeeldje
> Op een vergeten bank in de eenzame tuin
> Zit een dienstmaagd met een soldaat...

Namen en begrippen

a-	bedoeld wordt a-politiek: zonder politiek besef.
aabsurd	ongerijmd, dwaas.
aesthetische chirurgie	uitwendige heelkunde met de bedoeling lichamelijke schoonheid te herstellen of te vergroten,
zich adapteren	zich aanpassen.
anachronisme	iets dat men in vroeger eeuwen wel verwacht zou hebben, maar thans niet.
Bach	Johann Sebastian Bach (1685-1750), beroemd componist, de ‘vader der Duitse toonkunst’.
de Balzac	Honoré de Balzac, Frans romanschrijver (1799-1850), een groot uitbeelder van de 19e eeuwse maatschappij.
Barbey d'Aureville	Jules A. Barbey d'Aureville (1808-1889), Frans schrijver van romans en verhalen vol romantische griezeligheid.
Baudelaire	(Pierre) Charles Baudelaire (1821-1867), Frans dichter,
le beau monde Belfort	de grote wereld. ‘Leeuw van Belfort’ van F.A. Bartholdi, reusachtig gedenkteken ter herinnering aan de hardnekkige verdediging van de sterke vesting Belfort in de Bourgondische poort, die zich in de Frans-Duitse oorlog pas na 107 dagen overgaf,
Bois de Boulogne	letterlijk Bos van Boulogne. Het is een bos of eigenlijk een uitgestrekt, gemeentelijk wandelpark westelijk van Parijs,
bon ton	nette manieren, fatsoen, goede toon.
bourgeosie	burgerij, gegoede middenklasse,
Bretons	inwoners van Bretagne.
Chagall	Marc Chagall, Russisch schilder (geboren 1887), in Parijs werkend.
Chopin	Frédéric Chopin, Pools, romantisch componist (1810-1849), sedert 1830 in Frankrijk wonende, geliefde van George Sand.

conformist	oorspronkelijk een belijder van de heersende kerk in Engeland, later ook gebruikt voor iemand die zich zonder weerstand bij de heersende smaak en opvattingen aansluit.
conventioneel	op gewoonte berustend, zonder oorspronkelijkheid, geesteloos,
copieus	rijkelijk, overvloedig.
Corneille	Pierre Corneille (1606-1684), de schepper van het Franse treurspel. ‘Le Menteur’ (‘De leugenaar’) van 1643 is een van zijn beroemde tragedies.
curator	lid van de raad van toezicht op een instelling van hoger onderwijs.
Dehmel	Richard Dehmel, Duits dichter (1863-1920).
Delacroix	Eugène V.E. Delacroix, hoofd van de Franse romantische schilderschool (1798-1863).
Diderot	Denis Diderot (1713-1748), Frans schrijver en filosoof uit de Verlichtingsperiode.
elementaire aesthetiek	eerste beginselen van de schoonheid.
epiloog	slotrede, naspel.
essentiële	wezenlijke.
zich exciteren	zich opwinden.
expressie	uitdrukking.
fils à Papa	letterlijk vaderszoon, vaak gebruikt voor een jongmens met een kruiwagen, ook afstammeling.
Foire au Pain d'Epice	letterlijk Koekmarkt.
Fontaine de Médicis	fontein in de Jardin du Luxembourg, genoemd naar Marie de Médicis, voor wie ook het Palais du Luxembourg werd gebouwd.
frequenteren	vaak bezoeken.
Hôpital Saint-Antoine	letterlijk Sint Antonius-ziekenhuis.
hors d'oeuvre	voorgerecht bij een maaltijd.
Hugo	Victor M. Hugo (1802-1885), de vermaardste Franse dichter van de 19e eeuw.

Ile Saint-Louis	letterlijk Sint Lodewijkseiland. Eiland in de Seine, het oudste gedeelte van Parijs.

incarnatie	belichaming.
inferioriteitsgevoel	minderwaardigheidsgevoel.
intrigeren	belangstelling inboezemen.
invité' s	genodigden.
Jardin des Plantes	letterlijk Planten- of Kruidentuin.
La Fontaine	Jean de la Fontaine, (1621-1695), Frans schrijver, onsterfelijk geworden door zijn fabels.
lampiste	lampenmaker, lampenverkoper.
Lebrun	Charles Lebrun (1619-1690), Frans schilder, die o.a. in het Louvre het leven van Alexander de Grote schilderde.
Lecomte de Lisle	Charles Lecomte de Lisle (1818-1894), Frans dichter.
Lutetia	Latijnse benaming voor Parijs.
het Luxembourg	Jardin du Luxembourg, een bekend Parijs park in het Quartier Latin.
maison de couture	zaak voor dameskleding.
manuscript	handschrift.
marchand de vin	wijnhuis-, kroeghouder.
maquis	letterlijk struikgewas, benaming voor de Franse ondergrondse strijders.
mascotte	voorwerp of dier dat geluk heet aan te brengen.
Mendelssohn	Felix Mendelssohn-Bartholdi (1809-1847) Duits componist-pianist.
métro	populaire naam voor de ondergrondse spoorwegen in Parijs.
microbe	levend organisme, dat slechts met een microscoop is waar te nemen, bacterie.
miniatuurtje	op zeer klein formaat geschilderd portretje.
minuscuul	zeer klein.
mirabellen	ronde pruimpjes, kroosjes.
Montparnasse	wijk in Parijs, vooral bekend door de vele schilders die er wonen.
moralist	zedenleraar.
Morgue	gebouw waar lijken van onbekende personen te herkennen worden neergelegd.

Mozart	Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791), Oostenrijks componist.

noblesse	de adel, de ‘deftigheid’.
obsceniteit	ontuchtigheid, vuile aardigheid.
pervers	verdorven.
philoloog	iemand die zich aan de wetenschappelijke studie der taal- en letterkunde wijdt.
physiek	lichamelijk.
physionomist	gelaatkundige.
Picasso	Pablo Picasso, Spaans-Frans schilder (geboren 1881), in Parijs werkend, die een grote invloed op zijn tijdgenoten heeft.
place	plein.
Place Royale	letterlijk Koninklijk Plein.
pont	brug.
post	na (post-pret-periode = napret-periode).
Praxiteles	Grieks beeldhouwer (375-325 v. Chr.), die het marmer als materiaal in ere herstelde.
psychologie	zielkunde.
quai	kade.
Quartier Latin	letterlijk Latijnse Wijk. Parijse studentenwijk op de linker oever van de Seine, waar o.a. de Sorbonne (universiteit van Parijs) is gevestigd.
Ravel	Maurice Ravel (1875-1937), Frans componist, in Baskenland geboren.
redingote	lange mantel.
reminiscentie	herinnering, heugenis.
rendez-vous	plaats van samenkomst, afspraak.
réveillon	fijne avondmaaltijd, vooral op Kerst- of Oudejaarsavond.
Rousseau	Jean Jacques Rousseau (1712-1798), Frans schrijver en wijsgeer, afkomstig uit Genève.
rue	straat.
rue Descartes	straat genoemd naar de grote Franse wiskundige en wijsgeer René Descartes (1596-1650).

rue de la Femme sans Tête	letterlijk Straat van de Vrouw zonder Hoofd.
rue Mouffetard	beroemd oud straatje in Parijs; over het ontstaan van de roman zelf.

rue du Pot de Fer	letterlijk Straat van de IJzeren Pot.
rue Saint-Louis en l'Ile	letterlijk St. Lodewijksstraat-op-het-eiland.
Sainte Beuve	Charles A. Sainte Beuve (1804-1869), Frans litterair historicus en criticus.
Sand	George Sand (1803-1876), Frans romanschrijfster, de eerste geëmancipeerde vrouw van de nieuwe tijd, die o.a. haar opvattingen over vrije liefde in praktijk durfde brengen. Geliefde van Chopin.
sandwich	in Parijs een in de lengte doorgesneden stuk stokbrood met vlees ertussen.
Schönberg	Arnold Schönberg (1874-1951), een Oostenrijks componist, die na 1933 in Amerika woonde. Een der grondleggers van de z.g. ‘nieuwe muziek’. ‘Verklärte Nacht’ (‘Van bovenaardse glans doorstraalde nacht’) is een beroemd werk van hem.
selectie	keuze.
gebroeders Tharaud	Jérôme (1874) en Jean (1877), Franse romanschrijvers.
de Tuilerieën	Parijs park. Voor de Commune van 1871 stond hier het paleis der Franse koningen, waarvan nog slechts een paar verbindingsvleugels met het Louvre (museum) zijn overgebleven.
Verlaine	Paul Verlaine (1844-1896), Frans dichter.
vicieus	verdorven, slecht.
Vieux Chêne	Oude Eik.
Virgilius	de grootste Romeinse dichter (70-19 v. Chr.).
Watteau	Antoine Watteau (1684-1721), Frans schilder van Vlaamse oorsprong.